

مرکز پژوهش‌های

توسعه و آینده‌نگری

Center for Development Research and Foresight

www.cdrf.ir

بسته سیاستی پیشنهادی برای توسعه و پیشرفت کشور

行行行

عنوان	بسته سیاستی پیشنهادی برای توسعه و پیشرفت کشور
کدشناسه	۱۴۰۳-۵-۱۰۴۸۳
تهیه‌کننده	دفتر خدمات پژوهشی و کار بست یافته‌های پژوهشی
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	تیر ۱۴۰۳
<p>حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.</p>	
<p>آدرس: تهران، خیابان نجات‌اللہی، خیابان استاد جعفر شهری (سپیند شرقی)، پلاک ۱۶ شماره‌های تماس: ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰، شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳ https://www.cdrf.ir</p>	

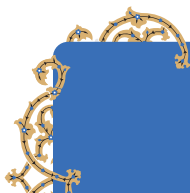

فهرست

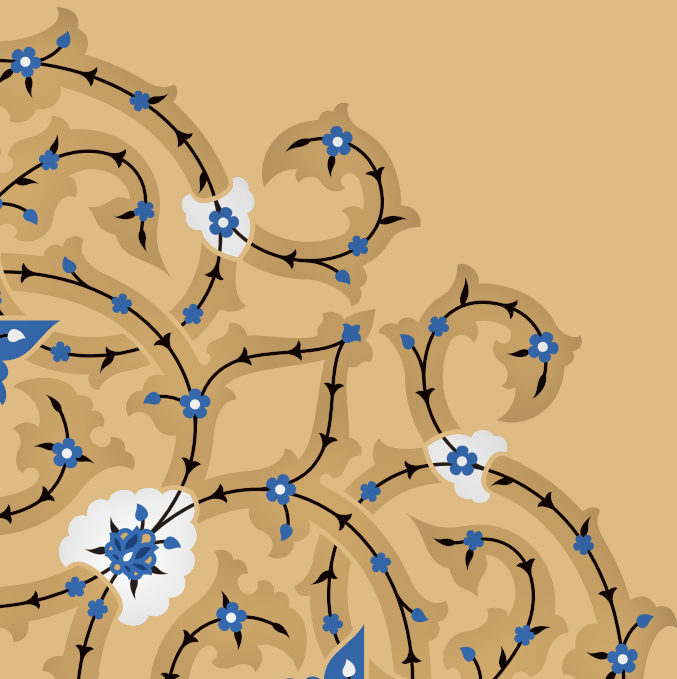
۳	مقدمه
۱۳	۱- رشد اقتصادی
۱۵	۱-۱- رشد اقتصادی
۲۰	۲-۱- بهره‌وری
۲۷	۳-۱- کنترل تورم
۳۲	۴-۱- سرمایه‌گذاری و طرح‌های عظیم اقتصادی
۳۷	۵-۱- تکمیل زنجیره ارزش صنایع (باتاکیدبر صنایع معدنی و پتروشیمی)
۳۷	۶-۱- مردمی‌سازی اقتصاد
۴۱	۷-۱- قاچاق و اقتصاد زیرزمینی
۴۶	۸-۱- صنعت بیمه
۵۱	۲- توسعه اجتماعی و بازتوزیع عادلانه منافع
۵۷	۱-۲- سرمایه اجتماعی
۵۹	۲-۲- فقر و توزیع درآمد
۶۵	۳-۲- نظام سلامت
۶۸	۴-۲- نظام آموزش
۷۴	۵-۲- مهاجرت
۸۱	۶-۲- صندوق‌های بازنشستگی
۸۶	۷-۲- آسیب‌های اجتماعی
۹۱	۸-۲- جمعیت و نرخ باروری
۹۵	۳- سیاست‌های سرزمینی
۱۰۱	۱-۳- تعادل و توازن منطقه‌ای
۱۰۳	

۱۰۸	۲-۳-نظام مدیریت یکپارچه منابع آب
۱۱۳	۳-۳-محیط زیست
۱۱۸	۴-۳-مسکن
۱۲۴	۵-۳-گردشگری
۱۲۸	۶-۳-اقتصاد دریا محور
۱۳۴	۷-۳-ترانزیت ولجستیک
۱۴۰	۸-۳-امنیت غذایی
۱۴۵	۹-۳-حاشیه نشینی و سکونت گاه های غیر رسمی
۱۵۳	۴-توسعه زیرساخت ها و امکانات زیر بنایی
۱۵۵	۱-۴-افزایش توان باز دارندگی
۱۵۹	۲-۴-ناترازی انرژی در کشور
۱۶۴	۳-۴-توسعه فناوری و نوآوری
۱۷۱	۵-الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه ریزی
۱۷۳	۱-۵-سیاست خارجی و دیپلماسی اقتصادی
۱۷۷	۲-۵-حکمروایی
۱۸۰	۳-۵-اصلاح ساختار بودجه کشور
۱۸۴	۴-۵-اصلاح نظام بانکی
۱۸۹	۵-۵-بهبود فضای کسب و کار
۱۹۶	۶-۵-اصلاح نظام مالیاتی
۲۰۱	۷-۵-تحول قضایی
۲۰۶	۸-۵-حاکمیت نظم و قانون

مقدمه

برنامه‌های توسعه به عنوان یکی از کلیدی‌ترین ابزار قانونی برای مدیریت و سازماندهی پیشرفت در کشور محسوب می‌شود. این برنامه‌ها که سابقه و قدمتی بالاتر از ۷ دهه در ایران دارند، همواره در کانون توجه متخصصان و کارشناسان توسعه و نظام حکمرانی قرار داشته و ارتقای کیفیت آنها شرط لازم در دستیابی به پیشرفت محسوب می‌گردد. برنامه توسعه در واقع یکی از بهترین ابزارها برای تعیین مسیر تحول و توسعه کشور در میان مدت است که مختصات اصلی ریل‌گذاری توسعه کشور را روشن می‌سازد.

برنامه هفتم توسعه کشور (۱۴۰۷-۱۴۰۳)، فراز و فرودهای طولانی را طی کرده و تدوین و تصویب آن با تمدید چندین باره برنامه ششم توسعه همراه بوده که اکنون نهایی و ابلاغ شده است؛ اما آنچه در سند برنامه هفتم توسعه ملاحظه می‌شود این است که با وجود تلاش اولیه برای تدوین برنامه‌ای مبتنی بر اولویت‌بخشی به موضوعات محوری، این برنامه نیز با آسیب‌هایی همراه است که در برنامه‌های گذشته نیز تکرار شده است. با توجه به سهم‌خواهی‌های بخشی و منطقه‌ای، این برنامه جامع بوده و بسیاری از بخش‌ها و فرابخش‌ها، بدون اولویت‌بندی و با وزن یکسان مورد توجه قرار گرفته است. واضح است در صورتی که منطق اولویت‌بندی در تدوین برنامه مبنای کار قرار نگیرد، توفیق نهایی آن در پرده‌ای از ابهام خواهد بود. از این رو تدوین و داشتن برنامه‌ای که ضمن ابتناء به برنامه هفتم توسعه با پرهیز از جامعیت بر اساس منطق معین به مسائل مشخص در افق تعیین شده توجه داشته باشد، در این بازه زمانی حائز اهمیت است.

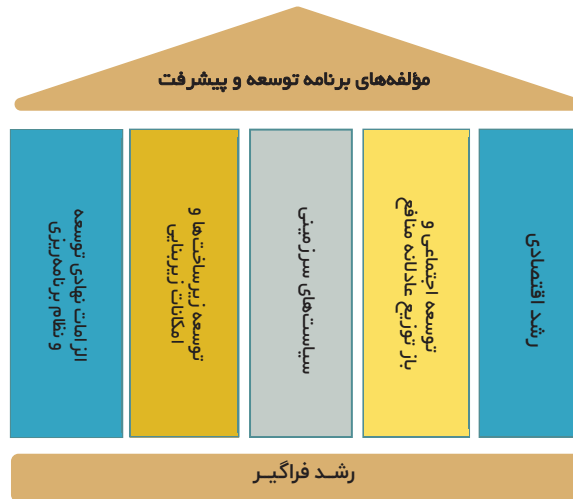
علاوه بر آن، نکته دیگری که در اهمیت تدوین برنامه‌ای مبتنی بر اسناد فرادستی توسعه وجود دارد، ناظر بر ماده (۱۱۸) سند برنامه هفتم (ساختار راهبری برنامه پنج‌ساله هفتم) است. به استناد این بند از برنامه می‌توان چنین برداشت کرد که «شورای راهبری برنامه» در طول راهبری و ارزیابی برنامه با توجه به محدودیت منابع و رخداد‌های غیرقابل پیش‌بینی که منابع را برای تحقق برنامه محدود می‌کند، دست به اولویت‌بندی برای اجرای برخی از مفاد برنامه خواهد زد که طبیعتاً، مواردی باید در اولویت قرار گیرد که از اهمیت بالاتری از لحاظ پیش‌شان بودن برای نیل به توسعه کشور برخوردار باشد.

با توجه به اهمیت و ضرورت اشاره شده برای تدوین یک بسته سیاستی و از طرفی تأکید رئیس‌جمهور منتخب به اجرایی شدن برنامه هفتم توسعه، مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری بر آن شد که با گردآوری، تدوین و تجمیع مجموعه اسناد بالادستی

ومطالعات مرتبط، گام کوچکی در راستای پیشرفت کشور بردارد و در این فضا بتواند چارچوبی برای فضای فکری و اندیشه‌ای مورد نیاز ارائه کند. بنابراین در قدم نخست باید بتوان الگویی رایج را یافت تا مبنی بر سند برنامه هفتم توسعه و دیگر اسناد توسعه‌ای موجود، بسته‌سیاستی مشخصی را ارائه کند. از این روتلاش شده با نگاه و تأکید بر رویکرد «رشد فراگیر»، این مهم انجام گردد. این رویکرد به شناسایی مؤلفه‌های کلیدی توسعه و پیشرفت و ارائه اقدامات مؤثر و کار بردی تأکید دارد.

به این ترتیب باید اشاره کرد که بر اساس مطالعات پشتیبان مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، مؤلفه‌های کلیدی که شاکله اصلی بسته‌سیاستی پیشنهادی را تشکیل می‌دهند عبارت‌اند از: رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و باز توزیع عادلانه منافع، سیاست‌های سرزمینی، توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی و الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه‌ریزی.

اکنون بعد از تعیین شاکله اصلی بسته‌سیاستی، پرسش اصلی این است که منطق احصاء، تدقیق و اولویت‌بندی موضوعات مورد توجه بسته‌سیاستی به چه نحوی است. در پاسخ به این پرسش نخست باید به طور خلاصه به سابقه مطالعات و مشارکت مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری در تدوین، ارزیابی، پیشنهادی‌های کارشناسی، ... اسناد توسعه‌ای مهم کشور اشاره شود تا از این رهگذر چگونگی احصاء، تدقیق و اولویت‌بندی این موضوعات تبیین گردد.

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری، ضمن برگزاری نشست‌های علمی- تخصصی در موضوعات و سطوح گوناگون، در تدوین و ارزیابی اسناد سیاستی مهم کشور مانند تدوین سند ملی آمایش سرزمین، ارزیابی لوايح بودجه سالیانه کشور، ارزیابی سند چشم‌انداز اسلامی- ایرانی پیشرفت، مطالعات تکمیلی مورد نیاز برنامه ششم توسعه، ... و همچنین در تهیه سیاست‌های کلی برنامه هفتم و مجموعه مطالعات پشتیبان آن مشارکت/کنشگری و نقش فعالی داشته است. از این رو تلاش شده با طی فرایندی به شیوه مشارکتی به انتخاب و اولویت‌بندی موضوعات و تدوین بسته سیاستی برای هر یک از آنها اقدام شود. مراحل این فرایند عبارت است از:

۱ بررسی اسناد و مطالعات مرتبط: در این مرحله، مطالعات و اسنادی که به نوعی توسعه‌رادر سطح ملی هدف گرفته‌اند، جمع‌آوری شده که این مطالعات و اسناد عبارت‌اند از: بسته‌های سیاستی برگرفته از ۱۶۸ نشست علمی- تخصصی در مرکز، سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه، برنامه هفتم توسعه (مصوب مجلس)، سند ملی آمایش سرزمین، سند تحول دولت مردمی، ارزیابی سند الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، مجموعه مطالعات پشتیبان موضوعات کلیدی و اولویت‌دار برنامه هفتم توسعه، مطالعات ملی در خصوص مسائل اساسی کشور (چند مورد)، مطالعات مربوط به آسیب‌شناسی برنامه‌های توسعه، گزارش‌های اقتصادی برنامه ششم توسعه، مطالعات وضع موجود اقتصادی، اجتماعی و زیرساختی کشور و مجموعه مطالعات پشتیبان برنامه هفتم توسعه کشور (این مجموعه توسط مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری تهیه شده است).

۲ احصاء موضوعات بر اساس اسناد و مطالعات: در این مرحله، موضوعات مهم هر یک از اسناد و مطالعات بدون توجه به تکرار و تشابهات آنها گردآوری شده‌اند.

۳ طبقه‌بندی موضوعات بر اساس اشتراکات و فراوانی و سپس جانمایی موضوعات احصاء شده در طبقات همگن بر اساس پنل متخصصان: در این مرحله، با مرور موضوعات احصاء شده، مواردی که در اسناد و مطالعات تکرار شده و همچنین موضوعاتی که از تشابهات مفهومی برخوردار بوده و صرفاً در بیانی متفاوت عنوان شده است؛ در هم ادغام گردید.

۴ اولویت‌بندی موضوعات احصاء شده: در این مرحله، نخست بر اساس میزان تأکید هر یک از موضوعات مطرحه در مطالعات و اسناد مورد توجه، اولویت‌بندی انجام شد (اسناد و یا مطالعات مورد استفاده وزن یکسان نداشته‌اند). به‌طور هم‌زمان نیز اهمیت هر یک از موضوعات در طیف سه سطحی (دارای اهمیت بالا، دارای اهمیت

متوسط و دارای اهمیت پایین) در قالب پرسشنامه با مشارکت جمعی از متخصصان تکمیل شده است. در نهایت نتایج هر دو اقدام، یعنی اولویت بر اساس تأکید و اهمیت در اسناد و اولویت بندی بر اساس اظهار نظر در قالب پرسشنامه در پیل متخصصان ارائه و با بحث و گفتگو اولویت بندی موضوعات نهایی گردیده اند که در ادامه ارائه شده است.

دسته بندی و اولویت بندی موضوعات در ذیل مؤلفه های کلیدی: این مرحله در برگیرنده دسته بندی و اولویت بندی موضوعات در ذیل مؤلفه های کلیدی است:

۱- رشد اقتصادی

- رشد اقتصادی
- بهره‌وری
- کنترل تورم
- سرمایه‌گذاری و طرح‌های عظیم اقتصادی
- تکمیل زنجیره ارزش صنایع
- مردمی‌سازی اقتصاد
- قاچاق و اقتصاد زیرزمینی
- صنعت بیمه

۲- توسعه اجتماعی و باز توزیع عادلانه منافع

- سرمایه اجتماعی
- فقر و توزیع درآمد
- نظام سلامت
- نظام آموزشی
- مهاجرت: مهاجر فرستی (تحصیل کردگان، نخبگان، نیروهای ماهر و...) و مهاجر پذیری (اتباع خارجی و...)
- صندوق‌های بازنشستگی
- آسیب‌های اجتماعی
- جمعیت و نرخ باروری

۳- سیاست‌های سرزمینی

- تعادل و توازن سرزمینی
- نظام مدیریت یکپارچه منابع آب
- محیط زیست
- مسکن
- گردشگری
- اقتصاد دریا محور
- ترانزیت و لجستیک
- امنیت غذایی
- حاشیه نشینی و سکونت‌گاه‌های غیررسمی

۴- توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی

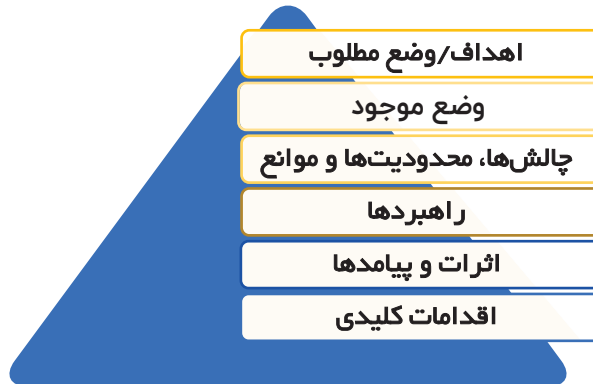
- افزایش توان بازدارندگی
- ناترازی انرژی
- توسعه فناوری و نوآوری

۵- الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه‌ریزی

- سیاست (دیپلماسی) اقتصادی و سیاست خارجی
- حکمروایی
- اصلاح ساختار بودجه
- اصلاح نظام بانکی
- بهبود فضای کسب و کار
- اصلاح نظام مالیاتی
- تحول قضایی
- حاکمیت نظم و قانون

چارچوب تدوین بسته‌سیاستی پیشنهادی برای هر یک از موضوعات به شکل زیر است:

اهداف / وضع مطلوب

در تدوین اهداف / وضع مطلوب با مبنا قرار دادن «اهداف» برنامه هفتم توسعه (مصوب مجلس) و یا مفاد موجود در بخش (نشانه‌گرهای وضع مطلوب) سند تحول دولت سیزدهم، از نگاه خبرگانی و متخصصان نیز بهره‌گرفته شد.

وضع موجود

در توصیف کیفی و کمی متغیرها ضمن استفاده از آخرین آمارهای رسمی در دسترس از گزارش‌های وضع موجود مانند گزارش اقتصادی - نظارتی سازمان برنامه و بودجه کشور و همچنین از داده‌های دستگاه‌ها و گزارش‌های تخصصی مراجع ذی‌ربط بهره‌گرفته شده است.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

در این قسمت مهم‌ترین چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع در زمینه تحقق اهداف / وضع مطلوب بیان گردیده است.

راهبردها

در این بند، ترسیم و تدوین مسیر تحقق اهداف و برون‌رفت از چالش‌ها و موانع و همچنین استفاده از فرصت‌ها مدنظر می‌باشد.

اثرات و پیامدها

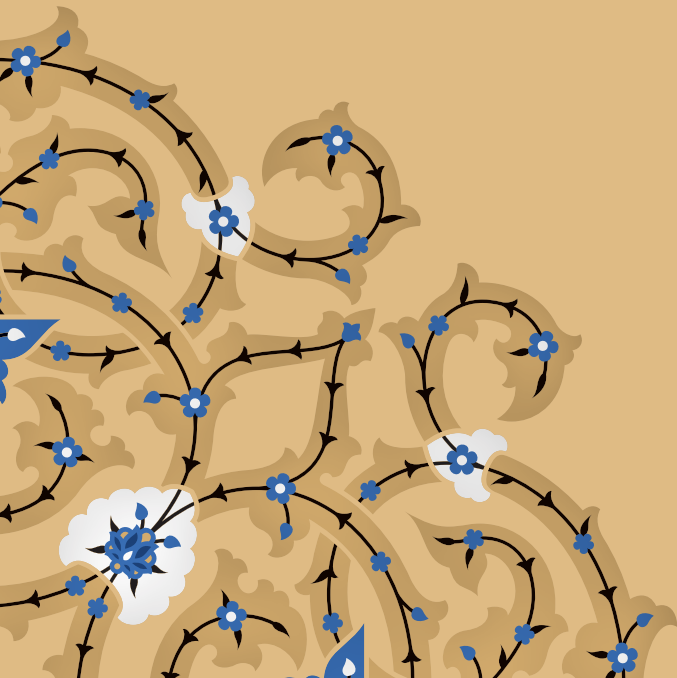
در این بخش اثرات و پیامدهای قابل انتظار ناشی از انتخاب و اجرای صحیح راهبردها ارائه شده است.

■ اقدامات کلیدی

اقدامات کلیدی عبارت اند از راه‌حل‌ها و ابتکارات عملیاتی کلیدی مشخص به منظور تحقق راه‌برد. همان‌گونه که قید شد در این مرحله صرفاً مهم‌ترین اقدامات مدنظر است. در ادامه، بسته‌های سیاستی موضوعات بارعایت اولویت‌بندی ارائه خواهد شد.

رشد اقتصادی

۱-۱- رشد اقتصادی

اهداف / وضع مطلوب

- رشد اقتصادی متوسط سالانه ۸ درصد با تأکید بر افزایش بهره‌وری عوامل تولید (بر اساس هدف برنامه هفتم توسعه)
- رشد بهره‌وری عوامل تولید به میزان ۲/۸ درصد و رشد شاغلان ۳/۹ درصد، متناسب با هدف فوق در طول دوره
- افزایش سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص از GDP به دو برابر میزان فعلی در پایان دوره
- افزایش ۲۰ درصدی صادرات کالاها و خدمات در طول دوره

وضع موجود

طبق داده‌های مرکز آمار ایران در دوره زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۶، رشد اقتصادی ایران از ارقام منفی در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ به ارقام مثبت و حدود ۵ درصد در سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲ رسیده است.

- متوسط رشد اقتصادی ۵/۸ درصدی از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲
- متوسط رشد بدون نفت ۴/۷ درصدی از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲

بنابراین در نگاه نخست، افق روشن است؛ اما نگاه به نرخ رشد اقتصادی ایران در دوره زمانی بعد از انقلاب و جنگ تحمیلی و دهه‌های برنامه‌ریزی توسعه، معرف کاستی عملکرد رشد نسبت به میزان هدف‌گذاری شده در برنامه‌های توسعه می‌باشد، به‌گونه‌ای که در بیشتر برنامه‌های توسعه، عملکرد رشد اقتصادی از هدف‌گذاری آن پایین‌تر بوده است. مقایسه نرخ رشد

اقتصادی در ایران در بیش از ۵ دهه اخیر در مقایسه با قدرت‌های اقتصادی منطقه نشان می‌دهد، نوسان رشد اقتصادی ایران به خاطر درآمدهای نفتی، شوک‌های برون‌زا و متغیرهای بیرونی به ویژگی ساختاری آن تبدیل شده است، به طوری که نقاط اوج و سال‌های افزایش آن لزوماً نمی‌تواند به ایجاد تنوع نهادی و تمایز نقشی و بخشی در اقتصاد تعبیر شود و بسی متفاوت از تجربه اقتصادهای نوظهور آسیا مانند هند و در مراتب بعدی ترکیه و عربستان در منطقه است. به عبارت دیگر، فشار رقابت بین‌دولتی از سوی اقتصادهای نوظهور منطقه‌ای آسیا در تصاحب «فضای توسعه»، روز به روز جایگاه ایران در اقتصاد منطقه‌ای و جهانی را تنگ‌تر می‌کند.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

شرط لازم و کافی برای رشد اقتصادی فزاینده همانا تداوم تحولات ساختاری- نهادی و رفع محدودیت‌های بازدارنده به منظور زمینه‌سازی برای واکنش‌های مناسب از طرف عرضه اقتصاد است. چنانچه تحلیل وضعیت موجود نشان می‌دهد، چالش اصلی رشد اقتصادی ایران افت و خیزهای مداوم و مخرب به دلیل تأثیرپذیری زیاد اقتصاد کشور از تکانه اقتصادی برون‌زا و نوسان درآمدهای نفتی، متغیرهای بیرونی پیش‌بینی نشده و روابط بین‌المللی و دیپلماسی اقتصادی است. تنها کشورهایی می‌توانند به رشد بالا و پایدار دست یابند که نخست، مقدم بر اصلاحات بازاری، زیرساخت‌های اجتماعی و نهادی لازم را ایجاد کرده باشند؛ و دوم، از طریق تقویت فرایند یادگیری فناورانه، انتقال و جذب دانش علمی و فنی، سریع‌تر به مرز پیشرفت و تکنولوژی جهانی رسیده باشند. در کنار فقدان دو مورد فوق که اصلی‌ترین محدودیت رشد بالا و پایدار اقتصادی در ایران هستند، برخی دیگر از موانع عبارت‌اند از:

- کاستی در زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی، نهادی ضروری در رشد پایدار و فراگیر
- کمبود متوسط مهارت و تخصص در نیروی کار و نابرابری در فرصت‌های کسب مهارت در عرصه سرزمینی
- کاستی در فضای کسب و کار به ویژه برای شروع و بهبود کارکردی آن‌ها
- فضای نامطمئن برای سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی
- عدم استفاده متوازن از منابع و فضای سرزمینی برای افزایش تولید
- نرخ‌های مشارکت پایین نیروی کار (به ویژه زنان) در عرصه تولید
- موانع موجود در شروع کسب و کارها و بهبود کارکردی - محیطی آنها
- آرمانی دیدن منابع رشد بدون توجه به روندها و وضع موجود برای تأمین مالی رشد اقتصادی هدف‌گذاری شده به عنوان یکی از پیش‌نیازهای تحقق آن

■ نظام بنگاه‌داری عظیم غیر خصوصی و غیر رقابتی در ایران

■ محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی و زیست محیطی، به ویژه برای بخش کشاورزی

■ فضای نااطمینانی برای سرمایه‌گذاری توسعه‌ای در بنگاه‌ها و صنایع

راهبردها

تحقق رشد اقتصادی بالاتر از میانگین ۵ دهه اخیر طریق برنامه‌های توسعه در کشورهای امری استثنایی و بسیار مشکل است و چنانچه شواهد بلندمدت نشان می‌دهد تنها معدودی از کشورهای توانسته‌اند در دهه‌های اخیر چنین امری را محقق سازند. ایران جزء این قافله نیست و کشورهای پیشرفته نیز دیر زمانی است از ضرورت رشد پایا عبور کرده‌اند. از میان کشورهای واجد نظام‌های برنامه‌ای که رشد اقتصادی صعودی را ثبت می‌کنند باید به چین و هند و اخیراً عربستان سعودی اشاره کرد. البته تفاوت اصلی ایران با کشورهای اخیر این است که کشورهای فوق‌الذکر دهه‌هاست در دموورِد ایجاد زیرساخت‌های اجتماعی و نهادی مقدم بر اصلاحات بازاری و رسیدن به مرز پیشرفت و تکنولوژی جهانی از طریق تقویت فرایند یادگیری فناورانه پیشگام هستند و احتمالاً همین ریل‌گذاری در کنار دیگر عوامل، رشد بالا را نصیبشان کرده است. نگاهی به اسناد برنامه دودهمه اخیر چین و هند نشان می‌دهد آن‌ها در یک رویکرد (رویکرد رشد فراگیر) که همه عناصر متباین برنامه توسعه را به وحدت می‌رساند، مشترک هستند. شاید الزامات و ریل‌گذاری‌های لازم برای انتخاب این رویکرد از جمله محیط تنظیم‌گری مناسب و غیر رانتی؛ توزیع عادلانه درآمد و فقرزدایی؛ افزایش بهره‌وری، اشتغال مولد و شایسته‌سالاری؛ و افزایش حمایت‌های اجتماعی دولت در ایران غایب باشد؛ اما چنین رویکردی، یکسری راهبردهایی دارد که با مختصات حکمرانی ایران بیشتر همخوان است و از بابت تجمیع انرژی‌های اجتماعی آحاد جامعه قادر می‌باشد ضعف منابع مالی و نرم‌افزاری لازم برای تحقق رشد بالا را اندکی ترمیم کند. از جمله این راهبردها عبارت‌اند از:

■ کاربرد سیاست‌های ثبات‌ساز در اقتصاد کلان به عنوان پیش‌نیاز تولید فراگیر

■ اصلاح نهادهای تنظیم‌گر و غیر رانتی کردن آن‌ها

■ توجه به شایسته‌سالاری در بدنه دولت

■ توجه به توانمندسازی آحاد، گروه‌ها و اقشار مولد همسوی با حمایت‌های اجتماعی دولت

■ اصلاح استانداردهای حکمرانی اقتصادی مبتنی بر افزایش شفافیت، پاسخگویی، کاهش فساد معطوف به

تولید بیشتر

■ تمرکز بر سیاست‌های یکپارچه سرزمینی برای رشد باتکیه بر توازن فضایی-منطقه‌ای

- ارتقای سطح تخصصی و مهارت جامعه به ویژه نیروی کار
- استفاده از راهکارهای تأمین منابع مالی خرد برای افزایش سرمایه‌گذاری
- توجه به ارتقای سلامت و آموزش به عنوان ضروریات رشد بلندمدت
- توجه به ایجاد اشتغال مولد به ویژه برای گروه‌های ویژه، زنان و مناطق محروم

اثرات و پیامدها

سیاست‌گذاران در دهه‌های گذار، در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، از رویکرد رشد تک‌ساحتی (منبع‌محور) به سمت رویکرد رشد فراگیر تغییر جهت داده‌اند و ابعاد اجتماعی، نهادی و پایداری به مقوله رشد اضافه و بعضاً تحقق ارقام بالا را در برخی کشورها عملی کرده‌اند. اثرات و پیامدهای چندگانه این رویکرد عبارت‌اند از:

- رشد سریع و پایدار اقتصادی (پیش‌نیاز و ابردالالت)
- تمرکز بر اشتغال مولد، به جای توزیع مستقیم درآمد برای گروه‌های محروم
- ارتقای زیرساخت‌ها
- دسترسی همه بخش‌های جامعه به زیرساخت‌های پایه، زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی، بازار کار و شمولیت مالی

- کاهش فقر، ارائه مکمل‌های درآمدی به فقرا برای مخارج مازاد آنها در حوزه خصوصی
- توسعه انسانی و ارتقای قابلیت‌های انسانی توسعه و ارتقای قابلیت‌های انسانی و بهبود سرمایه اجتماعی
- توانمندسازی، مشارکت و انتفاع به خصوص زنان و اقلیت‌ها از توسعه
- ارتقای استانداردهای حکمرانی مانند شفافیت و پاسخ‌گویی، مشارکت فراگیر و انسجام سیاسی
- پیکره‌بندی فضایی و کاهش نابرابری‌های فضایی توسعه‌ذیل استراتژی پایه و بلندمدت سرزمینی - منطقه‌ای

اقدامات کلیدی

- افزایش نرخ‌های سرمایه‌گذاری به ویژه ایجاد زمینه برای مشارکت مردم و سرمایه‌های کوچک در تولید
- ایجاد هماهنگی بین سیاست‌های پولی و مالی در جهت افزایش رشد اقتصادی
- تمرکز بر صادرات دانش بنیان و صنایع تولیدی دارای مزیت رقابتی
- استفاده از ظرفیت‌های محلی و منطقه‌ای برای توانمندسازی مردم

- به کارگیری منابع بودجه عمومی در راستای کاهش نابرابری در دسترسی به زیرساخت های پایه، زیرساخت های اقتصادی-اجتماعی و بازارکار
- تهیه بسته سیاستی یکپارچه برای افزایش نرخ مشارکت زنان و گروه های در حاشیه و محروم در عرصه های تولید
- بازنگری در ضوابط و معیارهای جذب و به کارگیری نیروی انسانی متکی بر شایسته سالاری در بخش عمومی
- زمینه سازی برای افزایش نظارت های مردمی بر نهادهای تنظیم گرو و مجری در زمینه تولید

۱-۲- بهره‌وری

اهداف / وضع مطلوب

- رشد بهره‌وری کل عوامل تولید در بخش‌های اقتصادی
- رشد بهره‌وری در حوزه‌های اولویت‌دار آب و انرژی (برق و گاز)
- رشد بهره‌وری دستگاه‌ها

وضع موجود

- رشد بهره‌وری کل عوامل تولید که در برنامه ششم توسعه ۲/۸ درصد هدف گذاری شده بود اما عملکرد آن در طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱ حدود ۰/۸ بوده که به میزان ۲- انحراف از هدف دارد.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

آب و انرژی

- تنش در تامین آب؛ ضعف شبکه جمع‌آوری، تصفیه و دفع فاضلاب؛ شدت انرژی بالا

کشاورزی

- بهره‌وری پایین آب در بخش کشاورزی؛ سطح بالای اتلاف زنجیره تامین و توزیع محصولات کشاورزی به دلیل فرسودگی و عمر بالای ناوگان ناکارآمد؛ پایین بودن استاندارد جاده‌ها؛ عملکرد پایین محصولات کشاورزی

صنعت و معدن و تجارت

- شکاف بهره‌وری بنگاه‌های کوچک و متوسط و بنگاه‌های بزرگ مقیاس؛ تعداد بالای واحدهای تولیدی راکد و نیمه فعال؛ بهره‌وری پایین سرمایه‌وکار در بخش؛ وجود فناوری‌های کهنه و فرسوده در بسیاری از صنایع و معادن؛ تکمیل نبودن حلقه‌های پایین دستی

خدمات

- اتلاف زمان در ارائه خدمات، محدودیت دسترسی به اینترنت پرسرعت و باظرفیت مناسب، کمبود نیروی انسانی ماهر در سطوح گوناگون، رسوخ و انتشار نیافتن فناوری در بسیاری از خدمات، بهره‌ور نبودن بخش‌های آموزش و سلامت دولتی در ارائه خدمات

اداری و منابع انسانی

- ساختار سازمانی ناکارآمد؛ نامناسب بودن سبک‌های رهبری؛ عدم تناسب نیروی انسانی؛ ضعف مدیریت منابع انسانی؛ نبود تناسب در حقوق و دستمزدها کارکنان با بهره‌وری و هزینه‌های زندگی

راهبردها

راهبردهای ارتقای بهره‌وری بخش آب و انرژی (برق و گاز)

- توجه همزمان به راهبردهای قیمتی به صورت تدریجی و غیرقیمتی برای افزایش بهره‌وری بخش انرژی
- کسب و کار برد فناوری‌های نوین، پیشرفته و کار بردی در بخش انرژی
- ارتقای مدیریت دانش در بخش انرژی
- بهبود آموزش در تولید و مصرف انواع انرژی
- مشارکت و همکاری در مدیریت مصرف و کاهش شدت انرژی

راهبردهای ارتقای بهره‌وری بخش کشاورزی

- بهبود مدیریت مزرعه و ارتقای مکانیزاسیون همراه با ارتقای کمی و کیفی آموزش‌های فنی و مهارتی برای بهره‌برداران بخش کشاورزی
- ارتقاء اثر بخشی فعالیت‌های تحقیقاتی، آموزشی و ترویجی

- توسعه صنایع پشتیبان و زنجیره ارزش
- توانمندسازی تشکل‌ها و انجمن‌های هدف و بهره‌برداران
- اصلاح، بهینه‌سازی و ساماندهی اطلاعات و گردش و کار برد آن در بخش
- بهره‌برداری پایدار و بهره‌ور از منابع پایه آب و خاک

راهبردهای ارتقای بهره‌وری بخش صنعت، معدن و تجارت

- به‌کارگیری ظرفیت‌های خالی صنایع
- بهبود ارتقای فناوری‌ها با استفاده از شرکت‌های دانش‌بنیان و اتصال آنها به صنایع
- مانع‌زدایی از انتخاب فناوری مناسب و انتقال آن به کشور
- کمک به انتشار و نفوذ فناوری در صنایع و ارتقا و کار برد نوآوری‌ها
- ارتقای سطح تخصص و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای نیروی انسانی بخش
- ارتقا و افزایش انواع سرمایه‌های بخش (مالی، تجهیزاتی، انسانی، مدیریتی)
- تکمیل و تعمیق زنجیره ارزش

راهبردهای ارتقای بهره‌وری بخش خدمات

- افزایش استفاده از دولت الکترونیک در خدمات عمومی
- ارتقای برنامه‌های بهره‌وری در بخش عمومی، توأم با نظارت اثر بخش
- حاکمیت شایسته سالاری در بخش عمومی
- پیوند دادن نظام جبران خدمات با کارایی و اثربخشی در بخش عمومی
- کار بست آموزش مستمر، به‌هنگام و متناسب با شغل و شاغل برای مدیران و کارکنان به همراه گسترش دسترسی به آموزش‌های فنی و مهارتی برای جامعه با تاکید بر جمعیت فعال

راهبردهای ارتقای بهره‌وری حوزه اداری و منابع انسانی

- افزایش رشد و تعالی کارکنان
- کار برد جوهره شایسته سالاری در جذب نیروی انسانی جدید در بخش عمومی و مسیر ارتقای شغلی
- ارتقاء فرهنگ، درک و تعلق سازمانی در کارکنان بخش عمومی
- توزیع متوازن کار

- اتکابه پژوهش و توسعه در تصمیم‌گیری‌های اساسی و تغییر در ساختارها، فرایندها و عملیات بخش و سازمان
- گره‌زدن بخشی از دریافتی‌های غیرمستمر به کارایی و بهره‌وری در سازمان‌های دولتی

اقدامات کلیدی

اهم اقدامات ارتقای بهره‌وری بخش آب، انرژی (برق و گاز)

- بهینه‌سازی و توسعه زیرساخت‌های شبکه برق در جهت کاهش تلفات شبکه و کاهش قیمت تمام‌شده
- شناسایی و برنامه‌ریزی برای انتقال و بکارگیری فناوری‌های نوین در احداث شبکه
- طراحی و استقرار نظام مدیریت دارایی با تاکید بر ارتقای فرآیندهای نگهداری، تعمیرات و اجرای پروژه‌ها به منظور افزایش بهره‌وری و کاهش قیمت تمام‌شده
- اصلاح تعرفه خرید برق و واقعی کردن تدریجی قیمت آن
- جذب سرمایه‌گذاری در بهره‌برداری از آب‌های غیرمتعارف و پساب‌ها و اجرای طرح‌های مرتبط
- برنامه‌ریزی جهت انتقال و کاربرد فناوری‌های نوین در آب و فاضلاب
- رفع موانع موجود جهت تولید کالاهای صنعت آب و برق و ایجاد و توسعه رقابت به منظور کاهش قیمت تولید
- ایجاد زمینه‌های مطرح‌شدن و تجاری‌سازی ایده‌های مناسب برای کاهش شدت انرژی در تولید و مصرف انرژی
- اجرای طرح جامع بهینه‌سازی مصرف‌گاز در موتورخانه‌های موجود در کشور

اهم اقدامات ارتقای بهره‌وری بخش کشاورزی

- ارزیابی عملکرد مراکز ایجاد شده در بخش کشاورزی و منابع طبیعی موضوع ماده ۲ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی برای بهبود سیاست‌ها
- برنامه‌ریزی برای استفاده حداکثری از ظرفیت مناطق برای آموزش و ترویج بهره‌برداران در بخش کشاورزی کشور با تاکید بر زنان و جوانان
- حمایت و توانمندسازی تشکل‌ها و مراکز موضوع قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی
- حمایت از توسعه و کاربرد نرم‌افزارها و اپلیکیشن‌های ویژه کاربرد در مزارع و واحدهای تولیدی برای اندازه‌گیری بهره‌وری استفاده از منابع
- کاربرد ماشین‌آلات و فناوری‌های نو متناسب با اقلیم و شرایط جغرافیایی کشور

- توجه ویژه به اعتبارات تحقیقاتی بخش، کار بست نتایج تحقیقات و انتشار آثار و پیامدهای آن
- برنامه‌های افزایش بهره‌وری در حلقه توزیع از زنجیره (نظیر کار برد تجهیزات نو و مناسب برای نگهداری محصولات، اصلاح شبکه انتقال و توزیع، اصلاح فرایندها)
- ایجاد سامانه یکپارچه مدیریت آمار و اطلاعات بخش کشاورزی
- حمایت و استفاده از ظرفیت بخش خصوصی و شرکت‌های دانش بنیان برای رسوخ و انتشار دانش در بخش کشاورزی
- اجرای طرح‌های آبخیزداری و پخش سیلاب در بالادست دشت‌های بحرانی و ممنوعه کشور
- مدیریت مصرف بهینه آب و کشت محصولات با ارزش افزوده بالا به نسبت و احداث مصرفی
- توسعه سامانه یکپارچه اطلاعات صحیح و بهنگام بازار و تسهیل دسترسی فعالین بخش تولید و بازار به این سامانه‌ها

اهم اقدامات ارتقای بهره‌وری بخش صنعت، معدن و تجارت

- طراحی و استقرار مدل چرخه بهره‌وری، اندازه‌گیری و بهبود بهره‌وری عوامل تولید
- طراحی مدلی جهت اجرا و بهبود شاخصهای عملکرد مدیریت به منظور ارتقاء بهره‌وری بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط و واحدهای تولیدی صنفی
- ایجاد پلتفرم و مکانیزمی برای کمک به بنگاه‌ها به ویژه صنایع کوچک در راستای پیاده‌سازی انقلاب صنعتی چهارم
- نیازسنجی به منظور استخراج مسائل و مشکلات واحدهای صنعتی و اطلاع‌رسانی دقیق برای آشنایی واحدهای صنعتی با این خدمات
- معرفی و ایجاد ارتباط بین واحدهای صنعتی با مشاورین و واجد شرایط و مورد تایید در حوزه‌های متنوع مالی، فروش، بازار، مدیریت، تأمین و پرداخت بخشی از هزینه‌های عارضه‌یابی به صورت یارانه به مشاور طرف قرارداد واحد تولیدی، و همچنین بخشی از هزینه‌های پروژه‌های بهبود
- اندازه‌گیری و بهبود بهره‌وری عوامل تولید
- توسعه و توانمندسازی منابع انسانی از طریق اصلاح فرآیندهای منابع انسانی و استقرار نظام‌های مدیریتی
- اجرای آموزش‌های کاربردی و عملی برای بخش خصوصی در رشته‌های مرتبط با صنعت و معدن با استفاده از ظرفیت‌های سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای و هماهنگی با نظام‌ها و تشکلهای صنعتی و معدنی

- پایش مستمر تولید واحد و رفع گلوگاه‌های تولید و انجام طرح‌های بهینه‌سازی به منظور رفع گلوگاه‌ها در شرکتها
- ارتقای سیستم نگهداری و تعمیرات و نوسازی تجهیزات
- استفاده از شرکت‌های دانش بنیان جوار صنایع و بنگاه‌ها برای اجرای پروژه‌های بومی سازی و استفاده از فناوری و نوآوری در شرکت‌ها
- پیاده‌سازی سیستم مدیریت پسماندهای صنعتی و معدنی
- رعایت حدود مجاز آلاینده‌های خروجی به منظور کاهش و کنترل پراکنش آلودگی هوا
- ایجاد و توسعه فضای سبز مطابق با الزامات قانونی
- تغییر ساختار مصرف آب با تاکید بر اثرات محیط زیستی حاصل از فعالیتهای واحدهای تابعه به منظور بهبود عملکرد محیط زیستی آن

اهم اقدامات ارتقای بهره‌وری بخش خدمات

- استقرار کامل دولت الکترونیک با امکان ارزیابی مشتری محور خدمات دولتی
- ایجاد امکان استفاده از اینترنت با پهنای باند مناسب در سطح جهانی و سرعت بالا برای آحاد مردم و بنگاه‌ها
- بازتعریف رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش متناسب با بازار کار
- استفاده از تمامی ظرفیتهای موجود و خالی کشور برای آموزش کارکنان و مدیران بخش عمومی و غیردولتی
- بازنگری قوانین آموزش مهارتی (همسویی اجزای زنجیره ارائه خدمات آموزش‌های مهارتی)
- ایجاد ارتباط منطقی و شفاف بین پرداخت بخشی از مزایای غیرمستمر کارکنان دولت با بهره‌وری و ارزیابی دوره‌ای و سالیانه نتایج آن
- تنظیم ضوابط شفاف و مناسب برای استقرار شایسته‌سالاری در جذب و ارتقای شغلی افراد در دولت و ایجاد شرایط محدودکننده و تنبیهی عدول از ضوابط مربوط

اهم اقدامات ارتقای بهره‌وری حوزه اداری و منابع انسانی

- ایجاد کانون‌های استعدادیابی
- تشکیل بانک جامع مدیریت استعداد برای رشد و تعالی کارمندان
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای افزایش سطح فرهنگ، درک و تعلق سازمانی با ابزارهای موجود
- تدوین و اجرای دقیق شرح وظایف پست‌ها

- تقسیم‌بندی وظایف براساس توانمندی افراد
- استقرار نظام مدیریت دانش
- استقرار نظام مدیریت عملکرد کارکنان و مدیران
- تدوین و استقرار مدل شایستگی مدیران
- استقرار نظام مدیریت دانش سازمانی

۱
رشد اقتصادی

۲
توسعه اجتماعی
و پار توزیع
عدالته منافع

۳
سیاست‌های
سرمایه‌ی

۴
توسعه زیرساخت‌ها
و امکانات زیربنایی

۵
الزامات نهادی
توسعه و نظام
برنامه‌ریزی

۱-۳- کنترل تورم

اهداف / وضع مطلوب

تعیین نرخ بهینه تورم برای کشوری مانند ایران مستلزم درک دقیق شرایط منحصر به فرد اقتصادی، عوامل ساختاری و محدودیت‌های سیاستی آن کشور است. تورم در ایران از لحاظ تاریخی بالا و بی‌ثبات بوده که ناشی از ترکیب عوامل داخلی و خارجی است.

دستیابی به نرخ تورم ۹/۵ درصد (هدف برنامه)

سیاست‌های پولی

- دستیابی به استقلال بانک مرکزی
- مهار و پیش‌بینی پذیرش رشد نقدینگی با هدف رشد ۱۳/۸ درصدی
- تثبیت انتظارات و ایجاد محیط مناسب سیاست‌گذاری
- مدیریت و تثبیت نرخ ارز در قالب انعطاف‌پذیری: تثبیت نرخ ارز برای کنترل تورم در ایران ضروری است. یک رژیم نرخ ارز انعطاف‌پذیرتر همراه با اقداماتی برای افزایش ذخایر ارزی می‌تواند تأثیر نوسانات ارز بر تورم را کاهش دهد. CBI می‌تواند از یک سیستم شناور مدیریت شده استفاده کند.

سیاست مالی

- کاهش کسری‌های مالی
- منطقی‌سازی یارانه‌ها

اصلاحات ساختاری

- متنوع‌سازی اقتصاد: کاهش اتکا به صادرات نفت برای ثبات اقتصادی حیاتی است. تلاش‌های متنوع‌سازی باید بر توسعه بخش‌های غیرنفتی مانند تولید، کشاورزی و خدمات متمرکز شود. این امر اقتصاد را در برابر شوک‌های خارجی مقاوم‌تر می‌نماید و نوساناتی را که به تورم کمک می‌کند، کاهش می‌دهد.
- بهره‌وری بهبود یافته: افزایش بهره‌وری از طریق سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، آموزش و فناوری

عوامل خارجی

- تلاش برای رفع، کاهش و مدیریت تحریم
- بهبود تقویت روابط اقتصادی با شرکای منطقه‌ای و جهانی

ملاحظات اجتماعی و سیاسی

- وجود اعتماد عمومی و اعتبار سیاست: ایجاد اعتماد عمومی در سیاست‌های اقتصادی برای موفقیت آنها بسیار مهم است. ارتباطات شفاف، اقدامات سیاستی منسجم و تلاش برای کاهش فساد می‌تواند اعتبار را افزایش داده و اثر بخشی اقدامات کنترل تورم را بهبود بخشد.
- وجود رشد فراگیر اقتصادی: اطمینان از اینکه رشد اقتصادی به نفع همه اقشار جامعه است برای ثبات اجتماعی حائز اهمیت است. سیاست‌هایی که رشد فراگیر را ترویج می‌نمایند، از جمله برنامه‌های اجتماعی هدفمند و حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط می‌توانند به تحقق این امر کمک کنند.

وضع موجود

- تشدید نرخ تورم و ماندن در سطوح جدید بالای ۴۰ درصد از سال ۱۳۹۷ به بعد
- رسیدن نرخ رشد پول به ۴۶/۶ درصد در سال ۱۳۹۷ و رسیدن آن به ۶۵/۲ درصد در سال ۱۴۰۱

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- وجود بیماری هلندی و تأثیر پذیری اقتصاد ایران از نوسانات قیمت نفت در نیم قرن اخیر
- وجود ناکارآمدی‌ها مانند فساد، بوروکراسی و مقررات دست و پاگیر و اثر آن بر افزایش هزینه‌های تولید و در نتیجه افزایش قیمت‌ها

- اثرات تحریم‌های اقتصادی بر جذب و تأمین منابع مالی و تولید بخش‌های اقتصادی
- تداوم رشد بی‌رویه نقدینگی: یکی از عوامل اصلی تورم در ایران، افزایش نقدینگی است. در سال‌های اخیر، حجم نقدینگی در ایران به‌طور قابل‌توجهی افزایش یافته است. این امر به دلیل عوامل متعددی از جمله سیاست‌های پولی انبساطی دولت و افزایش تأمین مالی دولت برای جبران کسری بودجه از طریق سیستم بانکی می‌باشد.
- تشدید کسری در حساب سرمایه: در سال‌های اخیر شاهد افزایش خروج سرمایه از کشور بوده‌ایم و این خروج در سال‌های منتهی به ۱۴۰۱ شدت یافته است. این افزایش خروج سرمایه، شرایط تنگنای ارزی را در میان مدت و بلندمدت وخیم‌تر کرده، به طوری که در سال ۱۴۰۱ به میزان نگران‌کننده منفی ۱۵ میلیارد دلار رسیده است.

راهبردها

- تقویت استقلال بانک مرکزی
- ارتقای و بهبود مدیریت نرخ ارز
- بهبود تراز عملیاتی بودجه
- اصلاح نظام یارانه‌ای
- اصلاح و متناسب‌سازی سیاست‌های پولی
- تقویت بخش خصوصی
- ارتقای سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها
- تقویت تولید داخلی
- بهبود مدیریت زنجیره تأمین
- رصد مستمر و ارزیابی عملکرد مقطعی و کار برد آن در دور جدید سیاست‌گذاری
- تقویت همکاری‌های بین‌المللی

اثرات و پیامدها

- کاهش تورم، ثبات قیمت‌ها و افزایش قدرت خرید
- بهبود انتظارات تورمی و کاهش نوسانات اقتصادی و افزایش سرمایه‌گذاری
- تثبیت اقتصادی و بهبود کیفیت خدمات دولتی

- کاهش نرخ بیکاری و افزایش درآمد دولت
- بهبود ترافیک تجاری، افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی و مقاوم شدن در برابر تکانه‌های بیرونی

اقدامات کلیدی

- تصویب قوانین جدید برای افزایش استقلال بانک مرکزی
- تعیین اهداف مشخص تورمی و ایجاد مکانیسم‌های شفاف گزارش‌دهی به صورت دوره‌ای
- تغییر و کاهش ارتباط مالی و ارزی دولت با بانک مرکزی تا جای ممکن و تعریف ابزارهای مناسب نظارتی برای بانک مرکزی
- اجرای نظام مدیریت شناور ارز
- فاصله‌گرفتن تدریجی از نظام چندنرخ و استفاده از ابزارهای مالی برای کاهش نوسانات
- مدیریت مصارف وهزینه‌های دولتی
- اصلاح و بازنگری اساسی در ردیف‌های بودجه‌ای برخی نهادها و بخش‌های غیر ضروری
- افزایش درآمدهای مالیاتی از طریق اصلاح نظام مالیاتی و بهبود کارایی مالیاتی در عین کاهش بار مالیاتی بر بخش‌های واقعی تولیدی و اقشار کارمند
- حذف تدریجی یارانه‌های غیر همدفند و اجرای برنامه‌های حمایتی برای گروه‌های آسیب‌پذیر
- حرکت به سمت قیمت‌های واقعی انرژی و کالاهای اساسی به صورت تدریجی، به همراه پیوست‌های به‌روز شده سیاسی، اقتصادی و اجتماعی
- تعیین نرخ بهره متناسب با تورم هدف
- استفاده از ابزارهای پولی مانند عملیات بازار باز و نرخ بهره کوتاه مدت برای کنترل نقدینگی
- تعیین بخش‌های پیشران اقتصادی و اولویت‌های اعتباردهی
- ارائه تسهیلات مالی به کسب و کارهای کوچک و متوسط
- اولویت‌بندی پروژه‌های استراتژیک و حیاتی با توجه به تنگناهای تأمین مالی
- حمایت از تولید داخلی از طریق ارائه تسهیلات مالی و اعتباری
- تشویق به تولید کالاهای با ارزش افزوده بالا و ارتقای کیفیت محصولات داخلی
- ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌ها و بخش‌های مختلف اقتصادی

- بهبود شبکه‌های حمل و نقل و ذخیره‌سازی
- تقویت سیستم‌های اطلاعاتی برای مدیریت بهینه زنجیره تأمین
- تشکیل کمیته‌های تخصصی برای ارزیابی و پایش دوره‌ای عملکرد
- بازنگری سیاست‌ها و برنامه‌ها بر اساس نتایج حاصل
- توسعه روابط تجاری با کشورهای منطقه و جهان
- جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی

۱-۴- سرمایه‌گذاری و طرح‌های عظیم اقتصادی

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش سهم تأمین مالی از بازار سرمایه برای تأمین مالی تولید
- افزایش حجم سرمایه‌گذاری مردم در بازار سرمایه
- افزایش اطمینان نسبت به ایفای تعهدات دولت، تنوع شیوه‌های تأمین مالی و تسهیل دسترسی برای تولیدکنندگان و خانوارها
- رعایت ضوابط مربوط به تسهیلات دهی
- کاهش ریسک سرمایه‌گذاری
- افزایش میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی
- نرخ مطلوب بازدهی سرمایه‌گذاری‌ها
- افزایش سهم سرمایه‌گذاری در تولید ناخالص داخلی کشور

وضع موجود

- جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به میزان یک میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۳
- سرمایه‌گذاری مستقیم در دیگر کشورها به میزان ۱۰۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۳
- رتبه ۷۹ در میان کشورهای جهان از نظر میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی طی سال ۲۰۲۲
- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک ماشین‌آلات و ساختمان:
  - کاهش سهم ماشین‌آلات از کل سرمایه ثابت ناخالص، از ۴۹ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۴۲ درصد در سال ۱۴۰۱ و ۳۹ درصد در ۶ ماهه نخست سال ۱۴۰۲
  - افزایش سهم ساختمان از ۴۹ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۵۵ درصد در سال ۱۴۰۱ و ۵۸ درصد در ۶ ماهه نخست سال ۱۴۰۲
- کاهش سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص از GDP به قیمت ثابت ۱۳۹۵، از ۳۹ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۲۱ درصد در سال ۱۸،۱۳۹۶ درصد در سال ۱۳۹۷ و ۱۷ درصد در سال ۱۴۰۱
- افزایش مقدار موجودی سرمایه طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به قیمت ثابت ۱۳۹۵، از ۴/۴ همت در سال ۱۳۹۰ به ۵/۲ همت در سال ۱۴۰۰
- روند کاهشی نرخ رشد موجودی سرمایه طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰، از ۴/۵ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۰/۹ درصد در سال ۱۴۰۰
- کاهش میانگین نرخ رشد موجودی سرمایه از ۲/۷ درصد طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ به ۰/۲ درصد برای سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۰

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- ناکارآمدی فرایند تأمین مالی از بازار سرمایه
- استفاده نامناسب از ظرفیت تولیدی کشور و پایین بودن ظرفیت بالقوه تولید در مقایسه با اهداف بلندمدت
- رشد پایین و نوسانی اقتصاد و ناکافی بودن سرمایه‌گذاری ناشی از وجود انگیزه پایین برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و پایین بودن امنیت اقتصادی
- بالا بودن ریسک‌های سیستماتیک و غیرسیستماتیک در اقتصاد، پایین بودن بهره‌وری و ضریب بازدهی سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و زیربنایی
- مشکلات ساختاری در فضای کسب و کار از قبیل فرایند طولانی و پیچیده آغاز یک کسب و کار جدید، وجود قوانین و مقررات متعدد و ناسازگار
- وابستگی بالای سرمایه‌گذاری به درآمد نفتی

- ناکارآمدی در وجه اداره شده منابع عمومی تلفیق شده با منابع بانکی
- طولانی شدن زمان اجرای طرح‌های دولت و کارایی پایین طرح‌های عمرانی و تأثیرگذاری ضعیف آن بر تولید سرمایه‌گذاری
- تأمین منابع ناکافی برای تسویه بدهی‌های پیمانکاران طرح‌های عمرانی و انباشت آن در دهه اخیر و به تبع آن کاهش سرمایه‌گذاری‌های خصوصی
- استفاده ناکارآمد از منابع داخلی شرکت‌های دولتی برای توسعه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و حتی زیربنایی کشور به صورت ابزار اهرمی و یا توسعه مشارکت عمومی و خصوصی
- نظام نامناسب تأمین منابع مالی طرح‌های سرمایه‌گذاری و وابستگی نظام تأمین مالی کشور به بانک‌ها
- استقبال کم سرمایه‌گذاران خارجی در سرمایه‌گذاری طرح‌های بزرگ و پیشران به واسطه تحریم‌ها
- تعداد کم بنگاه‌های بزرگ مقیاس و قابل رقابت با بنگاه‌های بین‌المللی
- وجود ساختار مالی نامناسب بنگاه‌های اقتصادی و نیاز به منابع مالی در جهت تأمین سرمایه در گردش
- پایین بودن نرخ بازگشت سرمایه در فعالیت‌های اقتصادی و بازدهی بالای سرمایه‌گذاری در بازارهای جانبی به خصوص بازار دارایی‌ها
- کاهش انگیزه سرمایه‌گذاران و دامنه مشارکت سهامداران خرد در بازار اولیه یا ثانویه
- دسترسی محدود تولیدکنندگان به تسهیلات و تأمین مالی نامناسب طرح‌های توسعه‌ای
- وجود بوروکراسی زائد برای سرمایه‌گذاری خارجی
- اثرزدحامی سرمایه‌گذاری بخش دولتی و شبه دولتی بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

راهبردها

- توسعه ابزارهای مدیریت ریسک برای پوشش زیان سرمایه‌گذاران خرد در صورت سقوط بازار
- تثبیت و تقویت بانک مرکزی به عنوان مقام سیاست‌گذاری پولی مقتدر، شفاف و پاسخگو
- توسعه سرمایه‌گذاری با تأکید بر بخش‌های پیشران اقتصادی
- بهبود محیط کسب و کار و تقویت توان رقابتی
- تقویت رویکرد برون‌نگری و تعامل مؤثر و سازنده با اقتصاد جهانی
- قاعده‌مند کردن تأمین مالی سرمایه‌گذاری بخش عمومی

- هدایت تسهیلات به سمت بخش تولید
- نوسازی شبکه بانکی برای دسترسی مستمر، آسان و فراگیر تولیدکننده‌ها به خدمات بانکی
- توسعه تأمین مالی زنجیره تولید طرح‌های بزرگ و پیشران اقتصادی
- تقویت زیرساخت‌های مناسب توسط دولت برای کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری
- ساماندهی طرح‌های عمرانی، کاهش زمان اجرای آن‌ها و ارتقای بهره‌وری منابع اختصاص یافته
- تسهیل و گسترش تعاملات ایرانیان مقیم خارج با سرزمین مادری
- تسهیل ورود سرمایه‌گذاری حقیقی و حقوقی برای توسعه زیرساخت‌ها

اثرات و پیامدها

- ایجاد ثبات اقتصادی
- افزایش میل و رغبت برای سرمایه‌گذاری اعم از داخلی و خارجی
- کمک به تحقق رشد اقتصادی کشور
- تولید و انتقال دانش و فناوری‌های جدید
- کمک به بهبود تعادل تراز پرداخت‌ها
- ایجاد امنیت اقتصادی و اشتغال‌زایی
- ایجاد و خلق فرصت‌های تجاری جدید
- بهبود محیط اقتصادی کشور و توسعه درآمدهای مالیاتی

اقدامات کلیدی

- تسهیل تأمین مالی از بازار سهام با اقداماتی مانند تسهیل ورود شرکت‌ها به بورس، امکان عرضه اولیه سهام با فروش سهام جدید و مانع‌زدایی از فرایند افزایش سرمایه مانند افزایش سرمایه با صرف سهام و سلب حق تقدم
- مقررات‌زدایی، تقویت ساختار رقابتی و رقابتی شدن بازار در چارچوب قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴
- اصلاح نظام و کارکرد های صندوق توسعه ملی به منظور توسعه و تقویت تولید صادرات‌گرا، سرمایه‌گذاری در صنعت نفت و گاز و سرمایه‌گذاری‌های خارجی و مشترک
- کاهش ریسک سرمایه‌گذاران خرد با طراحی ابزارهای بیمه-بورس برای استفاده از ظرفیت شرکت‌های بیمه در بازار سرمایه

- تأسیس صندوق‌های مشترک سرمایه‌گذاری در اوراق مالی کوتاه‌مدت
- فعال کردن سامانه تعهدات دولت و ثبت تمامی تسهیلات اعطایی به دستور یا به پشتوانه ضمانت دولت و منوط کردن پذیرش تعهدات به ثبت در سامانه
- توسعه روش‌های تأمین مالی زنجیره‌ای با قاعده‌گذاری و تنظیم‌گری این حیطه و تسهیل در استفاده از ابزارها و نوآوری‌های مالی مرتبط
- تدوین برنامه‌ها و سازوکارهای تأمین مالی طرح‌های پیشران اقتصادی و تخصیص منابع مالی کشور به این طرح‌ها
- ایجاد مشوق‌ها و طراحی مسیرهای فعال ارسال وجوه مالی و سرمایه‌گذاری داخلی توسط ایرانیان مقیم خارج
- تسهیل ثبت شرکت‌های تجاری در ایران برای ایرانیان مقیم خارج، حمایت‌های قانونی لازم برای ایجاد و راه‌اندازی شرکت، ایجاد کنسرسیوم‌های مشترک با کشور محل اقامت و سرمایه‌گذاری مشترک در مناطق آزاد تجاری و صنعتی متناسب با نیازها و اولویت‌های اقتصادی و تجاری داخلی
- برگزاری‌گردهمایی‌های ادواری و همدفند بین تجار و فعالان اقتصادی داخل کشور با سرمایه‌گذاران ایرانی مقیم خارج به منظور معرفی فرصت‌ها و ظرفیت‌های متقابل همکاری، برقراری پیوندهای تجاری و نیرا اشتراک تجار ب و دستاوردها
- ساماندهی و حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی با اولویت مناطق کمتر برخوردار و مناطق نمونه گردشگری، طرح‌های بزرگ و پیشران اقتصادی مانند نفت و گاز و انرژی‌های تجدیدپذیر به منظور آماده‌سازی فرصت‌های سرمایه‌گذاری با تسهیل فرایند اخذ مجوزهای قانونی و تدوین طرح‌های سرمایه‌گذاری
- شناسایی و معرفی پروژه‌های دارای توجیه اقتصادی واقعی و بازدهی خوب با دوره کوتاه بازگشت سرمایه برای ایجاد انگیزه جهت سرمایه‌گذاری

۱-۵- تکمیل زنجیره ارزش صنایع (با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی)

اهداف / وضع مطلوب

- رشد سالانه ۸/۵ درصدی بخش صنعت و ۱۳/۵ درصدی بخش معدن جهت تحقق متوسط رشد ۸ درصدی اقتصاد کشور طی برنامه
- افزایش تولید محصولات پتروشیمی از ۹۰ میلیون تن در سال ۱۴۰۱ به ۱۳۲ میلیون تن در پایان برنامه
- ارتقای ۲۰ درصدی سطح اشتغال در بخش معدن و صنایع معدنی در طول اجرای برنامه
- توسعه، تکمیل و تعمیق زنجیره های ارزش صنایع منتخب معدنی و محصولات پایه پتروشیمی
- افزایش سهم ایران در بازارهای جهانی، به ویژه در زمینه انرژی و افزایش مبادلات منطقه ای و بین المللی
- کاهش سهم صادرات محصولات خام معدنی نسبت به صادرات محصولات واسطه ای و نهایی با ارزش افزوده بالا در طول زنجیره صنایع
- توسعه صادرات غیر نفتی با تأکید بر مزیت های نسبی صنایع معدنی و پتروشیمی کشور
- سازماندهی و پیوستگی شبکه حمل و نقل ترکیبی و لجستیک متناسب با کانون های استقرار صنایع

وضع موجود

- سهم ارزش افزوده صنایع ۱۹ درصد و سهم ارزش افزوده معادن حدوداً ۲ درصد تولید ناخالص داخلی
- سهم بخش صنعت و معدن از سرمایه‌گذاری ثابت ناخالص کشور به قیمت ثابت ۱۳۹۵ بالغ بر ۱۵ درصد
- نسبت شاخص بهره‌وری عوامل تولید در بخش صنعت حدوداً ۱/۱ در بخش معدن حدوداً ۱/۴ برابر میانگین کل

اقتصاد کشور

- میانگین سهم بیش از ۳۳ درصد شاغلین بخش صنعت به نسبت کل اشتغال
- تمرکز سرمایه‌گذاری‌ها بر صنایع منبع‌محور به واسطه اشکالات ناظر بر فرایند قیمت‌گذاری در طول زنجیره تولید
- وجود ظرفیت‌های خالی حدوداً ۳۰ درصدی و بازدهی نسبتاً پایین ظرفیت‌های موجود به دلیل تمرکز بالای سرمایه‌گذاری در برخی از رشته‌فعالیت‌های بالادست

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- روند کاهش نسبت ارزش افزوده به ارزش ستانده بخش صنعت و معدن در اقتصاد کشور
  - بالابودن ریسک و اوقات جذابیت سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و معدن
  - تضعیف نقش اشتغال‌زایی بخش صنعت:
- باید توجه داشت که ایجاد اشتغال در بخش صنعت به واسطه ماهیت ذاتی آن و بر اساس تجربیات جهانی به صورت غیرمستقیم و از طریق خدمات متصل به تولید در حلقه‌های پیش از تولید (تحقیق و توسعه، طراحی، برندینگ) و حلقه‌های پس از تولید (بازاریابی، توزیع، فروش و خدمات پس از فروش) رخ خواهد داد.
- تمرکز سرمایه‌گذاری‌ها بر صنایع منبع‌محور به واسطه اشکالات ناظر بر فرایند قیمت‌گذاری و توزیع سود در طول زنجیره‌های ارزش
  - فرسودگی ماشین‌آلات و تجهیزات و همچنین توزیع فضایی نامناسب بنگاه‌های صنعتی فعال
  - سهولت خام‌فروشی و نیمه‌خام‌فروشی در بازارهای خارجی نسبت به محصولات نهایی با ارزش افزوده بالا به جهت کم‌اهمیت بودن فاکتورهایی مانند برندینگ و استانداردها
  - ساختار دوقطبی بنگاه‌های صنعتی:
- بنگاه‌های کوچک (کمتر از ۵۰ نفر کارکن) با وجود برخورداری از سهم حدود ۷۰ درصدی از تعداد بنگاه‌های فعال در کشور، تنها ۸ درصد از ارزش افزوده صنعتی را خلق کرده‌اند، این در حالی است که بنگاه‌های بزرگ با سهم حدود ۲ درصدی، خالق ۸۳ درصد ارزش افزوده هستند.

- اتکای بالای تأمین مالی بخش صنعت به نظام بانکی
- نامناسب بودن رابطه مبادله خارجی و وابستگی کشور به واردات کالاهای اساسی در تأمین نیازهای داخلی
- ناکارآمدی مدل های قیمت گذاری خوراک گاز و عدم توازن نرخ خوراک مایع به نسبت خوراک گاز برای توسعه زنجیره های ارزش
- بی توجهی به تکنولوژی های روزآمد و سازگار با محیط و بهره برداری در مقیاس نامناسب از معادن کشور
- اشکالات ساختاری و نهادی در حکمرانی صنایع معدنی و پتروشیمی کشور

راهبردها

- تنوع بخشی در الگوهای تأمین سرمایه مورد نیاز زنجیره ارزش
- تسهیل گری و تنوع بخشی صادراتی در زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی بر حسب محصولات و مقاصد
- تأمین و توسعه پایدار زیرساخت ها (آب، برق، گاز و...) در زنجیره های ارزش
- تمرکز بر تولیدات دانش بنیان و اشتغال زا جهت تأمین تقاضای داخلی و صادرات محصولات نهایی با ارزش افزوده بالا
- توسعه و بهبود خدمات پشتیبان تولید و ارزش آفرینی در حوزه های تحقیق و توسعه، واسطه گری های مالی و بیمه ای و شبکه های حمل و نقل ترکیبی و لجستیک
- جامعیت در قاعده گذاری صحیح و تمرکز بر اصلاح نقش تنظیم گری دولت با اتکای گسترده بر ظرفیت های بخش خصوصی
- استفاده از فناوری های تحول زا در راستای افزایش بهره وری و کاهش ضایعات
- نوسازی و به روز رسانی تجهیزات و ماشین آلات
- اعمال سیاست های تشویقی برای فراوری و ایجاد ارزش افزوده در داخل کشور به جای خام و نیمه خام فروشی
- تشکیل و تقویت صندوق های بیمه سرمایه گذار در فعالیتهای صنعتی و معدنی
- باز مهندسی ساختار صنایع معدنی بر حسب ملاحظات آمایشی و مؤلفه های مقیاس بار و یکدست حمایت از ادغام های افقی و عمودی در زنجیره های ارزش

اثرات و پیامدها

- افزایش تاب‌آوری زنجیره‌های ارزش صنایع معدنی و پتروشیمی
- خلق ارزش افزوده بالاتر و به تبع آن، درآمدزایی بیشتر فعالین اقتصادی و رشد تولید ناخالص ملی
- تحقق راهبرد تولید دانش بنیان و اشتغال‌زا
- خودکفایی در تأمین بازارهای داخلی و کاهش ارزبری
- تنوع بخشی سبد محصولات و مقاصد صادراتی

اقدامات کلیدی

- حمایت و هدایت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بر روی زنجیره ارزش صنایع با اولویت صنایع معدنی و پتروشیمی
- شبکه‌سازی و به هم‌رسانی ملی و منطقه‌ای زنجیره ارزش صنایع با رعایت ملاحظات آمایش سرزمینی به منظور ورود به بازارهای جهانی
- تسهیل‌گری در ارتقای دانش فنی با ایفای نقش حمایتی در سازمان‌های توسعه‌ای و بهره‌گیری از شرکت‌های دانش بنیان در زنجیره
- ارتقای شفافیت نهادی، تفکیک وظایف و تقویت انسجام در سازوکارهای تنظیم‌گری مبتنی بر داده در ساختار حکمرانی معادن و صنایع شیمیایی
- تسهیل‌گری در بهره‌مندی از ظرفیت‌های بازار سرمایه برای تأمین مالی بنگاه‌های فعال در زنجیره با به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای نوین تأمین مالی
- مشخص نمودن افق و پایداری به قیمت‌های مصوب حامل‌های انرژی
- ایجاد و توسعه نهاد‌های خودتنظیم‌گر بخشی در طول زنجیره‌های ارزش
- اعطای مشوق‌های بهبود کیفیت محصولات با تأکید بر استانداردهای صادراتی
- اصلاح و شفاف‌سازی الگوی قیمت‌گذاری و الگوی توزیع و تخصیص خوراک در صنعت پتروشیمی
- معرفی و آشناسازی دستگاه‌ها به معاهدات و قراردادهای بین‌المللی

۱-۶- مردمی سازی اقتصاد

اهداف / وضع مطلوب

- ارتقای کارایی بنگاه‌های اقتصادی و بهره‌وری منابع انسانی، مادی و فناوری
- توانمندسازی بخش خصوصی
- افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی
- گسترش مشارکت عمومی - خصوصی
- کاهش بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی و طرح‌های عمرانی
- تداوم و تسریع در اجرای سیاست‌های ابلاغی اصل چهل و چهار
- ارتقای نقش نهادهای مردمی در اقتصاد
- افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی
- افزایش شفافیت و پاسخگویی دولت در ارتباط با مردم

وضع موجود

- تغییر رتبه ایران در شاخص سهولت کسب و کار از رتبه ۱۲۹ در سال ۲۰۱۱ به رتبه ۱۲۷ در سال ۲۰۲۰
- تغییر سهم تعداد کسب و کارهای کوچک از ۷۸/۲۱ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۷۸/۶ درصد در سال ۱۳۹۹
- متوسط سهم تعداد کسب و کارهای متوسط به میزان ۰/۶۶ اطمی سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۹

- کاهش سهم اشتغال کسب و کارهای کوچک (از ۱۲/۶۰ درصد در سال ۱۳۹۵ به ۱۱/۶۸ درصد در سال ۱۳۹۹)
- کاهش سهم اشتغال واحدهای کوچک و متوسط (از حدود ۴ درصد در سال ۱۳۹۵ به حدود ۳۷ درصد در سال ۱۳۹۹)
- نسبت واحدهای کوچک و متوسط به بنگاه‌های تولیدی کشور به میزان ۹۰ درصد
- اشتغال به ترتیب حدود ۸۵ و ۱۵ درصد شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر کشور در بخش خصوصی و عمومی و سهم بسیار ناچیز اشتغال بخش تعاون
- افزایش تعداد کل تعاونی‌ها از ۱۷۵۲۹۷ در سال ۱۳۹۰ به ۲۲۲۵۲۱ در سال ۱۳۹۹
- سهم بالای تعاونی‌های خدمات و کشاورزی و سهم پایین تعاونی‌های سهام عدالت و اعتبار
- افزایش تعداد شاغلین کل تعاونی‌ها (از ۲۴۵۱۱۲۴ در سال ۱۳۹۰ به ۳۲۱۰۳۴ در سال ۱۳۹۹)
- روند افزایشی با آهنگ کند نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر از سال ۱۳۹۵ تا سال ۱۳۹۷ (به جز سال ۱۳۹۳) و روند کاهش آهنگ آن از سال ۱۳۹۸ تا سال ۱۴۰۱
- اختلاف فاحش عملکرد و آگذاری سهام شرکت‌های دولتی با رفاقم مصوب آن طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۴۰۲
- میزان عملکرد و آگذاری‌ها حدود ۲۷۳ هزار میلیارد ریال در ۱۱ ماه ابتدایی سال ۱۴۰۲ (از ۱۷۰۶۰ هزار میلیارد ریال مصوب در قانون بودجه سال ۱۴۰۲) و تحقق حدود ۲۸ درصدی آن نسبت به میزان مصوب

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- سهم بالای بار مالی و مدیریتی بخش عمومی در اقتصاد
- کمبود بخش خصوصی بزرگ و توانمند برای خرید بنگاه‌های دولتی
- مداخلات برخی از نهادهای نظارتی
- بی‌اعتمادی بخش خصوصی و مردم نسبت به ایفای تعهدات دولت و مشخص نبودن نحوه تأمین منابع مالی پایدار و تعهدات دولت در قراردادهای مشارکتی
- کاهش روند سرمایه اجتماعی
- نبود جذابیت کافی برای ورود بخش خصوصی و مردمی به دلیل نداشتن توجیه مالی طرح‌ها
- فضای نامناسب محیط کسب و کار
- آشنایی ناکافی دستگاه‌های اجرایی با نظام مشارکت عمومی-خصوصی
- کمبود ساز و کارهای لازم برای تأمین منابع مالی پروژه محور از طریق نهادهای مالی توسعه‌ای

- نقص ساز و کارهای لازم مالی و بیمه‌ای برای پوشش ریسک قراردادهای مشارکتی
- ناکافی بودن مشوق‌های کارآمد برای سرمایه‌گذار بخش خصوصی در طرح‌های زیرساختی
- نبود واحد توسعه مشارکت بخش خصوصی در برخی از دستگاه‌های اجرایی
- عدم یکپارچگی کافی در قوانین و مقررات مرتبط
- عزم و توان ناکافی دولت در بسیج ظرفیت‌های مردمی
- ناکارآمدی برخی از نهادهای متولی میدان‌سازی حضور مردم در عرصه‌های مختلف اداره کشور
- عدم شناخت دقیق و باورمندی برخی از مدیران به ظرفیت‌های مردمی
- ضعف در آمادگی ظرفیت‌های سازمان‌یافته مردمی برای نقش‌آفرینی در عرصه‌های اجتماعی و اداره کشور
- پراکندگی فعالیت‌های نهادهای مردمی و عدم تمرکز کافی بر موضوعات اولویت‌دار
- ضعف در شایستگی‌های حرفه‌ای مدیریت نهادهای مردمی

راهبردها

- بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردمی و بخش خصوصی در اصلاح ساختار هزینه‌کرد دولت
- افزایش سهم بخش تعاونی
- ترمیم ساز و کارهای نظارتی
- ارتقای مشارکت بخش عمومی - خصوصی (PPP) در طرح‌های توسعه‌ای
- افزایش واگذاری شرکت‌های دولتی
- کاهش انحصارات در نهادهای عمومی غیردولتی
- استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی برای تخصیص‌سازی فرایند واگذاری
- توسعه نهادها و ابزارهای مدیریت ریسک
- اصلاح نظام سیاست‌گذاری و تنظیم‌گری نهادهای مردمی
- احیاء و بازآفرینی کارکرد تسهیل‌گری دولت
- خروج دستگاه‌های دولتی از تصدی‌های غیرضرور
- ایجاد اطمینان خاطر و محیطی شفاف برای حفاظت از حقوق مالکانه
- تأمین مالی کوتاه‌مدت شرکت‌ها از طریق نهادها و ابزارهای مالی جدید

- جذب سرمایه خارجی برای خرید شرکت‌های مشمول واگذاری
- نهادینه‌سازی گفتگوی مؤثر دولت با مردم
- ایجاد شفافیت در جذب و مصرف منابع مالی مشارکت‌های مردمی
- جهت‌دهی فعالیت نهادهای مردمی با محوریت حلقه‌های میانی
- توانمندسازی نهادهای مردمی

اثرات و پیامدها

- کاهش حجم دولت
- جلوگیری از افزایش بی‌رویه کسری بودجه دولت
- نقش آفرینی مردم در اقتصاد
- جلب اعتماد عمومی و اثر مثبت آن در سرمایه اجتماعی
- تسهیل‌گری و مسکن‌داری و هدایت و حمایت هوشمندانه دولت از بخش‌های غیردولتی
- توانمندسازی مردم
- افزایش بهره‌وری

اقدامات کلیدی

- تأمین حداکثری هزینه‌های عمرانی دولت با بهره‌گیری از ظرفیت بخش غیردولتی در تأمین مالی پروژه‌های عمرانی
- تقویت حضور بخش خصوصی در حوزه‌های انحصاری غیرقابل توجیه
- برداشت موانع برای کاهش انحصارات
- ایجاد تضمین‌های لازم برای مردم جهت سرمایه‌گذاری در پروژه‌های مختلف در خصوص ایفای تعهدات توپود دولت
- اصلاح نظام مالی، پروژه‌تجهیز منابع خارجی استقراری به بخش خصوصی
- پیاده‌سازی مؤلفه‌های نظام حکمرانی خوب در توسعه مشارکت عمومی - خصوصی
- بازنگری و کاهش فعالیت تصدی‌گری دستگاه‌های اجرایی دولت و واگذاری آن‌ها به بخش غیردولتی
- حمایت از مدیران دولتی در جلب مشارکت مردم
- گسترش تعامل و گفتگوهای چندجانبه دولت، بخش مردمی، دانشگاه‌ها و بخش خصوصی پیرامون مسائل و

اولویت‌های کشور

- تشکیل و تقویت نهادهای دیده‌بان مردمی
- انضباط بخشی به جمع‌آوری و مصرف منابع مالی مشارکت‌های مردمی
- پیاده‌سازی بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد در دستگاه‌های اجرایی در راستای کاهش تصدی‌گری‌های دولت
- اجرایی‌سازی آیین‌نامه‌های مولدسازی‌داری‌های دولت و نیز تضمین معاملات مشارکت عمومی-خصوصی
- آموزش و ترویج الگوهای صحیح مشارکت‌های مردمی و مهارت‌افزایی اجتماعی
- سازماندهی ظرفیت‌های مردمی با محوریت نهادهای مردمی جهت مشارکت و همراهی در اجرایی‌سازی پروژه‌های ویژه ملی و منطقه‌ای منتخب
- عدم واگذاری شرکت‌های دولتی به نهادهای عمومی غیردولتی
- تخصیص وجوه حاصل از واگذاری هادر سرمایه‌گذاری‌ها، امور توسعه‌ای و فقرزدایی
- شناسایی و جهت‌دهی مدیران دستگاه‌ها به بهره‌گیری از ظرفیت مردم و نهادهای مردمی
- تدویم و تسریع در اجرای سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴

۱-۷- قاچاق و اقتصاد زیرزمینی

اهداف / وضع مطلوب

- کاهش سهم اقتصاد زیرزمینی از کل اقتصاد
- کاهش سهم قاچاق نسبت به حجم کل واردات رسمی
- کاهش قاچاق کالاهای مشمول یارانه

وضع موجود

هرچند در همه گزارش‌های مرتبط با پدیده قاچاق، بر وجود پر حجم و تأثیرگذار قاچاق به کشور و بی‌از کشور تأکید شده است؛ اما آمار دقیقی از آن ارائه نشده و بیشتر به صورت برآورد و حدودی ذکر می‌شود. بنابراین بر اساس گزارش‌های موجود و بعضاً یافته‌های پژوهش‌های صورت گرفته به موارد ذیل می‌توان اشاره کرد:

- در برخی از گزارش‌های غیر رسمی، میزان احتمالی قاچاق حدوداً بین ۲۰ تا ۲۵ درصد تجارت کشور برآورد می‌شود.
- میزان قاچاق طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۴، حدوداً بین ۵ تا ۱۹ درصد GDP برآورد شده که روند صعودی داشته است، اگرچه شواهدی مبتنی بر میزان قاچاق به حدود یک سوم کالاهای وارداتی نیز ذکر شده است.
- قاچاق در کشور از طریق مرزهای زمینی و آبی و بعضاً از طریق گذرگاه‌های رسمی به صورت غیر قانونی و مخفیانه صورت می‌گیرد. بر اساس شواهد موجود، قاچاق به کشور بیشتر از طریق مرزهای غربی و جنوبی و قاچاق از کشور، بیشتر از طریق مرزهای شرقی کشور است.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- وجود محدودیت‌های (ممنوعیت، تعرفه واردات و...) برخی کالاهای غیر ضرور؛ تعداد و تنوع کالاهای ممنوع وارداتی به کشور، انگیزه قاچاق آن کالاها به کشور را افزایش می‌دهد. بدیهی است که محدودیت‌های مالی و ارزی به همراه حمایت از کالاهای داخلی، دلیل اعلامی ایجاد بسیاری از این محدودیت‌هاست که لازم است با توجه به تأثیر آنها بر روی پدیده قاچاق، این موارد مجدداً مورد بررسی کارشناسانه قرار گیرند.
- عدم کنترل مؤثر مرزهای کشور و وجود مبادی غیر رسمی
- عدم بهره‌گیری از تجهیزات مدرن در کنترل مبادی رسمی ورودی کشور: مبادی رسمی کشور فاقد تجهیزات کافی و مدرن برای کنترل ورود و خروج کالا است و این موضوع موجب شده که بسیاری از کالاها از مجاری رسمی و به انحاء و عناوین مختلف وارد کشور شوند.
- اعمال تعرفه‌های وارداتی بالا برای بسیاری از کالاها؛ بعضاً به دلیل حمایت از کالاهای داخلی و یا اعمال محدودیت برای ورود برخی از کالاهای خاص، تعرفه‌های بالای وارداتی اعمال می‌شود که این عامل می‌تواند به عنوان انگیزه واردات غیرقانونی به جهت کاهش هزینه تمام شده واردکننده باشد.
- کاهش ارزش پول ملی و وجود تورم بالا در کشور در مقایسه با بیشتر کشورهای همسایه؛ رشد سطح عمومی قیمت کالاهای مصرفی به دلایل مختلف می‌تواند به افزایش حجم اقتصاد زیرزمینی و قاچاق منجر شود. می‌توان انتظار داشت که با افزایش سطح عمومی قیمت‌ها، خانواده‌های بیشتری زیر خط فقر قرار گیرند. ناتوانی در تأمین درآمد برای گذراندن زندگی از طریق انجام فعالیت‌های قانونی می‌تواند عامل مؤثری در توجیه‌پذیری روی آوردن به فعالیت‌های اقتصاد زیرزمینی و قاچاق به شمار آید.
- کنترل قیمت کالاهای اساسی و مهم در کشور به جهت حمایت از اقشار آسیب‌پذیر؛ با توجه به افزایش تورم و سطح عمومی قیمت‌ها در کشور، دولت برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر به اجبار اقدام به کنترل سطح قیمت بسیاری از کالاهای اساسی و مهم از جمله مواد غذایی و سوخت در سطح بسیار پایین‌تر از قیمت همان کالا در کشورهای همسایه می‌کند که این موضوع موجب ایجاد انگیزه برای قاچاق به کشورهای همسایه خواهد شد.
- بیکاری؛ وجود بیکاری در کشور بالأخص در مناطق مرزی موجب می‌شود که برخی از مرزنشینان و یا سایر مناطق کشور برای تأمین مخارج زندگی خود به سوی قاچاق متمایل شوند.
- پایین بودن سطح درآمد در کشور؛ هرچند در سال‌های اخیر کنترل بیکاری در برنامه‌های دولت پررنگ‌تر شده و توفیقاتی نیز به دست آمده است؛ اما عدم افزایش حقوق و مزایای کارکنان متناسب با تورم و طبعاً عدم توان برای تأمین

- هزینه‌های ضروری زندگی موجب شده است که فعالیت‌های اقتصادی زیرزمینی و قاچاق توسعه یابد.
- ضعف در رسیدگی امور قضایی در مواجهه با پدیده قاچاق؛ پدیده قاچاق با توجه به آثار منفی گسترده بر اقتصاد کشور نیازمند یک اقدام هماهنگ حاکمیتی در تمام ابعاد آن، از جمله امور قضایی است تا بالا رفتن هزینه ریسک در کنار سایر اقدامات در کاهش این معضل مهم اقتصادی مؤثر باشد.
  - پیچیدگی و تشریفات زیاد واردات و صادرات قانونی؛ تعدد، پیچیدگی و تغییرات مداوم قوانین صادرات و واردات و همچنین زمان بر بودن انجام فرایندهای توانده عنوان مانعی مهم برای فعالیت‌های قانونی موارد ذکر شده تلقی گردد و انگیزه‌های قاچاق‌رادر نزد گروهی از فعالان این بخش تشدید کند.
  - فساد اداری و رانت‌خواری و نبود ظرفیت کافی نظارتی دستگاه‌های مرتبط؛ انجام این حجم از قاچاق کالا از یاب کشور از طریق روش‌های سنتی قاچاق امکان‌پذیر نیست و از طرف دیگر این حجم گسترده از عملیات اقتصادی، لجستیکی و مالی نمی‌تواند از دید دستگاه‌های نظارتی و حاکمیتی پنهان باشد و قطعاً قابل پایش و رصد است. بنابراین رد پای فساد و رانت خواری می‌تواند در این پدیده مخرب اقتصادی مشاهده کرد که لازم است این موضوع مورد توجه و اهتمام ویژه قرار گیرد که قطعاً آثار مثبت کنترل آن بر روی عوامل دیگر نیز؛ قابل توجه خواهد بود.
  - پایین بودن ریسک قاچاق؛ معمولاً افراد زمانی مرتکب تخلف اقتصادی می‌شوند که سود ناشی از ارتکاب عمل مجرمانه، بیشتر از هزینه و ریسک آن باشد و این هزینه می‌تواند فراتر از هزینه مالی تحمیل شده بر فرد به علاوه ریسک کشف تخلف باشد. در نظام اجرایی و قضایی ما این هزینه بالاخص برای افراد بیکار، فقرا و نیازمندان و نیز برخی از مناطق مرزی که قاچاق‌رادر فرهنگ خودکاری غیر مشروع نمی‌دانند به خوبی تشریح و تدوین نشده است و هزینه قاچاق را کاهش می‌دهد.

راهبردها

هرچند حذف پدیده مخرب قاچاق به نظر امری غیرممکن می‌رسد و در بسیاری از کشورهای توسعه یافته با درآمد سرانه و اشتغال مناسب و بالا هم شاهد هستیم؛ اما با توجه به آثار مخرب قاچاق بر اقتصاد ملی کشور، لازم است راهبردهای مؤثری برای کاهش و کنترل این پدیده در کشور اتخاذ شود. بدیهی است که این امر به طور کامل محقق نمی‌شود مگر آنکه نگاه به موضوع قاچاق به عنوان یک موضوع فراقوه‌ای و در هماهنگی و تعامل قوای سه‌گانه کشور برای مقابله با این موضوع بسیار مهم اقتصادی، اجتماعی و امنیتی مورد توجه قرار گیرد.

تعدادی از مهم‌ترین این راهبردها به شرح زیر است:

- توسعه تجارت رسمی با همسایگان از طریق ایجاد بازارچه‌های مشترک مرزی
- اعمال سیاست‌های پولی مناسب و انضباط مالی دولت با هدف افزایش ارزش پول ملی و کاهش تورم
- اعمال نظارت‌های هوشمند و فرادستگاهی بر ورود و خروج کالاها
- متعادل‌سازی تعرفه‌های ورود کالا به کشور
- افزایش ریسک و هزینه‌های ورود به فعالیت‌های مرتبط با قاچاق
- پرهیز از اتخاذ سیاست‌های ضد انحصار در کشور
- توجه بیشتر به توسعه اشتغال در مناطق مرزی
- ارتقای رقابت‌پذیری تولیدات ملی با هدف کاهش تقاضای محصولات وارداتی بالأخص قاچاق
- فرهنگ‌سازی در خصوص ابعاد منفی فعالیت در امور قاچاق در جامعه و متقاعدسازی مردم در پرهیز از قاچاق
- متعادل‌سازی قیمت‌کالاها ی اساسی و سوخت
- طراحی سازوکار (تنبیهی و تشویقی) برای پیشگیری از فساد و ناکارآمدی شاغلین حوزه مقابله با قاچاق

اثرات و پیامدها

- کاهش سهم اقتصاد غیر رسمی در اقتصاد
- کاهش خروج ارز از کشور و در نتیجه کاهش نوسانات ارزی
- ارتقای قدرت رقابت‌پذیری محصولات داخلی و امکان صادرات بیشتر آن به کشورهای همسایه
- ارتقای ضریب امنیتی در جامعه و بالأخص در مناطق مرزی
- جلوگیری از خروج کالاها ی اساسی و مهم از کشور
- بهبود تخصیص منابع، به ویژه تخصیص ارز
- کنترل فساد اداری در دستگاه‌های مرتبط
- دسترسی مردم به کالاها ی غیر تقلبی و با کیفیت بهتر

اقدامات کلیدی

- بازنگری و به‌روزرسانی فهرست کالاهای مجاز برای صادرات و واردات، از طرف دولت با توجه به محدودیت‌ها و شرایط واقعی کشور
- بازنگری در قوانین واردات و صادرات کالا با هدف رفع موانع و گلوگاه‌های موجود و ایجاد تسهیلات برای تجارت قانونی
- تصویب قانون کاهش مؤثر تعرفه‌های ورود کالا به کشور برای یک دوره مشخص با هدف کاهش قاچاق
- تصویب و اجرای قانون آزادی واردات تولیدات خارجی مورد نظر با هدف ارتقای کیفیت و ایجاد رقابت در تولیدات داخلی
- وضع تعرفه‌های خاص و انگیزاننده برای مرز نشینان
- وضع قوانین شدید در رابطه با مجرمان قاچاق
- انعقاد تفاهم‌نامه‌های تجاری و همکاری در مبارزه با قاچاق با کشورهای همسایه
- ایجاد مناطق آزاد صنعتی تجاری مشترک با همسایگان
- کنترل و پایش مستمر محموله‌های ترانزیتی عبوری از کشور و تأمین تجهیزات مبادی ورودی کشور برای کنترل و پایش
- اجرای برنامه‌های حمایتی برای توسعه سرمایه‌گذاری و گسترش اشتغال در مناطق مرزی
- تهیه و پخش برنامه‌ها و آثار هنری و آموزشی از ابزار رسانه‌ای با هدف فرهنگ‌سازی در خصوص ابعاد منفی قاچاق
- بازنگری در قانون هدفمندسازی یارانه‌های قیمت سوخت و کالاهای اساسی بالأخص در استان‌های مرزی با اتخاذ سیاست‌های حمایتی جایگزین

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی
و باز توزیع
عادلانه منافع

سیاست‌های
سرمایه‌ی

توسعه زیرساخت‌ها
و امکانات زیربنایی

برنامه‌ریزی
توسعه و نظام
الزامات نهادی

۱-۸- صنعت بیمه

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش ضریب نفوذ بیمه
- افزایش سطح پوشش بیمه‌ای کشور
- تنوع بخشی به سبد محصولات بیمه‌ای از قبیل بیمه‌های سائیری، بیمه‌های محیط زیستی، کشاورزی و سلامت جامع
- افزایش سرمایه‌گذاری‌های بیمه‌ای برای بهبود بازدهی آن و کاهش وابستگی به حق بیمه دریافتی
- تقویت نظارت و مقررات‌گذاری
- توسعه یافتگی فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) در صنعت بیمه
- افزایش تعاملات بین‌المللی بیمه‌ای
- افزایش آگاهی جامعه و پذیرش فرهنگ بیمه‌ای

وضع موجود

- ضریب نفوذ بیمه در ایران در حدود ۲/۵ درصد است. این میزان در مقایسه با متوسط جهانی که حدود ۶ درصد است، پایین‌تر می‌باشد.
- حدود ۷۳ درصد حمایت ایران در سال ۲۰۲۳ تحت پوشش بیمه‌های اجتماعی قرار دارند در حالی که این نسبت در کشورهای OECD حدوداً ۱۰۰ درصد است.

- در حال حاضر بیش از ۳۰ شرکت بیمه‌گر شامل دولتی و خصوصی در ایران فعال هستند. وجود تعداد زیادی شرکت بیمه‌گر، نشان‌دهنده رقابت در بازار است.
- حق بیمه تولیدی در ایران در سال‌های اخیر روند افزایشی داشته است. در سال ۲۰۲۲ حق بیمه تولیدی به بیش از ۸۰۰ هزار میلیارد ریال رسید که بخشی از آن نشان‌دهنده رشد تقاضا برای خدمات بیمه‌ای و بخش قابل توجهی از این رشد به دلیل تورم و افزایش قیمت‌ها است.
- در ایران بیشترین سهم پرتفوی بیمه‌ای به بیمه‌های غیرزندگی اختصاص دارد. بیمه‌های اتومبیل (بیمه شخص ثالث و بدنه) بخش عمده‌ای از این پرتفوی را تشکیل می‌دهند.
- ضریب خسارت در ایران در برخی از انواع بیمه‌ها مانند بیمه شخص ثالث اتومبیل بالاست و به بیش از ۸۰ درصد می‌رسد. در حالی که ضریب خسارت در بیمه‌های زندگی کمتر از ۵۰ درصد است.
- تعداد بیمه‌نامه‌های صادر شده در ایران در سال‌های اخیر افزایش یافته است. برای مثال، در سال ۲۰۲۲ بیش از ۷۰ میلیون بیمه‌نامه صادر شده است.
- شرکت‌های بیمه ایرانی بخشی از دارایی‌های خود را در بازارهای مالی و دارایی‌های ثابت سرمایه‌گذاری می‌کنند. بیمه‌های زندگی سهم کوچکی از بازار بیمه ایران را تشکیل می‌دهند. ضریب نفوذ بیمه‌های زندگی در ایران کمتر از ۵٪ درصد است.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

چالش‌های قانونی و نظارتی

- پیچیدگی‌های قانونی و بوروکراسی‌های دولتی در قبال بازنگری و اصلاح قوانین
- مقاومت در برابر تغییرات توسط شرکت‌های بیمه و نهاد‌های نظارتی
- عدم هماهنگی بین نهاد‌های مختلف دولتی و نظارتی برای اجرای مقررات جدید
- مقاومت در برابر پرداخت خسارت به مردم و ایجاد موانع متعدد

چالش‌های مالی و اقتصادی

- محدودیت‌های مالی شرکت‌های بیمه و کاهش توان سرمایه‌گذاری لازم
- اثر منفی نوسانات اقتصادی و ریسک مرتبط با بازارهای مالی بر عملکرد شرکت‌های بیمه
- تأثیر تحریم‌های بین‌المللی در ایجاد محدودیت در دسترسی به منابع مالی و تکنولوژی‌های نوین و بالا بردن هزینه‌های اقتصادی

چالش‌های بین‌المللی

- افزایش هزینه‌ها و کاهش قدرت انتخاب طرف ایرانی
- رقابت پذیری پایین شرکت‌های بیمه ایرانی در مقایسه با رقبای بین‌المللی
- مشکلات و زمان‌بری تطبیق و پیاده‌سازی استانداردهای بین‌المللی با مقررات و قوانین داخلی

چالش‌های مرتبط با نوآوری و کارآفرینی

- همراه بودن ریسک در کاربرد نوآوری‌ها
- مشکلات تأمین مالی حمایت از نوآوری و استارت‌آپ‌های بیمه‌ای
- نامساعد بودن محیط کسب و کار برای نوآوران و کارآفرینان
- هزینه‌های بالای پیاده‌سازی فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و بلاکچین
- نیازمندی به تخصص‌های فنی و نیروی انسانی ماهر که در کوتاه‌مدت به راحتی در دسترس نیست
- ریسک‌های امنیتی استفاده از فناوری‌های نوین و نیازمندی به مدیریت و کنترل دقیق

چالش‌های مقاومت در برابر تغییرات فرهنگی

- عدم آگاهی کافی مردم در باره اهمیت بیمه و مقاومت در قبال ترویج فرهنگ بیمه
- وجود مخاطرات اخلاقی توسط برخی بیمه‌شوندگان

راهبردها

- ارتقای زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)
- اصلاح و بازنگری قوانین و مقررات
- افزایش آگاهی و فرهنگ‌سازی بیمه
- تقویت نظارت و مقررات‌گذاری
- تنوع بخشی به محصولات بیمه‌ای
- افزایش بیمه‌های تخصصی و خرد
- بهبود خدمات به مشتریان و ایفای تعهدات
- افزایش سرمایه‌گذاری‌های بیمه‌ای

- ایجاد امکانات جهت افزایش ظرفیت صنعت بیمه
- هدفمند کردن توسعه تعاملات بین‌المللی صنعت بیمه
- تلاش برای کاهش یارفع تحریم‌ها
- هماهنگی با استانداردهای بین‌المللی
- حمایت از نوآوری و کارآفرینی
- ارتقای تحقیق و توسعه در صنعت بیمه
- ارتقای پایش و ارزیابی برنامه‌ها و عملکردها
- بهبود مستمر فرایندها
- هم‌راستایی فعالیت‌های بیمه‌ای با توسعه پایدار
- نهادینه‌سازی فرهنگ بیمه

اثرات و پیامدها

- افزایش مشارکت بیمه در کشور
- افزایش سهم حق بیمه در GDP
- افزایش تنوع پرتفوی بیمه‌ای
- افزایش حضور شرکت‌های بیمه ایرانی در بازارهای بین‌المللی
- ارتقای سطح رضایت‌مندی مشتریان از خدمات بیمه‌ای

اقدامات کلیدی

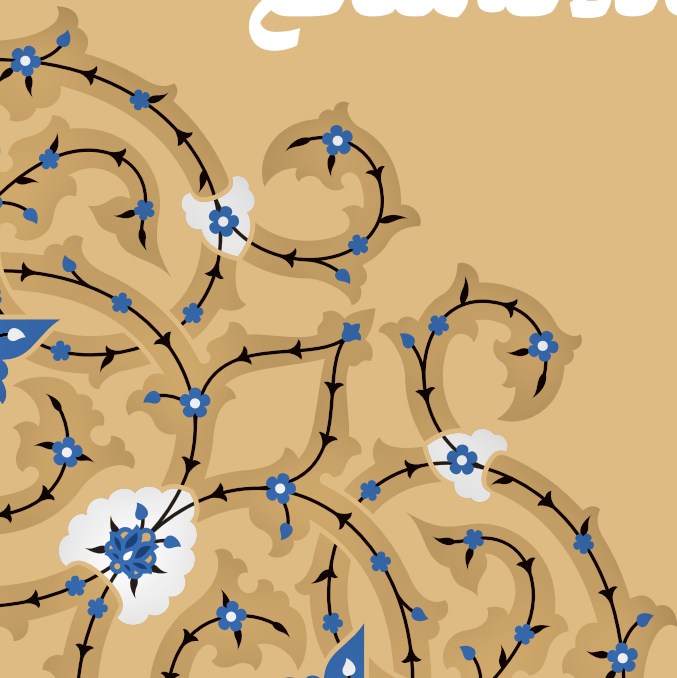
- دیجیتال‌سازی فرایندهای بیمه‌ای و توسعه پلتفرم‌های آنلاین برای صدور و مدیریت بیمه‌نامه‌ها
- پیاده‌سازی سیستم‌های مدیریت ریسک و ارزیابی خطرات با استفاده از هوش مصنوعی و داده‌های بزرگ (BigData)
- به‌روزرسانی قوانین بیمه‌ای با همکاری مجلس و نهادهای ذی‌ربط
- ایجاد چارچوب‌های قانونی برای حمایت از بیمه‌گذاران و تضمین حقوق آن‌ها
- ایجاد نهادهای مستقل برای نظارت بر عملکرد شرکت‌های بیمه
- پیاده‌سازی سیستم‌های ارزیابی و گزارش‌دهی عملکرد شرکت‌های بیمه به صورت شفاف

- ارائه بیمه‌های خرد و تخصصی برای کسب و کارهای کوچک و متوسط (SMEs)
- تشویق بیمه‌ها به سرمایه‌گذاری در پروژه‌های اقتصادی سودآور مانند انرژی‌های تجدیدپذیر
- ایجاد صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک بیمه‌ای برای بهبود بازدهی سرمایه‌گذاری‌ها
- تسهیل همکاری‌های بین‌المللی با بیمه‌گران انکابویی خارجی
- تلاش در جهت کاهش یا رفع تحریم‌های صنعت بیمه
- جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی در صنعت بیمه ایران جهت توسعه شرکت‌های نوآور و خرد در بیمه
- تطبیق با استانداردهای بین‌المللی بیمه‌ای برای افزایش شفافیت و اعتماد عمومی
- برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی با حضور متخصصان بین‌المللی
- ایجاد مراکز نوآوری بیمه‌ای (InsurTech) برای حمایت از استارت‌آپ‌ها و نوآوران
- ارائه تسهیلات مالی و مشوق‌های مالیاتی به کارآفرینان بیمه‌ای
- سرمایه‌گذاری در پروژه‌های تحقیقاتی برای شناسایی نیازهای جدید بازار بیمه
- برقراری همکاری‌های علمی و تحقیقاتی با دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی بین‌المللی و داخلی
- ایجاد سیستم‌های مدیریت کیفیت برای بهبود مستمر فرایندهای بیمه‌ای
- تدوین و اجرای برنامه‌های بیمه‌ای برای مقابله با تغییرات اقلیمی و بلایای طبیعی
- توسعه بیمه‌های اجتماعی و حمایتی برای افزایش امنیت اجتماعی و رفاه عمومی
- تقویت همکاری‌ها با نهادهای فرهنگی و آموزشی برای ترویج اصول و مبانی بیمه در جامعه

توسعه اجتماعی وبازتوزیع عادلانه منافع

۲-۱- سرمایه اجتماعی

اهداف / وضع مطلوب

سرمایه اجتماعی یکی از هسته‌های کلیدی خط‌دهنده در برنامه هفتم توسعه می‌باشد و کاهش آن از جمله مواردی است که در سند تحول دولت مردمی به عنوان چالش‌های بحران‌ساز از آن یاد شده است. وضعیت مطلوب (هدف کمی در پایان برنامه) برای سرمایه اجتماعی با توجه به جدول شماره ۱۹ (اهداف کمی سنج‌های عملکردی سیاست داخلی و ارتقای سلامت اجتماعی)، ماده ۸۴ (در اجرای بند ۱۸ سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم یعنی ارتقای سلامت اجتماعی و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی به ویژه اعتیاد، حاشیه‌نشینی، طلاق و فساد، بر اساس شاخص‌های معتبر و بهره‌گیری حداکثری از مشارکت مردم و با زمان‌بندی متناسب)، فصل ۱۸ (سیاست داخلی و ارتقای سلامت اجتماعی) برنامه پنج‌ساله هفتم، بهبود ۲۰ درصدی شاخص سرمایه اجتماعی است.

این بهبود باید هم در کلیت سرمایه اجتماعی و هم در ابعاد گوناگون آن، یعنی ابعاد ساختاری (شبکه‌ها و ارتباطات و همکاری‌ها و مشارکت‌های اجتماعی، سیاسی، مدنی و داوطلبانه)، شناختی (ارزش‌ها، عقاید و هنجارها) و ارتباطی (اعتماد در انواع بین شخصی، تعمیم‌یافته و نهادی و تعهدات در روابط گوناگون اجتماعی) و همچنین در سه سطح خرد (شبکه اعضای خانواده و فامیل و دوستان و آشنایان)، میانی (پیوندها و روابط عمودی، بین‌گروه‌ها و شبکه‌ها) و کلان (روابط و ساختارهای نهادی و محیط سیاسی و اجتماعی)، صورت گیرد، به شکل قابل توجهی افزایش یافته و در سطح بالاتر از متوسط قرار گیرد و این سطوح و ابعاد در وضعیت متوازی نسبت به یکدیگر نیز قرار داشته باشند تا منجر به افزایش کیفیت زندگی، کاهش آسیب‌های اجتماعی و تقویت همبستگی اجتماعی در جامعه گردد.

در این راستا برخی نشانگرهای مطلوب عبارت انداز:

- افزایش میزان اعتماد اجتماعی
- افزایش مشارکت در انتخابات و فعالیت‌های سیاسی: به عنوان نشانگرهای مشارکت مدنی
- افزایش تعداد نهادها، گروه‌ها و انجمن‌های محلی و مردمی: به عنوان نشانگرهای تقویت شبکه‌های اجتماعی
- افزایش سرانه فعالیت‌های داوطلبانه و ارتقای مشارکت افراد در فعالیت‌های داوطلبانه و خیرخواهانه
- افزایش تعداد نهادهای میانجی‌گر تخصصی و حلقه‌های میانی مردمی
- افزایش میزان ارتباط دولت و مردم
- بهبود شاخص‌های سلامت روانی نشاط و امید اجتماعی: به عنوان نتیجه‌ای از افزایش تعاملات اجتماعی و کاهش انزوا

وضع موجود

- در حال حاضر میزان و سطح سرمایه اجتماعی در ایران کم و پایین‌تر از حد متوسط است. نتایج مطالعات داخلی حکایت از آن دارد که اگرچه در سال‌های ابتدایی پیروزی انقلاب در کشورمان سرمایه اجتماعی بسیار بالا رفته بود و در دهه ابتدایی انقلاب و تا سال‌های پایانی جنگ نیز وضعیت نسبتاً قابل قبولی داشته است؛ اما پس از آن به مرور در مسیر کاهش قرار گرفته و وضعیت فعلی آن در کشور مطلوب نیست.
- در شاخص رفاه لگاتوم، نمره سرمایه اجتماعی ایران از ۵۶/۵ در سال ۲۰۰۷ با کاهش و افزایش‌هایی به ۵۱/۶ در سال ۲۰۲۱ رسیده است.
- بر اساس گزارش رصدخانه توسعه - پویش فکری توسعه نیز، نمره سرمایه اجتماعی (به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه اجتماعی) در ایران در سال ۱۴۰۱، ۳۸/۱ درصد پایین‌تر از میانگین جهانی قرار دارد.
- در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌ها (۱۴۰۲)، اکثریت شهروندان با این جمله که بیشتر مردم قابل اعتمادند، مخالف بوده‌اند. (۲۷ درصد هیچ و ۵۴ درصد کم). در نظر سنجی انجام شده در باره سنجش اعتماد اجتماعی توسط ایسپا در سال ۱۴۰۰ نیز ۳۰ درصد موافق و ۶۸ درصد مخالف بودند)
- از جمله عوامل مؤثر در کاهش و افت سرمایه اجتماعی، تحولات سیاسی، اقتصادی و نوسانات و تغییرات سیاسی و اقتصادی، نابرابری‌های اجتماعی و مسائلی چون بیکاری و فقر و به تبع آن، کاهش احساس تعلق و امید اجتماعی است.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

در شرایط فعلی و با افت سرمایه اجتماعی، جامعه دچار انواع نابسامانی‌ها در سطوح مختلف؛ آنومی، آسیب‌های اجتماعی، نابرابری، انواع گسست‌ها و بی‌تعلقی خواهد بود. همچنین در وضعیت گذار، سرمایه‌های اجتماعی قدیمی و سنتی و درون‌گروهی کاهش می‌یابند؛ اما به جای آنها، سرمایه‌های اجتماعی جدید مبتنی بر روابط جدید دنیای مدرن نیز شکل نمی‌گیرند. در این وضعیت و همچنین در شرایطی که محدوده اعتماد افراد شامل حلقه‌های نزدیک دوستان و خویشاوندان شده و سرمایه اجتماعی درون‌گروهی نسبت به برون‌گروهی فعال‌تر می‌گردد، جامعه از جهات گوناگون دچار مشکل می‌شود.

- کاهش سرمایه اجتماعی سنتی و عدم شکل‌گیری سرمایه اجتماعی جدید به دلیل تغییرات سریع فرهنگی و اجتماعی، عدم هماهنگی بین نسل‌ها و کاهش ارتباطات بین‌نسلی
- فرورفتن جامعه در وضعیت دام اجتماعی به دلیل احساس فساد و تبعیض
- کاهش مشارکت اجتماعی و آمادگی گروه‌های مردمی برای نقش‌آفرینی در اداره کشور به دلیل کاهش اعتماد به نهاد‌های دولتی و غیردولتی، عدم شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها، نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی، کمبود آموزش و پرورش مهارت‌های لازم، عدم حمایت کافی از نهاد‌های مردمی، پراکندگی فعالیت‌های نهاد‌های مردمی و ضعف در شایستگی حرفه‌ای مدیریت نهاد‌های مردمی
- کاهش اعتماد به ویژه در بعد اعتماد تعمیم‌یافته و نهادی به دلیل عدم نمایندگی انتظارات مردم در میان نهاد‌ها، ضعف عملکرد نهادها و مسئولان
- نابسامانی‌های اجتماعی و اقتصادی به دلیل نابرابری‌های اقتصادی، بیکاری، حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی
- ضعف در استفاده از ظرفیت‌های مردمی به دلیل عدم شناخت دقیق و باور نداشتن برخی مدیران به ظرفیت‌های مردمی، بیم‌ناک‌آرآمدی و انحراف نهاد‌های مردمی و ناکارآمدی برخی نهاد‌های متولی جلب مشارکت مردم
- حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی به دلیل نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی کمبود مسکن مناسب و امکانات رفاهی

راهبردها

- بهبود ظرفیت‌های حکمرانی در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی
- فراهم کردن بستر مشارکت همه‌ذی‌نفعان و تصمیم‌سازان
- تقویت اعتماد جامعه
- بسترسازی برای افزایش هنجارگرایی و قانون‌گرایی در میان شهروندان

■ افزایش حس تعلق شهروندان به جامعه و افزایش امید اجتماعی

اثرات و پیامدها

- توسعه همه جانبه و پایدار
- تقویت همبستگی و انسجام اجتماعی
- افزایش حس تعلق به جامعه
- ارتقای هویت فردی و اجتماعی و ملی
- امکان‌کنش مشارکتی و استفاده از این ظرفیت برای حل مشکلات
- افزایش توانایی جامعه در نظارت بر عملکرد دولت و سایر نهادها
- کاهش آسیب‌های اجتماعی
- ارتقای تاب‌آوری جامعه
- کاهش تضادها و تنش‌ها
- تقویت حس وطن‌دوستی

اقدامات کلیدی

اعتمادزایی و افزایش امید اجتماعی از طریق:

- بهبود کارایی و افزایش کارآمدی در حل مسائل کلیدی نظیر تورم، بیکاری، کاهش رفاه اجتماعی، تبعیض، نابرابری و فساد و تقویت رویه‌های عدالت خواهانه و منصفانه در نهادهای اجرایی و نمایندگی
- تقویت استقلال قضایی و اطمینان از اجرای صحیح عدالت
- پاسخگویی حاکمیت و افزایش مکانیسم‌های شفافیت، نظارت و کنترل بر عملکرد نهادهای حاکمیت قانون
- شایسته‌سالاری و پرهیز از خویشاوندگرایی
- بسط آزادی‌های فردی و اجتماعی در چارچوب قوانین
- بهبود شرایط اقتصادی، افزایش رفاه اجتماعی، ارتقای نظام تأمین اجتماعی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی به ویژه برای گروه‌های مختلف آسیب‌پذیر و آسیب‌دیده (مانند حاشیه‌نشینان و...) و توانمندسازی آنها هم برای افزایش امید

- اجتماعی و هم برای فراهم شدن زمان فراغتشان و صرف آن در فعالیت های اجتماعی
- کاهش انواع شکاف های اجتماعی و پیشگیری از قطبی شدن فضا های اجتماعی و رفع عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی افراد و گروه ها
- تبیین نقاط برجسته عملکرد مجموعه حاکمیت

افزایش شرایط و بسترهای مشارکت؛ ترویج فرهنگ مشارکت مردمی و توسعه گفتمان های مرتبط از طریق:

- شناسایی زمینه های اولویت دار مشارکت های مردمی و تأکید بر ضرورت استقرار رویکرد، رویه ها و فرایندهای مدیریت مشارکتی، غیر متمرکز و اجتماع محور در سازمان ها و نهادها و توجه به آرای عمومی در سیاست گذاری ها، تصمیم گیری ها و تصمیم سازی ها جهت نهادینه کردن برنامه ریزی مشورتی و افزایش نمایندگی ذی نفعان؛
- به رسمیت شناختن عرصه عمومی و توانمند کردن مردم در تصمیم سازی و تصمیم گیری های اجتماعی؛ توسعه و طراحی فضا های عمومی و اجتماعی شهری (پارک ها، میدان ها و خیابان ها) و استفاده از عناصر و مؤلفه های مذهبی، فرهنگی، هنری، ادبی، ورزشی و .... هویت ساز در این راستا و نیز فرصت مراسم ها و جشن های ملی و مذهبی برای خارج کردن شهروندان از وضعیت اتمیزه و ذره ای و تقویت ارتباطات بین افراد و گروه های اجتماعی و افزایش امکان گفت و گو و تعاملات اجتماعی و بهبود حیات مدنی در شهرها و محله های مختلف و ایجاد حس تعلق و انگیزه برای متشکل شدن در گروه ها و حضور در فعالیت های جمعی؛ همچنین استفاده از ظرفیت شبکه های اجتماعی برای ایجاد گفت و گو های ملی و بسط فضای مشارکت؛
- اصلاح نظام سیاست گذاری و تنظیم گری نهادهای مردمی، ساماندهی نظام صدور مجوز، تقویت نظارت های پسینی، شفاف سازی عملکرد و پاسخگویی نهادهای مردمی؛
- اجتناب از غلبه نگاه امنیتی به فعالیت سازمان های مردم نهاد و تأمین امنیت فعالیت های جمعی و گردهمایی ها و نشست های گروه های اجتماعی؛
- احیا و باز آفرینی کارکرد تسهیل گری دولت و باز آفرینی نقش دولت به عنوان تسهیل گر و حامی مشارکت مردمی و واگذاری تصدی های غیر ضروری دستگاه های دولتی به مردم و نهادهای مردمی؛
- گسترش و توانمندسازی نهادهای مدنی و مردمی اعم از سازمان های مردم نهاد، احزاب و .... در سطح جامعه از طریق آموزش الگوهای مشارکت و مهارت افزایی در سطوح مختلف (رسانه، آموزش و پرورش، دانشگاه) و فراهم آوردن امکان

تمرین مشارکت و زندگی انجمنی در مدارس و دانشگاه‌ها؛

- آموزش و ترویج بهره‌گیری از ظرفیت‌های نهادهای مردمی در میان مدیران؛
- ترویج و توسعه ساختارها، مدل‌ها و الگوهای موفق بومی و دینی مشارکت‌های مردمی در بخش‌های مختلف با استفاده از امکانات مختلف
- پذیرش تنوع فرهنگی و ایجاد زمینه مشارکت جمعی گروه‌های مختلف قومی، مذهبی و تسهیل ارتباطات آنها
- حمایت از مدیران دولتی در جلب مشارکت مردم در قالب تجلیل از مدیران برتر دولتی، تأثیرگذاری در شاخص‌های انتصابات و تشویق‌های سازمانی و اعطای نشان‌های دولتی؛
- تقدیر از فعالیت‌های داوطلبانه جهت‌انگیزه بخشی و الگوسازی از دستاوردهای موفق
- ایجاد، تقویت و نهادینه‌سازی گفت‌وگوی مؤثر و مستمر دولت‌مردان با مردم و نخبگان در باره مسائل و اولویت‌های کشور، ایجاد سکوی ارتباطی بین شهروندان و سازمان‌های دولتی و امکان مشارکت شهروندان در طرح‌های دولت؛
- طراحی مکانیسم‌های پاسخگویی توسط حاکمیت جهت ایجاد اطمینان در کنشگران اجتماعی در باره اثر بخشی فعالیت‌های مدنی آنها
- به رسمیت شناختن نقدها و صداهای اعتراضی و حمایت از منتقدان و تمهید ساز و کار لازم در زمینه استفاده مردم از حق اعتراض و مطالبه‌گری قانونی تمهید ساز و کارهای مناسب برای دریافت شکایات و پیشنهادات مردم و گروه‌ها در حوزه‌های گوناگون؛ حمایت از تشکیل و تقویت نهادهای دیده‌بان مردمی
- تقویت ارزش‌ها و هنجارهای دینی، فرهنگی و اخلاقی مانند صداقت، نوع‌دوستی، احترام به حقوق دیگران و همچنین سرمایه‌های فرهنگی شهروندان برای تشویق به تعامل و همکاری

۲-۲- فقر و توزیع درآمد

اهداف / وضع مطلوب

- کاهش سالانه فقر مطلق (بر اساس سبد غذایی روزانه ۲۳۰۰ کالری)، به گونه ای که نرخ آن در انتهای دوره به صفر برسد.
- کاهش سالانه نرخ محرومیت کشوری (فقر چند بعدی)، به گونه ای که این نرخ در انتهای دوره به ۲۵ درصد برسد.
- کاهش نابرابری بانماگر ضریب جینی با اهداف کمی زیر:
  - _ کاهش سالانه ضریب جینی کشوری به میزان ۰/۲۵ به گونه ای که در انتهای دوره به ۰/۳۵ برسد.
  - _ کاهش سالانه ضریب جینی مناطق شهری به میزان ۰/۲۱ به گونه ای که در انتهای دوره به ۰/۳۴ برسد.
  - _ کاهش سالانه ضریب جینی مناطق روستایی به میزان ۰/۱۷ به گونه ای که در انتهای دوره به ۰/۳۴ برسد.
- کاهش نابرابری بانماگر نسبت مخارج دهک های بالایی به پایینی با اهداف کمی زیر:
  - _ کاهش سالانه نسبت مخارج دهک دهم به دهک اول مناطق شهری به میزان ۲/۸ درصد به گونه ای که در انتهای دوره این نسبت به ۱۰/۳ برابر برسد.
  - _ کاهش سالانه نسبت مخارج دهک دهم به دهک اول مناطق روستایی به میزان ۳/۵۸ درصد به گونه ای که در انتهای دوره این نسبت به ۹/۳ برابر برسد.

وضع موجود

- میانگین نرخ فقر در بین استان‌های کشور بالغ بر ۳۳ درصد می‌باشد، (بالاترین مقدار مربوط به استان سیستان و بلوچستان با نرخ ۶۲ درصد و کمترین مقدار مربوط به استان یزد با نرخ ۱۶ درصد)
- کاهش ضریب جینی در سطح کل کشور از ۰/۴۰ در سال ۱۳۹۶ به ۰/۳۸ در سال ۱۴۰۱
- کاهش ضریب جینی در مناطق شهری کشور از ۰/۳۸ در سال ۱۳۹۶ به ۰/۳۶ در سال ۱۴۰۱
- افزایش جزئی ضریب جینی در مناطق روستایی کشور از ۰/۳۵ در سال ۱۳۹۶ به ۰/۳۶ در سال ۱۴۰۱
- کاهش نسبت دهک دهم به دهک اول از ۱۳/۶۵ در سال ۱۳۹۶ به ۱۳/۴۶ در سال ۱۴۰۰

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- تداوم فقر و تشدید آن بر اثر شوک‌های اقتصادی داخل کشور (بعضاً متأثر از شوک‌های خارجی و تحریم)
- نگاه دولتی به فقر و تأمین مالی برنامه‌های فقر زدایی از طریق بودجه عمومی
- همبستگی سیاست‌های پولی با سیاست‌های مالی
- کم‌توان بودن دولت در تضمین حداقل‌های معیشتی فقرا و محرومان همراه با ریسک‌های ناشی از کمبود برخی از کالاهای اساسی
- بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی و ناکافی بودن درآمد برای تأمین سطح رفاه
- هزینه‌های بالای تأمین مسکن (ملکی یا استیجاری) و عدم تناسب آن با سطح دستمزد و درآمد، به ویژه در شهرهای بزرگ و متوسط
- توجه ناکافی به توسعه مناطق محروم
- شکاف ساختاری فقر، تعداد فقرا و محرومان بر حسب استان‌های کشور که منجر به شکاف توزیع درآمد می‌شود.
- نابرابری در دسترسی به امکانات بهداشتی، درمانی، آموزشی و زیرساختی در استان‌های کشور، به ویژه حاشیه شهرهای بزرگ و متوسط

راهبردها

- اعمال سیاست‌های ثبات اقتصاد کلان
- کاهش اثرات نامطلوب شوک‌های خارجی

- استقلال نهاد سیاست گذار پولی
- تدوین سند بودجه بر اساس آمایش سرزمین و برقراری تعادل های استانی
- اعمال حکمرانی منسجم و هماهنگ در توسعه مناطق محروم
- تقویت نهادهای حمایتی غیردولتی با تأکید بر استان های هدف

اقدامات کلیدی

- افزایش ظرفیت نهادی برای فقر زدایی با تأکید بر استان های هدف
- تغییر مدیریت مخارج بخش عمومی به تمرکز زدایی
- شفاف سازی فرایندهای تصمیم گیری و تخصیص بهینه درآمدهای نفتی
- کاربرد توزیع بهینه سهم سه درصدی مناطق محروم از درآمدهای نفتی
- استفاده از اعتبارات خرد و شفاف سازی برای فقرا و گروه های کم درآمد و آسیب پذیر
- درج منابع هدفمندی یارانه در بودجه عمومی و جهت گیری آن به سمت خانوارهای هدف
- حمایت و تشویق نهادهای عمومی و غیردولتی مرتبط برای حضور در استان های هدف
- گسترش فرصت ها و ارائه خدمات اجتماعی پایه قابل دسترس برای فقرا در مناطق حاشیه نشین شهرها و روستاها
- تقویت صندوق های بیمه اجتماعی روستاییان
- توانمندسازی زنان روستایی، حاشیه شهرها و سکونت گاه های غیر رسمی
- کاربرد بخشی از اعتبارات تملک دارایی استانی برای تعریف پروژه های اشتغال زا و فقر زدایی با توجه به آمایش سرزمین
- تقویت زیرساخت های فناوری و اطلاعات در راستای توسعه کسب و کارهای برخط و نوین

۳-۲- نظام سلامت

اهداف / وضع مطلوب

- پوشش صد درصدی بیمه سلامت برای تمامی جمعیت ایرانی کشور
- سرانه پزشکی ۲ نفر به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت
- کاهش مرگ ناشی از سکته‌های قلبی در سنین زیر ۵۵ سال نسبت به سال پایه در قالب پزشکی خانواده به ۷/۵ درصد
- کاهش شاخص پوسیدگی دندان (DNFT) در ۱۲ ساله‌ها نسبت به سال پایه در قالب پزشکی خانواده به ۱/۴ درصد
- افزایش شاخص پایش (شناسایی و کنترل) بیماران قند خون (دیابتیک) در قالب پزشکی خانواده به ۵۰ درصد
- افزایش شاخص پایش (شناسایی و کنترل) بیماران با فشار خون بالا، افراد بالای ۳۰ سال در قالب پزشکی خانواده به ۶۰ درصد
- افزایش شاخص پایش (شناسایی و کنترل) بیماران با اختلالات چربی خون در قالب پزشکی خانواده به ۸۵ درصد
- افزایش شاخص پایش (کنترل) سه عامل قند خون، فشار خون و چربی در بیماران قند (دیابتیک) در قالب پزشکی خانواده به ۴۰ درصد
- کاهش مصرف دخانیات به ۱۰ درصد در قالب پزشکی خانواده
- شاخص حداکثر درصد خانوارهای دچار هزینه‌های تحمل ناپذیر (کاتاستروفیک) به ۲ درصد
- افزایش امید به زندگی سالم

- کاهش نرخ شیوع و بار بیماری‌ها
- افزایش سرانه نیروی انسانی حوزه سلامت و بهبود نحوه توزیع آنها در کشور
- کاهش نسبت مرگ و میر نوزادان به ازای هر هزار تولد زنده
- کاهش نسبت مرگ و میر مادران به ازای هر صد هزار تولد زنده

وضع موجود

- پوشش همگانی بیمه سلامت در سال ۱۴۰۳ به حدود ۹۵ درصد
- سرانه پزشک به جمعیت در وضع موجود یک پزشک به ازاء هر ۱۷۰۰ نفر
- مرگ ناشی از سکته‌های قلبی در سنین زیر ۵۵ سال نسبت به سال پایه در قالب پزشک خانواده ۱۵/۷ درصد
- شاخص پوسیدگی دندان (DMFT) در دوازده ساله‌ها نسبت به سال پایه در قالب پزشک خانواده به ۲/۱ درصد
- شاخص پایش (شناسایی و کنترل) بیماران قند خون (دیابتیک) در قالب پزشک خانواده ۴۰ درصد
- شاخص پایش (شناسایی و کنترل) بیماران با فشار خون بالا، افراد بالای ۳۰ سال در قالب پزشک خانواده ۴۵ درصد
- شاخص پایش (شناسایی و کنترل) بیماران با اختلالات چربی خون در قالب پزشک خانواده ۶۰ درصد
- شاخص پایش (کنترل) سه عامل قند خون، فشار خون و چربی در بیماران قند (دیابتیک) در قالب پزشک خانواده ۲۰ درصد
- شاخص مصرفدخانیات در قالب پزشک خانواده ۱۴ درصد
- افزایش کل اعتبارات حوزه سلامت از ۲۳ هزار میلیارد در سال ۱۳۹۲ به ۱۴۲ هزار میلیارد در سال ۱۴۰۰
- افزایش سرانه سلامت برای هر یک از ایرانیان از سال ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۰ از میزان سیصد هزار تومان به یک میلیون و سیصد هزار تومان به قیمت جاری
- در سال ۱۳۹۲ تعداد ۹۰ بیمارستان دولتی و غیردولتی در کشور وجود داشته که این تعداد بیمارستان در سال ۱۴۰۱ به ۱۰۵۴ عدد رسیده است.
- سرانه تخت بیمارستانی در سال ۱۳۹۹ برابر ۱/۸۹ به ازاء هر ۱۰۰۰ نفر
- افزایش نیروی انسانی بخش سلامت در سال ۱۳۹۲ از حدود ۴۲ هزار پرسنل به ۵۱۲ هزار نفر در سال ۱۳۹۹ (رشد ۲۲/۴ درصد)
- تعداد شبکه‌های بهداشت و درمان و خانه‌های بهداشت و مراکز اصلی بهداشتی در روستاها ۲۸۰۰ مورد و در شهرها

۲۷۵۹ مورد در سال ۱۳۹۹

- مرگ و میر شیرخواران (کودکان زیر یک سال) در هر هزار تولد زنده، برابر با ۱۱ کودک در سال ۱۴۰۰
- مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال در هر هزار تولد زنده، برابر با ۱۲ کودک در سال ۱۴۰۰
- مرگ و میر مادران در صد هزار تولد زنده، برابر با ۱۶ نفر در سال ۱۳۹۹
- شاخص ریسک هزینه های فاجعه بار و کمر شکن سلامت در مراقبت های جراحی برای ایران برابر با ۳۰/۲ درصد در سال ۱۳۹۹
- شاخص امید به زندگی در کشور نزدیک به ۷۴ سال در ۱۴۰۰
- واکسینه نمودن نزدیک به ۹۸ درصد از کودکان یک تا دو ساله با واکسن سه گانه (دیفتری، کزاز و سیاه سرفه) و ۹۹ درصد در مقابل بیماری سرخک در سال ۱۴۰۰

چالش ها، محدودیت ها و موانع

- کم توجهی به نقش آفرینی نهادی در پیشگیری و سلامت محوری
- تصمیم گیری ذینفعان بخش درمان برای نظام پیشگیری
- کم توجهی به توسعه آموزش و ارائه خدمات پیشگیری محور
- عرضه ناکافی و توزیع نامناسب نیروی انسانی حوزه بهداشت و درمان
- نهادینه شدن رویه های انحصاری و غیر مردمی در بخش بهداشت و درمان
- روش های ناکارآمد اعطای یارانه های بخش بهداشت و درمان برای حمایت از افراد کم برخوردار
- ضعف در مدیریت مصارف در بخش بهداشت و درمان
- تسلط منافع ارائه دهندگان خدمات بر تأمین مالی بخش بهداشت و درمان
- وجود بدهی مزمن در نظام سلامت و نبود نظام مناسب پایدار تأمین مالی در حوزه سلامت
- غلبه منطق سیاسی بر توسعه سلامت و عدم ارزیابی روشن از اثر بخشی و کارایی هزینه کرد در حوزه سلامت
- تبعات منفی و ناکارآمدی ناشی از اعطای ارز ترجیحی به واردات دارو و مواد اولیه دارویی و سایر کالاهای سلامت محور
- غلبه رویکرد تصدی گری و مجوز دهی فرد محور در حوزه دارو و کالاهای سلامت محور
- تعدد در سامانه های اطلاعاتی و عدم یکپارچگی و روایی اطلاعات به منظور سیاست گذاری و نظارت

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی و باارزش و عادلانه منافع

سیاست های سرزمینی

توسعه زیرساخت ها و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه ریزی

راهبردها

- نهادینه سازی و ساختاردهی و همکاری های بین بخشی در سازمان های مرتبط با نظام سلامت
- توانمندسازی گروه های آسیب پذیر، به ویژه زنان با تأکید بر حقوق، تکالیف، سبک زندگی سالم، سواد سلامت و سواد تغذیه
- هدایت مسئولیت اجتماعی سازمان ها، نهادها و شرکت هادر ارتقای سلامت جامعه
- ارتقای سواد سلامت عمومی به خصوص گروه های تأثیرگذار و آسیب پذیر
- توانمندسازی جامعه برای خودمراقبتی و رعایت سبک زندگی سالم
- متنوع سازی روش های مشارکت مردم در مدیریت، نظارت و ارائه خدمات داوطلبانه بهداشت و درمان
- تسهیل ورود کارآفرینان و افزایش رقابت در تأمین نیاز مردم
- استفاده حداکثری از ظرفیت ها برای تربیت نیروی انسانی مورد نیاز، به ویژه برای خدمت در مناطق محروم
- توسعه و تقویت اقتصاد ورزش همگانی و دسترسی آسان و ارزان به ورزش و انجام فعالیت بدنی
- بهبود وضعیت عدالت در ارائه خدمات سلامت
- بهبود وضعیت عدالت در تخصیص منابع نظام سلامت
- ارتقای شاخص برخورداری از آب آشامیدنی سالم مناطق شهری و روستایی
- تفکیک نهادی وظایف تنظیم بازار و قیمت گذاری دارو و کالاهای سلامت محور از وظیفه کنترل و تضمین کیفیت، ایمنی و اثر بخشی داروها و کالاهای سلامت محور
- تفکیک وظایف تولیدی، ارائه خدمت، تأمین مالی و نظارتی
- ایجاد شفافیت و نظارت پذیری در بودجه بهداشت و درمان

اثرات و پیامدها

- افزایش امید به زندگی، سلامت تن و روان، کاهش بیماری های مزمن و در نهایت افزایش کیفیت زندگی
- تربیت نیروی کار متخصص در بخش سلامت
- توسعه تورسم درمانی
- افزایش بهره وری هزینه کرد و خرید راهبردی خدمات با واسطه گری بیمه ها
- توجه به کیفیت و کاهش آلودگی های آب، خاک، هوا، افزایش تنوع و گونه های زیستی
- کاهش نابرابری های اجتماعی، افزایش امنیت و سرمایه اجتماعی، کاهش مهاجرت به شهرها و حاشیه نشینی

اقدامات کلیدی

- حذف هرگونه یارانه یا معافیت مالیاتی بر تولید، واردات و عرضه کالاها و خدمات آسیب رسان به سلامت
- تأمین منابع پایدار مالی در بخش سلامت
- آموزش الگوهای خودمراقبتی فعال، تغذیه سالم و ورزش با محوریت خانواده از طریق تدوین محتوای مناسب، اصلاح کتاب‌های درسی و به‌کارگیری ابزارهای نوین آموزشی برای دانش‌آموزان، دانشجویان و والدین
- حمایت از تولید و نشر محصولات فرهنگی و رسانه‌ای برای ترویج الگوهای خودمراقبتی فعال، تغذیه سالم، ورزش و آموزش‌های پرکاربرد طب سنتی در رسانه‌ها، به‌ویژه رسانه‌های جمعی
- ارائه خدمات پیشگیرانه و سطوح اولیه خدمات درمانی توسط مراقبان سلامت و بهورزان بدون حضور پزشک با آموزش آنها در ارائه خدمات پیشگیرانه در حوزه سلامت، به‌ویژه بهداشت دهان و دندان
- شفاف و هوشمندسازی فرایندهای اعطای مجوز در حوزه دارو و کالاهای سلامت محور
- بومی‌سازی تولید دارو و داروهای اعطای مجوز در حوزه دارو و کالاهای سلامت، کشاورزی و صنعت
- طراحی نظام به‌کارگیری مدیران با در نظر گرفتن مؤلفه عدم تعارض منافع در بخش سلامت، بیمه‌ای و زیرنظام‌های مرتبط
- تقویت نیروی انسانی بومی برای خدمت در مناطق محروم از طریق بومی‌گزینی و افزایش ظرفیت پذیرش دانشجویان پزشکی و دندان پزشکی تارسیدن به سطح شاخص‌های هدف
- پذیرش دانشجوی پزشکی به صورت تخصص پیوسته در رشته‌های پایه مانند داخلی و اطفال و رشته‌های دارای اولویت یادچار کمبود نظیر طب سالمندی، طب سنتی، طب اورژانس و عفونی
- ایجاد امکان بورس تحصیلی جوانان بومی توسط مردم یک منطقه برای تحصیل در رشته‌های پزشکی و دندان پزشکی با تعهد خدمت بلندمدت به مردم همان منطقه
- توسعه آموزش نیروهای حدواسط (مراقب سلامت) برای ارائه خدمات درمانی غیرپزشک محور با نظام پرداخت مبتنی بر پیشگیری محوری و کیفیت مراقبت
- در اولویت قرار گرفتن تنظیم و اجرای برنامه‌های سالمندی جمعیت کشور
- تسهیل فعالیت مؤسسات خدمات بهداشت و درمان، به منظور ارائه خدمات یکپارچه و فراهم کردن امکان خرید خدمات آنها توسط بیمه

- فراهم کردن روش‌های متنوع برای مشارکت مردم و خیرین سلامت در ساخت، تجهیز و اداره بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها و خیریه به صورت وقف، هبه و سهام پروژه و تعیین تعرفه آن بر اساس قیمت تمام شده به علاوه نرخ استهلاک توسط دولت منوط به رعایت اصول اقتصادی از سوی ارائه‌کننده خدمت و نظارت بر کیفیت از سوی گیرنده خدمت، خریدار خدمت و تولیت نظام بهداشت و درمان
- الزام بیمه‌های پایه و تکمیلی به پرداخت هزینه‌ها مطابق با اسناد الکترونیکی و مقابله با تقاضای القایی و خودارجاعی
- تکمیل سامانه‌های رایانه‌ای، رهگیری و کنترل اصالت فرآورده‌های سلامت محور در حوزه دارو و تجهیزات پزشکی در تمامی مراحل زنجیره تأمین تا مصرف اعم از بخش سرپایی و بستری
- انتزاع شورای عالی بیمه سلامت از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ارتقای جایگاه شورای عالی بیمه سلامت با ریاست رئیس جمهور و ایجاد سازوکار فرابخشی برای تنظیم‌گری بیمه‌های پایه با مشارکت کلیه ذینفعان، به ویژه مردم
- انتزاع سازمان بیمه سلامت از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و انتقال به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به منظور ایجاد نظام یکپارچه تأمین اجتماعی
- شفاف‌سازی قواعد و فرایندهای تصمیم‌گیری در سازمان غذا و دارو و هوشمندسازی مراحل اداری مرتبط با تولید و واردات دارو و کالاهای سلامت محور و حذف حداکثری مداخله عوامل انسانی
- تضمین حقوق قراردادهای صادراتی و منع دولت از ایجاد ممنوعیت و محدودیت‌های صادراتی به بهانه تنظیم بازار داخل
- رفع هرگونه موانع و مجوزهای زائد از تولید قراردادی دارو برای توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان و کاهش محدودیت‌های فهرست دارویی در تولیدات ویژه صادرات به منظور توسعه بازارهای صادراتی

۲-۴- نظام آموزش

اهداف / وضع مطلوب

- پرورش جوانان و شهروندان تراز منطبق با فرهنگ بومی
- مدرسه محوری در نظام آموزش و پرورش و استقرار مدرسه صالح
- دستیابی به کیفیت متناسب با عصر حاضر و عدالت آموزشی در کشور در سطوح آموزش و پرورش و آموزش عالی با بهبود شاخص‌های آموزشی
- تأمین نیروی انسانی کارآمد و متخصص جهت مشارکت و نقش آفرینی در حلقه‌های میانی، مردمی و نخبگانی، دستگاه‌های اجرایی و حاکمیتی معطوف به حل مسائل توسعه کشور
- ساماندهی فضای آموزشی برای دستیابی به آموزش عالی با کیفیت مبتنی بر نیازهای جامعه و هماهنگ با برنامه آمایش سرزمین
- سرانه فضای آموزشی و پرورشی مدارس ۶/۱ مترمربع و سرانه ورزشی ۱ مترمربع
- ایجاد بستر مناسب مجازی توسط دولت برای پشتیبانی از مدارس روباز و پوشیده محروم و کمتر برخوردار از طریق مدارس با کیفیت
- بازطراحی، تولید و غنی‌سازی بسته‌های تربیتی یادگیری مبتنی بر اسناد تحولی و اجرای آن، ۵۰ درصد
- دستیابی ۶۰ درصد معلمان به گواهی صلاحیت حرفه‌ای

- برگزاری آزمون‌های ملی جامع‌پایش کیفیت در پایان دوره‌های تحصیلی
- افزایش معدل دانش‌آموزان متوسطه دوم به میزان ۲/۵ نمره
- استانداردسازی سامانه‌های گرمایش و سرمایش مدارس
- افزایش ۳،۱/۵ و ۶ درصدی پوشش تحصیلی دوره‌های ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم
- سهم ۴۰ درصدی آموزش‌های مهارتی و حرفه‌ای از آموزش‌های عالی
- افزایش شمار دانشجویان خارجی به ۳۲ هزار نفر با تنوع بخشی به کشورهای مبدا
- سرانه ۱/۵ مقالات نمایه شده در پایگاه‌های استنادی بین‌المللی به هیئت علمی دولتی
- قرارگیری ۲۰ دانشگاه ایرانی در یکی از نظام‌های رتبه‌بندی بین‌المللی بار تبه‌زیر ۵۰۰
- افزایش سالانه ۲۰ درصدی درآمد‌های پژوهشی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی
- تدوین برنامه ساماندهی فضایی آموزش عالی استان‌ها مبتنی بر آمایش سرزمین در سال دوم برنامه

وضع موجود

- رشد حدود ۲۰ درصدی جمعیت دانش‌آموزی نسبت به سال ۱۳۹۲ و افزایش آن به حدود ۱۵ میلیون دانش‌آموز
- سرانه پایین فضای آموزشی (سرانه ۵/۲ مترمربع) در ایران نسبت به استانداردهای تعریف شده
- پایین بودن نسبت معلم به دانش‌آموز در کشور در قیاس با استانداردهای جهانی (۱ معلم به ازای ۲۹ دانش‌آموز)
- میانگین بالای تراکم جمعیت کلاسی در مقایسه با استانداردهای تعریف شده (استاندارد تعریف شده حداکثر ۲۸ نفر)
- وضعیت بسیار نامطلوب سرانه فضای ورزشی دانش‌آموزان کشور در قیاس با استانداردهای جهانی (سرانه حدود ۰/۳ مترمربع)
- سرانه پایین دانش‌آموزان از هزینه روزمره نظام‌آموزش و پرورش (سرانه هر دانش‌آموز روزانه ۲۰۰ تومان)
- ضرورت حل مسئله بازماندگان از تحصیل، به ویژه در دوره ابتدایی (پوشش‌های تحصیلی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹): پیش‌دبستانی ۷۹ درصد؛ ابتدایی ۹۷/۵ درصد؛ متوسطه اول ۹۴/۲ درصد؛ متوسطه دوم ۸۲/۵ درصد)
- پایین بودن نسبت استاد به دانشجو در دانشگاه‌های تحت نظر وزارتین در قیاس با استانداردهای جهانی (سرانه ۱ استاد به ازای ۲۵ دانشجو در ایران)
- پایین بودن سرانه فضای ورزشی دانشجویان کشور در قیاس با استانداردهای جهانی (سرانه حدود ۲ مترمربع)
- نرخ قابل توجه بیکاری در میان فارغ‌التحصیلان دانشگاهی (حدود ۱۷/۵ درصد)

- کاهش شمار دانشجویان به حدود ۳/۳ میلیون نفر در مقایسه با ۴/۴ میلیون نفر در ابتدای برنامه ششم توسعه و کاهش شدید نسبت دانشجویان در ۱۰ هزار نفر جمعیت از حدود ۶۰۰۰ نفر به حدود ۴۰۰۰ نفر
- افزایش سهم دانشجویان تحصیلات تکمیلی به حدود ۲۵ درصد
- کاهش قابل توجه سهم دانشجویان فنی و حرفه‌ای و علمی-کاربردی به حدود ۱۴ درصد
- ضرورت بازبینی و بازنویسی در مواد و محتوای درسی آموزش و پرورش با تأکید بر مهارت‌های اجتماعی و روان‌شناختی
- تناسب پایین میان دانشگاه و نظام شغلی و حرفه‌ای کشور
- ضعف در نظام حکمرانی آموزش و پرورش
- کمبود فناوری‌های آموزشی و مهارتی در مدرسه و دانشگاه
- تمرکزگرایی در مجموعه گسترده وزارت آموزش و پرورش
- عدم نقش آفرینی معلمان و مشارکت جمعی عوامل آموزشی در اداره امور مدارس
- توزیع نامتوازن و غیرهدفمند پارانه‌های آموزشی
- عدم توجه به عدالت آموزشی و توزیع نامتوازن و غیرهدفمند پارانه‌های آموزشی
- مشکلات جایگاه و عوامل معیشتی نیروی انسانی حوزه آموزش و پرورش و آموزش عالی
- اثرات مخرب کنکور سراسری بر انتخاب خانوار در آینده
- بی‌انگیزگی و بی‌توجهی دانشجویان و ضعف آنها
- کاهش کیفیت در آموزش عالی

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- کم توجهی به نظام آموزش و پرورش و نادیده‌انگاری جایگاه و اهمیت آن در فرایند توسعه همه‌جانبه و متوازن
- ساختار و سازوکار نامناسب برای تأمین مالی آموزش عمومی از منظر کفایت، عدالت و کارایی
- نظام نامناسب و نامتناسب بودجه‌ریزی در حوزه آموزش و پرورش
- نابرابری در فرصت‌های آموزشی و ضعف عدالت آموزشی در عرصه سرزمین
- فقدان عدالت آموزشی در استان‌های کشور یا دسترسی نابرابر به فرصت‌های آموزشی در استان‌ها و مناطق
- افت کیفی آموزش عمومی، به ویژه در علوم، ریاضیات و ارتباط آن با جامعه و زندگی در ساحت‌های شش‌گانه
- نامناسب بودن نظام تربیت معلم (کمیت، کیفیت، شیوه‌ها و به کارگیری)

- پیوند اندک و/یا نامناسب فعالیت های آموزش دانشگاهی با منطقه استقرار خود
- ناکارآمدی در نظام حکمرانی آموزش عالی
- دولت سالاری و یکسان انگاری دانشگاه ها
- عدم ارتباط هم افزا و همگرایی فرایندهای اصلی نظام آموزش عالی
- ضعف در مأموریت گرایی و مسئله محوریت نظام پژوهش و فناوری
- عدم غلبه رویکرد دانشگاه محور در توسعه کارکردهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی
- ضعف همکاری های علمی و فناوری بین المللی در حوزه آموزش عالی
- عدم تناسب برنامه ها و زیرساخت های دیپلماسی علمی و فناوری با الزامات توسعه همکاری های بین المللی
- مرجعیت زدایی نهاد آموزش عالی در فرایندهای تصمیم گیری و مدیریت کلان
- تفوق شاخص ها و معیارهای علم سنجی در ارزیابی عملکرد نظام آموزشی
- تفوق رویکرد غیر تعاملی و غیر گفتگو محور در نظام آموزش و پرورش کشور با تاکید بر تعامل و گفتگو میان وزارتخانه، مدرسه و خانواده
- تفوق رویکردهای آموزشی و غیر مهارت محور بر عملکرد مدارس (بدل شدن مدرسه به محلی برای صرف نگاه داشت چند ساعته فرزندان به دور از خانه)
- چالش های محیطی اعم از آسیب های اجتماعی، مجازی، همسالان و مسایل اقتصادی در آموزش و پرورش

راهبردها

- ارتقای کیفی نظام آموزش کشور (آموزش و پرورش و آموزش عالی) به عنوان امری ملی با مشارکت همه بازیگران، ارکان و ذینفعان
- روزآمدسازی و ارتقای نظام آموزشی و پژوهشی کشور
- سامان دهی و وضعیت معیشت نیروی انسانی شاغل در حوزه های آموزش و پرورش و آموزش عالی
- ارتقای بهره وری و اثربخشی پژوهش ها و تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی و پژوهشی
- گذار از نظام برنامه درسی تک ساحتی و ارتقای تربیت مبتنی بر ساحت های شش گانه تربیت در آموزش عمومی
- ارتقای کیفیت و عدالت تربیتی در نظام مدیریتی آموزش و پرورش به مثابه امری ملی
- اصلاح نظام تأمین مالی و تخصیص بودجه به نظام آموزش با تاکید بر آموزش و پرورش

- ارتقای سرمایه انسانی نظام آموزشی کشور (معلمان و اعضای هیئت علمی و پژوهشگران)
- مردمی‌سازی نظام حکمرانی آموزش و پرورش
- یکپارچه‌سازی و هماهنگی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در نظام آموزشی
- حاکم کردن رویکرد عدالت آموزشی بر نظام آموزشی کشور با تأکید بر تقویت و بهبود شاخص‌های آموزشی
- گذار به رویکرد تعاملی و گفتگو محور میان اضلاع اصلی نظام آموزش و پرورش (مدیریت آموزش و پرورش، مدرسه و خانواده)
- گذار به مدرسه مهارت محور در برابر مدرسه آموزش محور با تأکید بر مهارت‌های اجتماعی و روانشناختی
- گذار به رویکرد تعاملی و همکاری محور میان نظام آموزش عالی (دانشگاه) و نظام تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری کشور
- مرجعیت بخشی به نهاد علم و آموزش عالی در فرایندهای مدیریت و سیاست‌گذاری کلان کشور

اثرات و پیامدها

- افزایش انگیزه‌های تحصیلی در دانش‌آموزان، دانشجویان و انگیزه‌های آموزشی در معلمان و استادان دانشگاه
- ارتقای جایگاه نظام آموزشی کشور در فرایندهای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی
- گذار از تفوق رویکرد تولی‌گری دولتی در حوزه آموزش و پرورش
- تبدیل مدرسه به مکانی برای یادگیری، ارتقا و به‌کارگیری مهارت‌های فردی، اجتماعی و روانشناختی
- مرجعیت یابی نهاد علم و دانشگاه در فرایندهای تصمیم‌گیری، مدیریت و سیاست‌گذاری
- مرجعیت اجتماعی دانشگاه و نهاد علم در برابر مرجعیت اجتماعی سلبریتی‌ها و غیرمتخصصان
- تقویت نهاد سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری کشور با تعامل میان دانشگاه و نظام اداری-سیاسی
- ارتقای جایگاه علمی کشور
- ارتقای دانشگاه‌ها، موسسات علمی و پژوهشی با نیازهای جامعه و منطقه محل استقرار
- استانداردسازی فضای تجهیزات آموزشی مدارس با اولویت مناطق محروم

اقدامات کلیدی

- بازنگری در نظام تأمین، نگه‌داشت، توانمندسازی و ارتقای نیروی انسانی در راستای حاکمیت شایسته‌سالاری برای بهره‌مندی و به‌کارگیری معلمان، اعضای هیئت علمی، دانشمندان، متفکران، پژوهشگران متعهد و اندیشمندان، در نظام

- آموزشی و ساماندهی کمی و کیفی سرمایه انسانی آموزش و پرورش با متوازن سازی جغرافیایی و جنسیتی
- ایجاد زیرساخت های ارتقا و تضمین کیفیت خدمات آموزشی اعم از آموزش و پرورش و آموزش عالی
- تخصیص بودجه کافی به نظام آموزش (وزارت آموزش و پرورش و وزارتین علوم و بهداشت) با تدقیق اهداف و خواسته ها و نگرش برنامه ای در نظام بودجه ریزی کشور
- اصلاح نظام سنجش و پذیرش در کنکور سراسری مبتنی بر استعداد دانش آموزان، ارزشیابی در مراحل تحصیلی، سهمیه بندی و فرصت های برابر
- بازنگری در جذب دانشجویه ویژه در رشته های علوم انسانی و علوم پایه، متناسب با نیازهای جامعه هدف
- نیاز محور (تقاضا محور) نمودن فعالیت های آموزشی، پژوهشی و فناوری به ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی
- مردمی سازی نظام آموزش و پرورش و تقویت ارتباط نهاد خانواده و مدرسه با تقویت جدی انجمن اولیاء و مربیان از طریق گسترش اختیارات و مشارکت آن در مدیریت و تصمیم گیری مدرسه
- تهیه برنامه عملیاتی برای توسعه عدالت آموزشی؛ به ویژه در نظام آموزش و پرورش با تأکید بر تقویت و بهبود شاخص های عینی همچون افزایش امکانات رفاهی مدارس، بهبود نسبت معلم به دانش آموز، افزایش سرانه فضای آموزشی و ورزشی، بهبود دسترسی به خدمات و مراکز آموزشی در سراسر کشور و...
- تهیه برنامه عملیاتی برای ساماندهی فضایی آموزش عالی بر پایه اولویت های آمایش سرزمین و برنامه های توسعه و ماموریت گرایی مؤسسات آموزش عالی
- اصلاح آیین نامه ارتقای اعضای هیئت علمی با محوریت تمرکز بر مأموریت ها و حل مسائل کشور
- تغییر در نظام تأمین مالی دانشگاه ها در راستای ایجاد نسل سوم دانشگاه ها، جبران خدمات پژوهانه دوره های دکترای پسادکترابودجه ریزی عملیاتی دانشگاه ها
- تهیه و به کارگیری برنامه توسعه دیپلماسی علم و فناوری جمهوری اسلامی ایران با اولویت کشورهای همسایه
- تنظیم و کار بست برنامه های اشتغال پذیری دانشجویان با ایجاد سازوکارهای آموزش مهارتی تخصصی با رویکرد هدفمند مستمر و جدی به منظور تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص در بازار کار و کاهش آمار بیکاری دانش آموختگان
- اصلاح بند پ ماده ۸۹ قانون برنامه هفتم سازماندهی و ارائه خدمات وزارتخانه ها و سازمان های دولتی و عمومی کشور به مدارس با هماهنگی تسهیل گرانه وزارت آموزش و پرورش به منظور تبدیل مدرسه به درجه خدمات اجتماعی
- اصلاح رویه تعیین رتبه معلمان با طراحی سازوکارهای لازم به منظور ارتقای عملکرد معلمان مبتنی بر شاخص های

- علمی، حرفه‌ای و تربیتی از طریق ایجاد سامانه جامع مدیریت عملکرد معلمان
- پرداخت بدهی دولت به صندوق ذخیره فرهنگیان، تهیه و تصویب اساسنامه آن ارتقای شفافیت، رفع تعارض منافع و تعیین وضعیت حقوقی آن، به منظور تقویت بنیه مالی فرهنگیان شاغل و بازنشسته و رفع مشکلات معیشتی آن‌ها با استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود
  - تسهیل فعالیت قانونی نهادهای حرفه‌ای و علمی معلمان با به رسمیت شناختن شأن و حق کنشگری و اظهار نظر تخصصی آن‌ها در ساختارهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی آموزش و پرورش برای دفاع قانونمند از حقوق فرهنگیان
  - پیشنهاد اصلاح قوانین تعهد به خدمت در نظام بازنشستگی
  - بازنگری در مواد و محتوای دروس آموزش و پرورش و بازنویسی آن با تأکید بر یادگیری و به کارگیری مهارت‌های فردی، اجتماعی و روانشناختی
  - آسیب‌شناسی چرایی عدم به کارگیری نتایج تحقیقات علمی و دانشگاهی معتبر در فرایندهای تصمیم‌گیری و مدیریت کشور با کار بست ظرفیت‌های کمیسیونی و شورایی شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری و صندوق شورای عالی عتف
  - استقرار نظام یکپارچه ارزیابی کیفیت در آموزش، انتشار نتایج و کار بست یافته‌ها در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی
  - بازتعریف معیارها و شاخص‌های رشد علمی و آموزشی با گذار از شاخص‌هایی همچون مقاله‌نویسی به تولید علم نافع

۲-۵- مهاجرت

(مهاجر فرستی: تحصیل کردگان، نخبگان، نیروهای ماهر) و مهاجر پذیری (اتباع خارجی و...)

اهداف / وضع مطلوب

- کاهش نرخ مهاجرت عمومی از کشور
- کاهش نرخ مهاجرت نخبگان، تحصیل کردگان، نیروی کار ماهر و نیمه ماهر از کشور
- تقویت مهاجرت معکوس نخبگان، تحصیل کردگان، نیروی کار ماهر و نیمه ماهر به کشور
- سامان دهی وضعیت مهاجرت داخلی
- تقویت مهاجرت معکوس داخلی با تأکید بر حاشیه نشینان کلان شهرها و شهرهای بزرگ
- توسعه مهاجر پذیری نخبگان، کارآمدان و فعالان اقتصادی متناسب با ظرفیت ها و پتانسیل های کشور، با تأکید بر کشورهای همسایه
- سامان دهی مهاجرین اتباع با تأکید بر اتباع افغانستانی
- کنترل مهاجر پذیری غیر اصولی، نامتناسب و آسیب زا، به ویژه در ارتباط با اتباع جنگ زده منطقه (افغانستانی ها، عراقی ها و...)

وضع موجود

- جمعیت قابل توجه ایرانیان مهاجر در خارج کشور (حدود ۵ میلیون نفر)
- وضعیت هشدار دهنده کشور از لحاظ میزان مهاجر فرستی (رتبه ۱۵۴ از میان ۲۳۲ کشور جهان)
- وضعیت نامطلوب کشور از حیث مهاجرت دانشجویان (رتبه ۱۱۷ از میان ۲۴۱ کشور جهان)
- وضعیت نامطلوب کشور از لحاظ مهاجر فرستی پناهجویان (رتبه ۲۰ از میان ۲۰۰ کشور جهان)
- وضعیت نامطلوب کشور از حیث مهاجر پذیری پناهجویان (رتبه ۱۰ از میان ۱۶۴ کشور جهان)
- تمایل فزاینده مهاجرت به خارج از کشور در میان فعالین حوزه کسب و کار (تمایل بیش از ۷۰ درصد آنها)
- تمایل بالای مهاجرت به خارج از کشور در میان کادر درمان (تمایل ۴۰ درصد)
- تمایل بالای مهاجرت به خارج از کشور در میان اساتید دانشگاهی و پژوهشگران (تمایل ۴۰ درصد)
- تمایل بالای مهاجرت به خارج از کشور در میان دانشجویان و فارغ التحصیلان (تمایل ۴۴ درصد)
- جمعیت قابل توجه اتباع افغانستانی در ایران (۵ میلیون نفر)
- وضعیت نامطلوب کشور از لحاظ مهاجر پذیری غیر اصولی و نامتناسب اتباع افغانستانی در سال های اخیر
- نرخ بالای حاشیه نشینی ناشی از مهاجرت داخلی در ایران

چالش ها، محدودیت ها و موانع

- بحران اقتصادی سال های اخیر در ایران و نمود آن در قالب تحریم های اقتصادی گسترده، ناکارآمدی دولت ها در سامان دهی ساختار اقتصادی، نرخ بالای تورم، گرانی، پایین آمدن قدرت خرید و...
- ابهام و عدم قطعیت قابل توجه در ارتباط با آینده اقتصادی کشور و تأثیر آن بر افزایش میل به مهاجرت در میان نخبگان علمی، دانشگاهی و حرفه ای
- وضعیت اقتصادی - اجتماعی سرمایه گریز کشور و نمود آن در قالب میل به سرمایه گذاری در خارج از کشور از سوی سرمایه داران، کارآفرینان و فعالین حوزه کسب و کار داخلی
- موج تازه تغییرات اجتماعی و فرهنگی و شکل گیری ارزش ها و نگره های اجتماعی - فرهنگی جدید از یکسو و تعارض بخشی از این ارزش ها و نگره ها با انگاره های فرهنگ سنتی از سوی دیگر
- گسترش ایده شهر وندی جهانی در میان جوانان نسل های جدید و افول حس وطن دوستی و تعلق هویتی جغرافیایی
- واکندگی مکانی - زمانی در عصر جدید در نتیجه گسترش ارتباطات و شکل گیری دهکده جهانی

- بحران محیط زیستی در قالب مسائلی همچون کمبود آب، افزایش دما، ریزگردها، آلودگی و... به مثابه یک عامل تبیینی نیرومند در ارتباط با افزایش میل به مهاجرت های داخلی در اقلیم درگیر با این مسائل
- توسعه اقتصادی مرکزگرا، نامتوازن و نامتعادل در کشور و شکل گیری مناطق اقماری گسترده درگیر با مشکلات اقتصادی
- نامفی و جنگ در خاورمیانه و کشورهای همسایه به عنوان عامل توضیح دهنده اصلی مهاجرپذیری در ایران (با تاکید بر مهاجران افغانستانی، عراقی و...)
- سیاست درهای باز ایران در زمینه مهاجرپذیری از کشورهای بحران زده همسایه
- فقدان آینده نگری و نیز عدم وجود اصول، معیارها و شاخص های مشخص و تمیز دهنده در حوزه مهاجرپذیری ایران
- فقدان یک رویکرد سیاستی روشن و شفاف در خصوص پدیده مهاجرت و عدم برخورداری ساختار کلان سیاست گذاری کشور از یک رویکرد مشخص در حوزه مهاجرت
- تفوق رویکرد امنیتی بر رویکرد اجتماعی - آسیب شناختی در مسئله مهاجرت
- عدم ارائه آمارهای شفاف، صریح و روشن در تبیین وضعیت موجود در ارتباط با پدیده مهاجرت
- کم توجهی به ساحت اجتماعی - فرهنگی در سپهر کلان روند پژوهی، روند تحلیلی و سیاست گذاری کشور
- فقدان یک نظام تولی گری منسجم و مشخص پیرامون مسئله مهاجرت در نتیجه تکثر نهادها و سازمان های تصمیم گیرنده و متولی
- نارسایی سیاست های مهاجرتی در نتیجه ابهام و عدم قطعیت بالا در ترسیم فضای آتی کشور ناشی از عدم ثبات اقتصادی و اجتماعی ایران
- تحمیل هزینه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابل توجه به دولت و نهاد های ذی ربط
- زمان بردن توسعه اقتصادی، اجتماعی و فضایی
- مصائب و دشواری های توسعه محلی در مناطق مهاجر فرست داخلی

راهنما

- تغییر رویکرد سیاستی به پدیده مهاجرت و گذار از رویکرد امنیتی به اولویت رویکرد اجتماعی
- تغییر رویکرد سیاستی در مهاجرپذیری از «درهای باز» به رویکرد «پنجره های محدود»
- اتخاذ رویکرد «کارآمدی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی»، در جذب مهاجرین خارجی بویژه اتباع افغانستانی

- زمینه‌سازی برای بکارگیری اصولی نخبگان، دانشگاهیان و فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در صنایع، سازمان‌ها و دانشگاه‌ها
- زمینه‌سازی برای فعالیت آزاد استارت‌آپ‌ها، فعالین حوزه کسب و کار، کارآفرین‌ها و سرمایه‌گذاران اقتصادی
- اتخاذ رویکرد جذب حداکثری در خصوص نخبگان و نیروی انسانی متخصص در حوزه‌های مختلف
- توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی مهاجرین داخلی در مبدأ مهاجرت
- بسترسازی مناسب برای رشد اقتصادی همه‌جانبه، متوازن و فراگیر در کشور
- ساماندهی به نظام تولی‌گری پدیده مهاجرت در کشور
- شایسته‌سالاری در نظام مدیریت، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری کلان کشور به ویژه در حوزه مسائل اجتماعی - فرهنگی با تاکید بر صلاحیت حرفه‌ای و تخصصی

اثرات و پیامدها

- اولویت بخشی به رویکرد علمی و جامعه‌شناختی در پدیده مهاجرت به جای رویکرد امنیتی، به مثابه امکانی برای فهم بهتر مسأله
- استفاده از ظرفیت مثبت مهاجرپذیری به جای مهاجرپذیری غیراصولی و مسئله‌ساز
- جذب و ماندگاری نخبگان علمی، دانشگاهی، فرهنگی و اقتصادی
- کاهش مهاجرت‌های داخلی منتج به حاشیه‌نشینی
- سامان‌یابی نظام تولی‌گری پدیده مهاجرت

اقدامات کلیدی

- تدوین دستورالعمل اقدامات مدیریتی، اداری و حقوقی ناظر به تغییر رویکرد از امنیتی به رویکرد اجتماعی در خصوص پدیده مهاجرت
- بازنگری در اسناد فرادستی مرتبط با پدیده مهاجرت به منظور گذار به رویکرد اجتماعی در مطالعه پدیده
- تدوین دستورالعمل اقدامات مدیریتی، اداری و حقوقی ناظر به تغییر رویکرد از درهای باز به پنجره‌های محدود در خصوص مهاجرپذیری

- تلاش برای جذب نخبگان، کارآمدان و فعالین اقتصادی کشورهای همسایه متقاضی سکونت در ایران از طریق سیاست پنجره‌های محدود
- بکارگیری نیروی انسانی متخصص و نخبه علمی، در موقعیت‌های مشاوره‌ای، آموزشی و پژوهشی در دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی، صنایع و سازمان‌ها، با اعطای تسهیلات ویژه همچون حقوق و مزایای مکفی، مسکن، خودرو، امکانات رفاهی و..
- بکارگیری نیروی انسانی متخصص و نخبه هنری، فرهنگی و ورزشی، در موقعیت‌های مدیریتی، مشاوره‌ای، عملیاتی، اجرایی و... در زمینه‌های تخصصی ایشان، با اعطای تسهیلات ویژه همچون حقوق و مزایای مکفی، مسکن، خودرو، امکانات رفاهی و..
- اشتغالزایی در مناطق عمده مهاجر فرست داخلی، از مجرای توسعه صنایع سبک، صنایع دستی و خانگی، مشاغل کم هزینه و وزودبازده، اعطای تسهیلات ویژه و...
- برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی، نشست‌ها و دوره‌های اجتماعی، فعال سازی اجتماعات محله محور، مشارکت‌های اجتماعی محله محور و.. در مناطق عمده مهاجر فرست داخلی
- اتخاذ راهبرد توسعه محلی و بومی، با تأکید بر ظرفیت‌ها، منابع، امکانات و پتانسیل‌های هر منطقه خاص در توسعه
- نظام مند سازی تولی‌گری بخش مهاجرت، و گذار از توازی ساختاری به انسجام ساختاری، با تأکید بر تقویت همه جانبه سازمان امور اجتماعی وزارت کشور همچون گسترش اختیارات و سطوح مداخله، تخصیص بودجه کافی، گسترش و در عین حال چابکی سازمانی و...

۲-۶- صندوق‌های بازنشستگی

اهداف / وضع مطلوب

- اصلاح ساختار صندوق‌ها و ایجاد ساز و کار تنظیم‌گری بیمه‌های اجتماعی
- گسترش و اجباری شدن بیمه‌های اجتماعی در برخی حوزه‌ها
- افزایش کارآمدی سرمایه‌گذاری‌ها از طریق الزام صندوق‌ها به خروج از بنگاه‌داری
- تغییر در حکمرانی صندوق‌های بازنشستگی و استقرار نظام حکمرانی کارآمد و مدیریت اقتصادی

وضع موجود

- وجود ۱۷ صندوق بازنشستگی در ایران با پوشش ۲۵/۳ میلیون مشترک و مستمری‌بگیر
- قرار داشتن ۶۳ میلیون نفر معادل ۷۵ درصد کل جمعیت تحت پوشش صندوق‌های بازنشستگی در سال ۱۴۰۰ و به شرح ذیل:

- ۴۵ میلیون نفر معادل ۵۳/۶ درصد توسط صندوق تأمین اجتماعی
- ۵/۷ میلیون نفر معادل ۷ درصد توسط صندوق بازنشستگی کشوری
- ۵/۷ میلیون نفر معادل ۷ درصد توسط صندوق کشاورزان، روستاییان و عشایر
- ۵ میلیون نفر معادل ۶ درصد توسط صندوق نیروهای مسلح

- ۱/۶ میلیون نفر معادل ۲ درصد توسط سایر صندوق‌ها
- اختصاص بیش از ۴۵۳ هزار میلیارد تومان اعتبارات به صندوق‌های بازنشستگی کشوری، لشکری، فولاد و وزارت اطلاعات با در نظر گرفتن افزایش یک درصد نرخ مالیات موضوع ماده (۷) قانون مالیات بر ارزش افزوده در قانون بودجه سال ۱۴۰۳
- افزایش اعتبار اختصاص یافته بابت کمک به صندوق‌های بازنشستگی از کل منابع عمومی از ۱۱/۵ درصد در سال ۱۳۹۶ به ۱۵/۳ درصد در سال ۱۴۰۲
- میزان شاخص نسبت پشتیبانی^۱ در صندوق بازنشستگی کشوری برابر با ۵۹/۰ درصد سال ۱۴۰۰
- میزان شاخص نسبت پشتیبانی در صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح برابر با ۸۲/۰ درصد سال ۱۴۰۰
- میانگین شاخص نسبت پشتیبانی برای تمام صندوق‌های موجود در کشور حدود ۹۹/۲ درصد سال ۱۴۰۰
- کاهش نسبت پشتیبانی صندوق بازنشستگی کشوری از ۷۷/۰ درصد سال ۱۳۹۶ به ۵۰/۵ درصد سال ۱۴۰۱
- پیش‌بینی افزایش پوشش بیمه‌های اجتماعی برای افراد مزد و حقوق‌بگیر در کارگاه‌های رسمی از ۱۰/۶ میلیون نفر در سال ۱۴۰۱ به ۱۱/۵ میلیون نفر در سال ۱۴۰۶ و در صورت تداوم روند موجود
- پیش‌بینی افزایش پوشش بیمه‌های اجتماعی برای افراد غیر مزد و حقوق‌بگیر در مشاغل غیر رسمی نیز به میزان ۱۵۱۹ هزار نفر در سال ۱۴۰۶ و در صورت تداوم روند موجود
- پیش‌بینی افزایش سابقه مورد نیاز بازنشستگی مشاغل تخصصی و غیر تخصصی نیز به ترتیب به ۳۷/۵ و ۳۲/۵ سال در سال ۱۴۰۶ و در صورت تداوم روند موجود
- پیش‌بینی افزایش تعداد بازنشستگان مشاغل سخت و زیان‌آور سازمان تأمین اجتماعی از ۵۵۰ هزار نفر در سال ۱۴۰۲ به ۶۶۰ هزار نفر در سال ۱۴۰۶
- عدم پوشش متوسط هزینه خانوارهای کل کشور نسبت به حقوق بازنشستگان

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- چالش‌های پایداری نظام بیمه‌ای در ایران:
- کسری نقدینگی ناشی از عدم تعادل در مصارف و منابع و وابستگی صندوق‌های بازنشستگی کشوری، لشکری و فولاد به بودجه عمومی

۱. نسبت تعداد بیمه‌پردازان به مستمری‌بگیران

- کاهش سن جمعیت بازنشستگان با وجود افزایش سن امیدزندگی
- کاهش نسبت پشتیبانی در صندوق‌های بازنشستگی
- اعمال قوانین بدون رعایت اصول و محاسبات بیمه‌ای و تحمیل بار مالی به صندوق‌ها
- افزایش سالمندی و کاهش نرخ باروری
- کاهش ورودی صندوق‌ها ناشی از کاهش تعداد شاغلین در دستگاه‌های دولتی و بخش خصوصی
- چالش‌های ساختاری نظام بیمه‌ای در ایران
- تعدد مراجع تصمیم‌گیری در خصوص صندوق‌ها (مجلس شورای اسلامی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، هیئت امنای دانشگاه‌ها، هیئت وزیران و...)
- عدم استقلال مدیریتی صندوق‌ها
- فقدان سازوکار تنظیم‌گری امور بیمه‌های اجتماعی
- بازدهی پایین سرمایه‌گذاری‌ها و نبود حاکمیت شرکی

راهبردها

- اصلاح ساختار صندوق‌های بازنشستگی
- افزایش جمعیت تحت پوشش بیمه‌های اجتماعی
- اصلاح قوانین حوزه‌های بیمه‌های اجتماعی و صندوق‌های بازنشستگی و افزایش پایداری صندوق‌های بازنشستگی
- اصلاح ترانزنامه بیمه‌ای و کاهش وابستگی صندوق‌های بازنشستگی به منابع عمومی
- تعدیل معافیت‌های اعطا شده به اقشار گوناگون در قوانین پیشین و اعطای معافیت‌های باقیمانده مشروط به انجام آزمون و سنجش
- بازنگری در نظام عملکرد صندوق‌های بازنشستگی

اثرات و پیامدها

- کاهش ناترازی‌های منابع و مصارف صندوق‌های بازنشستگی
- اصلاح ساختارهای معیوب صندوق‌های بازنشستگی
- اجرای پوشش بیمه‌فراگیر

- اصلاح قوانین و مقررات مؤثر بر چهار عامل ورود و خروج جمعیت به صندوق های بازنشستگی و همچنین منابع و مصارف
- ایجاد ساز و کار تنظیم‌گری بیمه‌های اجتماعی
- تأمین منابع پایدار برای تأمین معیشت بازنشستگان متناسب با نرخ تورم و هزینه‌های زندگی

اقدامات کلیدی

اصلاح ترانزنامه صندوق‌های بازنشستگی

- پیش‌بینی تعهدات جاری دولت به صندوق‌های بازنشستگی در بودجه‌های سنواتی
- تسویه بدهی فعلی دولت به صندوق‌های بازنشستگی و تعیین تکلیف صندوق‌های فاقد تعادل منابع و مصارف و وابسته به دولت با پیشنهاد قوانین لازم
- اصلاح قواعد تنظیم‌گری صندوق‌ها در ترکیب سبد سرمایه‌گذاری‌ها از بنگاه‌داری به سمت سرمایه‌گذاری‌های تنظیم‌شده
- ارائه امتیازات و مجوزهای مورد توافق از قبیل واگذاری شرکت‌های سودده، بهره‌برداری از معادن نفت و گاز؛ به صندوق‌های بازنشستگی کشوری، لشگری و فولاد معادل تعهدات آتی

اصلاح ساختار صندوق‌های بازنشستگی

- پیاده‌سازی نظام چندلایه رفاهی و تأمین اجتماعی در قالب تأمین حداقل‌های معیشتی، بیمه پایه، مکمل و اختیاری در لایه‌های مختلف با پیشنهاد قوانین لازم
- اجرای بیمه اجتماعی فراگیر با اولویت گروه‌های کم‌درآمد
- اجباری کردن بیمه اجتماعی کارفرمایان
- تشکیل نهاد تنظیم‌گر مستقل تخصصی برای بیمه‌های اجتماعی با پیشنهاد قوانین لازم
- احیای نقش نظارتی بر صندوق‌های بازنشستگی برای شورای عالی رفاه و تأمین اجتماعی کشور و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به موجب قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی

اصلاح قواعد بیمه‌ای صندوق‌های بازنشستگی

- اصلاحات سنجه‌ای صندوق‌های بازنشستگی مشتمل بر افزایش دوره سنوات خدمت مورد استفاده برای تعیین

مستمری بازنشستگی و لحاظ تورم، افزایش متوسط سن و سابقه بازنشستگی، محدود کردن فهرست مشاغل سخت و زیان آور و یا اصلاح قواعد معافیت بیمه‌ای، الزام به رعایت محاسبات بیمه‌گری در صورت تغییر هر قاعده در خصوص صندوق‌های بازنشستگی و استفاده از حق بیمه پرداختی در تمام سنوات بیمه‌پردازی برای محاسبه حقوق بازنشستگی به جای دو سال شماری بایست نهاد قوانین لازم

۱
رشد اقتصادی

۲
توسعه اجتماعی
و بازتوزیع
عادلانه منافع

۳
سیاست‌های
سرمایه‌ی

۴
توسعه زیرساخت‌ها
و امکانات زیربنایی

۵
الزامات نهادی
توسعه و نظام
برنامه‌ریزی

۲-۷- آسیب‌های اجتماعی

اهداف / وضع مطلوب

- شناسایی و دسته‌بندی آسیب‌های اجتماعی حائز اولویت و برنامه‌ریزی به منظور کنترل و مقابله با آنها
- تغییر رویکرد سیاستی در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی با گذار از رویکرد پسیبی به پیشینی
- کاهش میزان و شدت آسیب‌های اجتماعی فراگیر
- پیشگیری از شیوع و گسترش آسیب‌های اجتماعی نوپدید
- سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی به منظور کاهش میزان و شدت آسیب‌های اجتماعی فراگیر
- سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی به منظور پیشگیری از شیوع و گسترش آسیب‌های اجتماعی نوپدید
- ارتقای سلامت اجتماعی و پیشگیری، پایش و کاهش کلی مسائل و آسیب‌های اجتماعی
- ارتقای سلامت روحی، امنیت روانی، عمومی و اجتماعی در جامعه
- افزایش امید به آینده در جامعه از طریق کنترل و مقابله با آسیب‌های اجتماعی فراگیر و نوپدید

وضع موجود (آمارها مربوط به سال ۱۴۰۲ می باشد)

- وضعیت نامطلوب پدیده طلاق (حدود ۳۲ درصد از کل ازدواج‌ها)
- وضعیت نامطلوب آسیب‌های اجتماعی در مناطق حاشیه‌نشین کشور (استقرار حدود ۱۹ میلیون حاشیه‌نشین در کشور)
- نرخ قابل توجه بی‌سوادی (حدود ۱۲ درصد)

- جمعیت قابل توجه زنان سرپرست خانوار (۳ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر)
- نرخ جمعیتی بالای کودکان کار (حدود ۱۵ درصد کل کودکان)
- نرخ جمعیتی قابل توجه سالمندی (۱۰/۵ درصد کل جمعیت)
- نرخ بالای جمعیت زیر خط فقر در کشور
- جایگاه نامطلوب کشور از لحاظ میزان قتل و جرائم خشن در جهان (رتبه ۸۹ در بین ۱۷۲ کشور جهان)
- وضعیت هشدار دهنده کشور از حیث نرخ خودکشی (۷/۴ نفر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
- نرخ بالای اعتیاد در جامعه ایران (حدود ۵/۵ درصد جمعیت)
- وضعیت نامطلوب ایران از لحاظ ناترازی‌های اجتماعی زیست محیطی (جایگاه ۱۳۳ در میان ۱۸۰ کشور جهان)

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- کاهش امنیت وجودی (هستی‌شناختی) در جامعه به دلیل عدم ثبات زندگی روزمره افراد در نتیجه انباشت بحران‌های اقتصادی و اجتماعی
- موج تازه تغییرات اجتماعی و فرهنگی و شکل‌گیری ارزش‌ها و نگره‌های اجتماعی فرهنگی جدید از یکسو و تعارض بخشی از این ارزش‌ها و انگاره‌های فرهنگ بومی و سنتی از سوی دیگر
- درونی شدن سندرم‌ها و مسائل اجتماعی در افراد و تغییر شکل آن به سمپتوم‌های روانشناختی و ایجاد بحران‌های فردی و شخصیتی گسترده
- کاهش نرخ موالید و افزایش قابل توجه جمعیت سالمند در کشور
- کم‌توجهی به سیاست‌های توسعه محلی و منطقه‌ای، و نمود آن در قالب توسعه نیافتگی مناطق اقماری، حاشیه‌ای و مرزی کشور و دامن زدن به پدیده‌هایی همچون مهاجرت، حاشیه‌نشینی، تراکم بالای جمعیتی در پایتخت و مناطق پیرامونی آن و...
- مصرف گسترده و غیراصولی منابع کشور و نمود آن در قالب بحران‌های زیست محیطی همچون کمبود آب، افزایش دما، فرونشست زمین، خیزش ریزگردها، آلودگی و دامن زدن به پدیده‌هایی همچون مهاجرت، حاشیه‌نشینی کلان‌شهرها، زاغه‌نشینی و...
- شیوع، گسترده‌گی و انباشت آسیب‌های اجتماعی متنوع، متکثر و چندلایه
- خالصیت ماهوی هم‌پویشی و هم‌گرایی آسیب‌های اجتماعی و نمود آن در قالب شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی تازه

- در نتیجه تعامل و تضارب آسیب‌های پیشین بایکدیگر
- عدم وجود آمارهای شفاف، صریح و روشن در تبیین وضعیت موجود در ارتباط با آسیب‌های اجتماعی
- کم توجهی به ساحت اجتماعی- فرهنگی در سپهر کلان روندپژوهی، روند تحلیلی و سیاست‌گذاری کشور
- فقدان یک نظام تولی‌گری منسجم و مشخص پیرامون مسئله آسیب‌های اجتماعی در نتیجه تکثر نهادها و سازمان‌های تصمیم‌گیرنده و متولی
- ابهام و عدم قطعیت بالا در ترسیم فضای آتی کشور، ناشی از عدم ثبات اقتصادی و تحولات اجتماعی، که منتج به نارسایی سیاست‌های کنترلی در حوزه آسیب‌های اجتماعی می‌شود

راهبردها

- تغییر اولویت رویکرد سیاست‌گذاری اجتماعی در ارتباط با آسیب‌ها، از رویکرد مقابله به پیشگیری
- توجه به رویکرد توسعه متوازن و فراگیر در توسعه عدالت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی کشور
- ترویج آموزش عمومی پیرامون آسیب‌های اجتماعی با رویکرد تقویت حوزه عمومی و بخش سوم (مردمی)
- اصلاح نظام آموزش و پرورش کشور با رویکرد تقویت مهارت‌های اجتماعی و فردی
- توانمندسازی زنان در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی
- گذار از تکثر و توازی نهادی به تمرکز نهادی در حوزه آسیب‌های اجتماعی

اثرات و پیامدها

- پیشگیری از شکل‌گیری و شیوع بسیاری از آسیب‌ها و مواجهه با آنها در نقطه آغاز
- پیشگیری از تراکم و انباشت آسیب‌های اجتماعی و کنترل اثر برهم‌نهی آنها در شکل‌دهی به آسیب‌های اجتماعی تازه
- افزایش برابری اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و فضایی و در نتیجه کاهش بسیاری از تنش‌ها و آسیب‌های فردی و جمعی
- یادگیری بیشتر پیرامون مسئله و تجهیز شدن افراد به آگاهی پیرامون مسائل و راه‌های مواجهه مثبت با آنها
- تربیت نسل آگاه‌تر، کارآمدتر و هوشیارتری از دانش‌آموزان در ارتباط با مسائل و آسیب‌های اجتماعی
- تجهیز زنان به توانمندی‌های مبتنی بر آگاهی، دانش، حرفه، مهارت و خودکارآمدی
- پرهیز از آشفتگی ساختاری در مواجهه با آسیب‌های اجتماعی و حرکت به سوی برنامه‌ریزی دقیق و مدون در ارتباط با مقابله با آسیب‌ها

اقدامات کلیدی

- گذار از سیاست‌های مقابله‌ای پسینی به پیشینی در ساحت مواجهه با آسیب‌های اجتماعی
- تدوین دستورالعمل اقدامات مدیریتی، اداری، حقوقی و آموزشی ناظر به تغییر اولویت رویکرد از مقابله به پیشگیری، در خصوص آسیب‌های اجتماعی
- حمایت از کار آفرینی، اشتغال زایی، افزایش دستمزدها، توسعه مشاغل کوچک و خانگی، حمایت از مشاغل خرد، خصوصی و..
- گسترش خدمات عمومی و اجتماعی، و بهبود دسترسی شهروندان به این خدمات
- گسترش خدمات آموزشی، فرهنگی و ورزشی همچون کتابخانه، سینما، تئاتر، سالن نمایش، سالن ورزشی، سالن‌های مطالعه، کارگاه‌های آموزشی و... و بهبود دسترسی شهروندان به این خدمات
- برگزاری حلقه‌ها و دوره‌های اجتماعی، کارگاه‌های آموزشی همگانی، کارگاه‌های محله محور، دوره‌های آموزشی رایگان و فراگیر، و..
- بازبینی مواد و محتواهای درسی، با تأکید بر گنجاندن محتواهای آموزشی پیرامون آسیب‌های اجتماعی و تقویت جایگاه دروسی همچون تفکر و سبک زندگی
- آموزش حرفه‌ها و مهارت‌های شغلی کم‌هزینه، زودبازده و کاربردی به زنان، همچون مشاغل و حرف کوچک و خانگی، و نيز اعطای تسهیلات مناسب و کم‌بهره (با اولویت زنان سرپرست خانوار)
- برگزاری دوره‌های آموزشی، کارگاه‌های اجتماعی و سبک زندگی، نشست‌ها و دوره‌های صمیمانه، و تشکیل کانون‌ها و انجمن‌های همیاری برای زنان
- تقویت سازمان امور اجتماعی بواسطه گسترش اختیارات و سطوح مداخله، تخصیص بودجه کافی، گسترش و درعین حال چابکی سازمانی و..

۲-۸- جمعیت و نرخ باروری

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش نرخ باروری به حداقل بیش از سطح جانمایی
- افزایش نرخ ازدواج
- افزایش پایداری در ازدواج و کاهش طلاق
- کاهش میزان مرگ و میر نوزادان و سقط جنین غیرقانونی
- افزایش فرزندآوری و تقویت بعد تربیتی فرزندان
- افزایش ازدواج به هنگام، آسان متناسب با فرهنگ اسلامی-ایرانی و بومی
- توانمندسازی جمعیت در سن کار برای بهره‌مندی از فرصت پنجره جمعیتی با ایجاد شرایط فعال سازی سرمایه‌های انسانی و علمی
- افزایش امید به زندگی، تأمین سلامت و تغذیه سالم جمعیت و برخورداری از زندگی با کیفیت و رضایت بخش
- ارتقای جایگاه و منزلت سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تأمین سلامت و نگهداری آن‌ها در خانواده

وضع موجود

- کاهش نرخ ناباروری به پایین‌تر از سطح جانمایی
- تمایل پایین به ازدواج و تشکیل خانواده در بین جوانان

- کاهش تمایل به فرزندآوری و ارزشمندی فرزند در جامعه
- تناسب بسیار پایین تسهیلات و مشوق‌های مالی برای ترویج سیاست‌های افزایش جمعیت با شرایط اقتصادی جامعه
- افزایش گرایش به تک‌فرزندی
- وجود آسیب‌های زناشویی در روابط زوج‌ها
- افزایش میزان ناباروری و باروری‌های پرخطر و میزان بالای سقط جنین
- تفاوت نرخ باروری در مناطق محروم و مناطق برخوردار
- اختلافات خانوادگی و افزایش نرخ طلاق نسبت به ازدواج
- روند افزایشی تعداد سالمندان و پیری جمعیت
- توزیع نامناسب جمعیت در پهنه سرزمین
- محدودیت در دسترسی به روز و جامع‌رصد جمعیت
- بالابودن نسبت تولد فرزندان اتباع خارجی به ویژه اتباع افغانستانی

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- سرریز ناکارآمدی بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی بر نهاد خانواده و تأمین نشدن حداقل معاش و تأثیر آن بر نرخ باروری
- کاهش نرخ باروری و بعد خانوار
- بالابودن هزینه‌های فرزندآوری و درمان ناباروری
- نگرانی‌های تربیتی و ضعف نظام حقوقی کودکان
- تجمل‌گرایی در ازدواج و تشکیل زندگی
- افزایش کمی بارداری‌های پرخطر و سقط جنین
- ضعف در آموزش همگانی و عمومی به خصوص برای سنین پایین تر در زمینه‌های کسب مهارت‌های کار بردی زندگی
- سطح پایین تولید محتوا در رسانه‌های مکتوب و فضای مجازی به منظور ترویج سیاست‌های جمعیتی
- ناکافی بودن امکانات و مطلوب نبودن شرایط گذران اوقات فراغت سالمندان و تأمین نشدن نیازهای واقعی آنان
- روند نزولی امید به آینده، به ویژه در میان جوانان
- افزایش طلاق و بالارفتن سن ازدواج در دهه‌های اخیر

- استفاده نکردن از فرصت پنجره جمعیتی
- ناکافی بودن امکانات نگهداری، گذران اوقات فراغت و تأمین سلامت سالمندان

راهبردها

- تأمین زمینه اشتغال مناسب و درآمد کافی برای جمعیت فعال
- تأمین مسکن مناسب (ملکی یا استیجاری) برای خانوارها، به ویژه زوج‌های جوان
- ارتقای امید به آینده، به ویژه در میان جوانان
- فرهنگ سازی و گره‌گشایی ذهنی در جامعه نسبت به موضوع فرزندآوری و جمعیت
- کاهش مشکلات آغاز زندگی مشترک با تمرکز بر رفع موانع کلیدی
- مدیریت افزایش نرخ باروری در افشار و مناطق مختلف و کاهش هزینه‌های فرزندآوری و درمان ناباروری
- تقویت زیرساخت‌های تربیتی و حقوقی مرتبط با کودکان
- ترویج فرزندآوری در سیاست‌گذاری کلان کشور
- فرهنگ سازی در جهت احترام و تکریم سالمندان و ایجاد شرایط لازم برای تأمین سلامت و نگهداری آنان در خانواده و بهره‌مندی از تجارب و توانمندی‌های سالمندان
- اصلاح، تقویت و سازگار کردن نظامات تربیتی و آموزش‌های عمومی، کارآفرینی، فنی-حرفه‌ای و تخصصی با نیازهای جامعه و استعدادها و علایق جمعیت در سن کار
- تقویت و نهادینه کردن نظام رصد مستمر جمعیت کشور
- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین

اثرات و پیامدها

- افزایش آگاهی عمومی در جهت رفع موانع ازدواج، تسهیل و ترویج تشکیل خانواده و افزایش فرزند
- تقویت کانون خانواده با تمرکز بر حضور و نقش آفرینی فرزندان
- کاهش میانگین سن ازدواج جوانان و توانمندی آنان در تأمین هزینه‌های زندگی و تربیت نسل صالح و کارآمد
- ایجاد فرصت‌های مناسب برای خانواده‌های دارای فرزند با تأکید بر مادران و پوشش بیمه‌ای هزینه‌های زایمان و درمان ناباروری مردان و زنان

- تحکیم بنیان و پایداری خانواده با اصلاح و تکمیل آموزش‌های عمومی در باره اصالت کانون خانواده و فرزندپروری
- احترام و تکریم سالمندان و برخوردار بودن از شرایط لازم برای تأمین سلامت و گذران زندگی با کیفیت و رضایت بخش
- وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی با توازن در توزیع امکانات، فرصت‌ها و فعالیت‌ها

اقدامات کلیدی

- افزایش آگاهی عمومی و مهارت‌های زندگی
- ترویج ارزشمندی فرزندآوری و افزایش جمعیت با کیفیت از طریق تولید محصولات فرهنگی
- اولویت‌دهی در ارائه تسهیلات معیشتی و رفاهی در قالب اعطای تصاعدی کمک‌هزینه تولد و معیشت به ازای هر فرزند و اولویت‌دهی به خانواده‌های دارای دو فرزند به بالا در طرح‌های حمایتی مسکن با پیشنهاد قوانین لازم
- تعریف و ترویج الگوی ازدواج آسان و افزایش سهم تسهیلات ازدواج و فرزندآوری با مشوق‌های دولتی
- احیاء تقویت طرح ازدواج آسان
- آموزش الگوهای صحیح همسرگزینی و حمایت از تولید و نشر محصولات فرهنگی و رسانه‌ای برای آموزش الگوهای صحیح همسرگزینی، ترغیب به ازدواج به‌هنگام، آسان و پایدار و تقویت مسئولیت‌پذیری
- تعریف سازوکار برای حمایت‌های دولتی در جهت کاهش بار مالی برای درمان ناباروری، مشاوره‌ها و آموزش‌های مورد نیاز، توسعه و تجهیز مراکز بهداشتی و درمانی بخش غیردولتی
- تمرکز بر درمان زوج‌های نابارور با اجرای طرح ملی غربالگری سلامت و بیمه زوج‌های نابارور و پوشش بیمه‌ای تمامی خدمات درمان ناباروری متناسب با دهک‌های درآمدی
- حمایت از تولید و نشر محصولات فرهنگی و رسانه‌ای برای ترویج قبح سقط جنین و عقیم‌سازی در رسانه‌ها و ایجاد سازوکارهای رصد و کنترل مراکز غیرقانونی سقط و عقیم‌سازی
- بهینه‌سازی گذران دوران نوجوانی، هویت‌بخشی به نوجوانان و آماده‌سازی نیروی انسانی کارآمد در نقش‌های خانوادگی و اجتماعی و هدفمندسازی اوقات فراغت نوجوانان
- آموزش مهارت‌های وابسته به جنسیت از طریق تدوین محتوای مناسب، اصلاح کتاب‌های درسی و حذف محتواهای مغایر
- حمایت از حقوق کودکان و سالمندان در سطوح مختلف سیاست‌گذاری با محوریت رفع خلأهای قانونی و استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و پیشنهاد قوانین لازم

نکته: اقدامات کلیدی برای سه راهبرد تأمین شغل مناسب و درآمد مکفی برای خانوارها، تأمین مسکن مناسب (ملکی یا استیجاری) برای خانوارها به ویژه زوج‌های جوان و ارتقای امید به آینده به خصوص در میان جوانان که در برنامه بخش‌های اقتصادی، مسکن و سرمایه اجتماعی آمده است.

UZBEKISTAN
Tashkent
Samarkand
Dushanbe

TURKMENISTAN
Ashgabat
Bukhara

AFGHANISTAN
Kabul
Kandahar
Herat

PAKISTAN
Karachi
Islamabad
Lahore

INDIA
Delhi

IRAN
Tehran
Mashhad
Isfahan
Yazd
Kerman
Bandar Abbas

ARABIE
Arabische Emiraty
Abu Dhabi
Dubai

OMAN
Muscat

YEMEN
Sana'a

SAUDSKÁ ARABIE
Rijad
Medina
Dammam

ARABIE
Ar Rub' Al Khali

YEMEN
Sana'a

OMAN
Muscat

YEMEN
Sana'a

سیاست‌های سرزمینی

۳-۱- تعادل و توازن منطقه‌ای

اهداف / وضع مطلوب

- تمرکززدایی و تغییر الگوی شبکه شهری سرزمین از تک مرکزی به شبکه چند مرکزی، چند سطحی و چند عملکردی
- ایجاد تعادل فضایی در سرزمین با استقرار شهرها/شهرمنطقه‌های سطح یک (تبریز، مشهد، رشت، ساری، تهران، شیراز، اصفهان، کرمان، کرمانشاه، اهواز، زاهدان، بندرعباس و چابهار)
- توسعه متوازن و اشتغال پایدار
- افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم تراکم به ویژه در مناطق شرق و جنوب شرقی و مناطق مرزی
- حفظ و جذب جمعیت در روستاها با تأکید بر ارتقای پویایی و ماهیت تولید محور بودن روستاها

وضع موجود

- کشور ایران در سال ۱۳۹۵ دارای ۱۲۴۲ نقطه سکونتگاه شهری با مجموع ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر و نسبت شهرنشینی ۷۴ درصد بوده است. بیش از ۷۰۰ شهر کشور جمعیتی زیر ۱۰ هزار نفر داشته اند و تنها ۹۸ شهر دارای جمعیتی بیش از ۱۰۰ هزار نفر است.
- ۴۵/۴ درصد از کل جمعیت شهرنشین کشور در سال ۱۳۹۵ در ۱۸ کلان شهر اراک، ارومیه، اصفهان، اهواز، تبریز، تهران، رشت، زاهدان، شیراز، بندرعباس، قم، کرج، کرمان، کرمانشاه، مشهد، همدان، اردبیل، یزد حضور دارند. بررسی هانشان

می‌دهد که رشد سریع برخی کلان شهرها در حال متوقف شدن است و در عوض مناطق شهری اطراف آنها در حال افزایش جمعیت هستند.

■ توزیع سکونتگاه‌ها نشان می‌دهد که بخش بزرگی از تجمع‌های شهری در نیمه شمالی و نیمه غربی کشور استقرار یافته‌اند و در پهنه مرکزی ربه جنوب شرق کشور و سواحل مکران سکونتگاه‌های شهری کمی قرار دارند.

■ جمعیت کل روستاهای کشور در سال ۱۳۹۵ برابر با ۲۰۷۳۰۶۲۵ و تعداد روستاها ۹۷۹۲۸ بوده است به طوری که پهنه‌های شمالی کشور شامل استان‌های گیلان و مازندران بیشترین تراکم را از نظر تعداد روستا دارد. همچنین تعداد نقاط روستایی در نیمه شرقی کشور بیش از نیمه غربی است، اما نیمه غربی کشور سهم بیشتری از تراکم نقاط روستایی را در مقایسه با نیمه شرقی دارد.

■ روستاهای بزرگ (با جمعیت بیش از ۱۰۰ نفر) غالباً در نیمه شمالی و اطراف کلان شهرهای تهران و کرج متمرکز هستند. روستاهای متوسط (جمعیت ۱۰۰ تا ۱۰۰۰ نفر) عمدتاً در نیمه غربی و جنوبی کشور مستقر هستند و روستاهای کوچک (کمتر از ۱۰۰ نفر) در بخش‌های مرکز و جنوب شرقی کشور بیشتر است.

■ در سال ۱۳۹۸، بالاترین سهم صنایع سنگین و نیمه سنگین به استان‌های تهران، اصفهان، خراسان رضوی، البرز و قزوین اختصاص دارد. در رابطه با صنایع سبک نیز استان‌های تهران، اصفهان و خراسان رضوی بیشترین سهم از این گروه صنایع را به خود اختصاص داده‌اند.

■ پراکنش شهرک‌ها و نواحی صنعتی در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد، استان‌های نیمه غربی کشور سهم بالاتری را نسبت به نیمه شرقی به خود اختصاص داده‌اند و منطقه مرکزی کشور شامل استان‌های تهران و اصفهان بیشترین تمرکز نواحی و شهرک‌های صنعتی را داشته‌اند.

■ بررسی وضعیت دسترسی به زیرساخت‌های اساسی استقرار فعالیت و جمعیت (شامل دسترسی به شبکه برق، خطوط گاز، شهرک صنعتی، آزادراه و بزرگراه، راه آهن، ترمینال باربری، مبادی ورودی و خروجی در بنادر شمال و جنوب و پایانه‌های مرزی شرق و غرب کشور، مناطق آزاد و ویژه اقتصادی، فرودگاه، پارک علم و فناوری و شبکه فیبر نوری) نشان می‌دهد، به جز در دو منطقه کویری، شامل کویر مرکزی و دشت لوت (که به دلیل عدم وجود فعالیت و سکونتگاه، فقدان این زیرساخت‌ها طبیعی است) در بخش بزرگی از پهنه سرزمین دسترسی مناسبی به زیرساخت‌های اساسی وجود دارد، اما در برخی زیرساخت‌ها در محدوده جنوب شرق کشور (جنوب استان سیستان و بلوچستان، جنوب کرمان و شرق هرمزگان) دسترسی نسبتاً ضعیف‌تری وجود دارد.

■ بررسی وضعیت دسترسی به خدمات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی (بهداشت و درمان، آموزش، آب و فاضلاب و انرژی،

فرهنگی و ورزشی) نشان می‌دهد که استان‌های سمنان، یزد، اصفهان، کهگیلویه و بویراحمد، گیلان، همدان، مرکزی، کردستان و ایلام در سطح بالاتر دسترسی و استان‌های سیستان و بلوچستان، البرز و آذربایجان غربی در رده‌های پایین دسترسی قرار گرفته‌اند.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- تخصیص نامناسب فرصت‌های توسعه، متناسب با ظرفیت‌ها و قابلیت‌های سرزمین
- متروپل شدن و تمرکزگرایی در مناطق کلان شهری به خصوص تهران (مهاجرت بی‌رویه شهری و روستایی، گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی و پدیده حاشیه‌نشینی، ...)
- ضعف در بهره‌گیری از فرصت‌ها و مزیت‌ها در مناطق و نواحی خاص سرزمین، به ویژه در نیمه شرقی و سواحل جنوبی کشور
- رقابت پذیری پایین و نقش پذیری محدود شهرهای میانی
- تراکم پایین جمعیت در جزایر و سواحل جنوبی کشور و تخلیه مناطق مستعد مانند مناطق مرزی
- ضعف مناسبات و پیوندهای دوسویه و مکمل بین نواحی شهری و روستایی
- عدم شکل‌گیری شبکه‌های هم‌پیوند شهری و روند فزاینده روابط مرکزگرادر سطح مناطق شهری
- فاصله زیاد سلسله‌مراتب شهری سطح اول با سطوح بعدی در برخی استان‌ها
- ضعف در اتصال تخصیص بودجه به اهداف سیاستی برنامه توسعه مناطق

راهبردها

- تمرکززدایی از مناطق کلان شهری، به ویژه در تهران، اصفهان، کرج، مشهد، رشت، تبریز و شیراز
- تقویت نقش چند عملکردی شهرهای میانی
- منطقه‌ای و محلی کردن برنامه‌ها به جای برنامه‌های با مبدأ ملی و مشارکتی نمودن برنامه‌ها با دعوت به مشارکت اجتماعات منطقه‌ای و محلی در عمران مناطق و نواحی
- طراحی شبکه همکار فعالیتی و مکمل صنعتی و معدنی اولویت دار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
- تقویت ارتباط پذیری و اتصال پذیری دروازه‌های مرزی به پهنه سرزمین و اتصال شهرهای سطح بالاتر به شهرها با سطوح پایین‌تر

- اتخاذ رویکرد منظومه‌ای و شبکه‌ای برای توسعه جزایر و مدیریت یکپارچه آنها
- تقویت مکان‌های مرکزی روستایی، با تأکید بر نیمه شرقی و جنوبی کشور
- تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی، به ویژه در نواحی شرقی و جنوبی کشور

اثرات و پیامدها

- شکل‌گیری سازمان فضایی شبکه‌ای ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
- شکل‌گیری سازمان فضایی منسجم و هم‌پیوند در جهت حفظ و تعمیق انسجام ملی، یکپارچگی سرزمین و هویت ایرانی-اسلامی
- جلوگیری از تشدید پدیده تمرکز در سرزمین و ممانعت از گسترش کالبدی و پراکنده‌رویی مناطق کلان‌شهری
- شکل‌گیری سازمان فضایی تاب‌آور و سازگار با تغییر اقلیم
- افزایش تعاملات و پیوندهای مناطق پیرامونی سرزمین با مناطق درونی و حفظ یکپارچگی و تمامیت ارضی سرزمین
- ایجاد زمینه مشارکت جمعی اقوام و گروه‌های مذهبی در توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور، به ویژه مناطق مرزی

اقدامات کلیدی

- بازبینی در منطقه‌بندی کشور بر مبنای دیدگاه آمایش سرزمین
- تدوین سند بودجه مبتنی بر بودجه ریزی میان‌مدت بر اساس آمایش سرزمین و برقراری تعادل‌های استانی با تأکید بر اجرای قانون استفاده متوازن از امکانات کشور و توزیع عادلانه و رفع تبعیض و ارتقای سطح مناطق کمتر توسعه یافته و تحقق پیشرفت و عدالت
- تهیه سند «راهبرد ملی پیشرفت صنعتی و ارتقای زنجیره‌های ارزش کشور» بر مبنای معیارهای آمایش سرزمین و توسعه متوازن، نفی خام‌فروشی و تکمیل زنجیره‌ها، تحرک بخشی به صادرات و انتشار فناوری‌های نوین با تکیه بر مزیت‌ها و اولویت‌های کشور و تصویب آن در هیئت‌وزیران
- مبنا قرار دادن سند «راهبرد ملی پیشرفت صنعتی و ارتقای زنجیره‌های ارزش کشور» برای کلیه تصمیم‌گیری‌ها، مصوبات، آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های دولتی و ممنوعیت وضع هر نوع مقررات مغایر با آن
- تدوین سند پیشرفت شبکه یکپارچه فرآوری، ترابری و سیاست‌گذاری لازم برای تشویق و حمایت از بخش خصوصی

درا راه اندازی زنجیره‌های ارزش با اولویت مناطق محروم کشور

- ارائه مشوق‌ها و تسهیل جذب سرمایه‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی در استقرار فعالیت‌های جدید، به ویژه در مناطق شرق و جنوب شرقی
- افزایش اختیارات مراکز استان‌های مرزی در توسعه تعاملات فرهنگی و اقتصادی با کشورهای همجوار در چارچوب جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان کشور و با حفظ تمرکز امور سیاست‌گذاری و حاکمیتی
- ارائه مشوق‌ها و تسهیل سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی روستاهای دارای مزیت نسبی و رقابتی
- ایجاد محیط روستایی بوم‌گرا، منسجم و هم‌سوی با صیانت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی
- تأمین منابع آب پایدار و ارائه خدمات آموزشی، بهداشتی و درمانی مناسب، به ویژه نیمه شرقی و جنوب شرقی کشور
- استقرار نظام نوین درآمد- هزینه استان‌ها با هدف افزایش پایدار درآمدهای استانی و بهبود تعادل‌های استانی در چارچوب ساز و کارهای انگیزشی کارا و اثر بخش

۳-۲- نظام مدیریت یکپارچه منابع آب

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش بهره‌وری حدود پنج درصدی آب کشاورزی
- تأمین ۱۷۷۴ میلیون مترمکعب آب از محل منابع نامتعارف شامل آب دریا و پساب
- مدیریت مصارف آب مشتمل بر بخش کشاورزی ۶۵، شرب ۹/۲ و صنعت ۳/۷ میلیارد مترمکعب
- جبران تراز مصرف آب به میزان ۱۵ میلیارد مترمکعب
- حقایقه محیط‌زیست به میزان ۱۰/۷ میلیارد مترمکعب
- دستیابی به سایر آب‌ها و بازچرخانی آب‌های صنعتی و پساب‌ها
- اصلاح اقتصاد آب کشور
- استقرار مدیریت یکپارچه، به هم پیوسته و مشارکتی آب
- اصلاح شیوه تخصیص منابع آب
- مدیریت داده‌ها و اطلاعات آب و هوای کشور
- تأمین آب برآورد شده در برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه ۸۰ میلیارد مترمکعب است که ۵۴ درصد آن از منابع سطحی و مابقی از منابع زیرزمینی است (معادل ۴۳/۴ میلیارد مترمکعب آب سطحی و ۳۶/۷ آب زیرزمینی میلیارد مترمکعب)

وضع موجود

- حدود سه چهارم از حجم بارش دچار تبخیر و تعرق شده و از حدود یک چهارم باقی مانده حدود نیمی از آن منابع سطحی بوده و مابقی منابع آب زیرزمینی را تغذیه می‌کند
- سیر کلی صعودی مصارف آب
- بالا بودن نسبت میزان مصرف کل به منابع آب تجدید شونده در کشور مادر قیاس با شاخص‌های بین‌المللی
- وجود چاه‌های غیر مجاز (۳۶ درصد از تعداد و ۱۴ درصد از مصارف)
- روند نزولی کیفیت در طول ۴۰ سال اخیر (صرفاً با در نظر گرفتن شاخص هدایت الکتریکی (EC) کیفیت آب، کاهش حدود ۹۰ درصدی داشته است).
- افزایش تعداد سد ها به بیش از ۱۰ برابر، حجم مخازن ۴ برابر و تنظیم سالانه حدود ۳ برابر، بعد از انقلاب اسلامی
- میزان آب بدون درآمد (آب به حساب نیامده) در کشور ما ۳۱/۵ درصد است (در قیاس با کشورهای توسعه یافته به طور میانگین ۱۵ درصد و کشورهای در حال توسعه ۳۵ درصد)

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- آثار منفی تغییرات اقلیم (کاهش بارش‌ها، کاهش رواناب، افزایش دما و تبخیر، افزایش سیلاب‌ها، خشک شدن تالاب‌ها و افزایش گردوغبار)
- افزایش مصرف و اضافه برداشت و استحصال بی‌رویه آب از منابع زیرزمینی و سطحی و عدم موفقیت در حفاظت از منابع آب
- عدم تعادل بین منابع و مصارف آب و تخصیص آب بیش از حد پایداری منابع آب
- عدم ارزش گذاری آب خام و تعیین تعرفه تکلیفی برای آب در نتیجه ناکارآمدی اقتصاد و تعرفه آب
- تمرکز به اقدامات سازه‌ای به جای مدیریت تقاضا و افزایش بهره‌وری
- وابستگی شدید بخش به تأمین مالی دولت و عدم جذابیت برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در پروژه‌های آبی با توجه به قیمت تکلیفی آن
- ضعف در دیپلماسی آب و مشکلات رودخانه‌های مرزی مشترک
- عدم وجود نظام متمرکز، یکپارچه و برخط داده و اطلاعات بخش آب و در دسترس همگان
- عدم استقرار حکمروایی مطلوب آب (مدیریت به هم پیوسته، حوضه‌ای و مشارکتی) و تفکیک نشدن وظایف حاکمیتی و تصدی‌گری

■ توسعه نامتناسب فعالیت‌ها بدون توجه به اسناد آمایش سرزمین

راهبردها

- اصلاح ساختار اقتصاد آب در جهت کنترل مصرف و خودگردانی نسبی بخش آب
- تنوع بخشی به تأمین منابع مالی با تأکید بر روش‌های غیراستقراری و توسعه روش مشارکت عمومی-خصوصی
- استقرار و جاری سازی رویکرد حکمروایی پایدار آب و تعادل بخشی کمی و کیفی بین منابع و مصارف
- تأمین آب پایدار مورد نیاز بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت و جمعیت
- افزایش بهره‌وری و چابک سازی ساختار شرکت‌های زیرمجموعه وزارت نیرو و کاهش هزینه‌های اجرایی، جاری و بهره‌برداری و نظارت بخش آب
- تقویت دیپلماسی آب، پایش و مطالبه‌گری و دریافت حقه‌های کشورهای کشور و اجرای طرح‌های مشترک آبی با کشورهای همجوار
- استقرار مدیریت مشارکتی به هم پیوسته و یکپارچه منابع آب در سطح حوضه‌های آبریز و بازنگری شیوه تخصیص آب و توسعه مدیریت مشارکتی آب در حفاظت و بهره‌برداری از آبخوان‌ها و شبکه‌های آبیاری
- کاهش مصرف آب در چارچوب آب قابل برنامه‌ریزی ابلاغی با تأکید بر بازتخصیص منابع آب سطحی و زیرزمینی مصرفی صنایع و فضای سبز و جایگزینی آن با منابع آب غیرمتعارف و نیز تغییر الگوی فضای سبز شهری
- توسعه، تأمین و انتقال از منابع آب سطحی با رعایت الزامات محیط زیستی و اجتماعی با تأکید بر مشارکت عمومی-خصوصی
- توسعه به کارگیری فناوری‌های نوین در بخش صنعت و کشاورزی برای افزایش بهره‌وری

اثرات و پیامدها

- تحقق حکمروایی پایدار آب
- مشارکتی شدن تصمیم‌گیری در تخصیص آب در همه سطوح
- کاهش ناترازی آب کشور
- ارتقای کیفی آب
- ارتقای دیپلماسی آب به ویژه در مدیریت حوضه‌های مرزی

اقدامات کلیدی

- تحویل حجمی آب به بخش کشاورزی با تأکید بر استقرار سیستم اندازه‌گیری و برخط کردن
- نرخ‌گذاری آب بر اساس ارزش اقتصادی به صورت منطقه‌ای در بخش‌های مختلف مصرف
- تعیین تقاضای موجود و آتی کشور بر اساس اسناد فرادست به ویژه سند ملی آمایش سرزمین با مشارکت بخش‌های مختلف
- ارزش‌گذاری اقتصادی و ورود موضوع حسابداری آب در حسابداری ملی
- کاهش برداشت از آب‌های زیرزمینی جهت تعادل بخشی به این منابع از طریق تعدیل پروانه‌های بهره‌برداری چاه‌های مجاز و افزایش نظارت و ممانعت از برداشت‌های غیرمجاز
- کاهش صادرات آب مجازی محصولات کشاورزی با وضع عوارض صادرات برای کالاهای آب‌بر و فراهم نمودن زمینه واردات محصولات کشاورزی پر آب بر غیر اساسی
- اجرای الگوی کشت بهینه، اصلاح و بهبود روش‌های آبیاری، کشت در محیط‌های کنترل شده با اعطای تسهیلات و یارانه هدفمند جهت تعدیل استفاده از آب
- جایگزینی فعالیت‌های اقتصادی کم‌آب بروکاهش وابستگی معیشت به آب
- استقرار صنایع اولویت‌دار و تولید محصولات کشاورزی بر مبنای آب قابل برنامه‌ریزی منطقه در راستای تحقق اهداف سند ملی آمایش سرزمین
- حمایت مالی و ارائه تسهیلات ارزان قیمت در استفاده از فناوری
- اصلاح الگوی مصرف آب شرب با فرهنگ‌سازی و اعمال سیاست‌های تشویقی و تحدیدی
- کاهش هدررفت آب با بازسازی و اصلاح شبکه‌های توزیع و تفکیک آب شرب و غیر شرب با مشارکت بخش غیردولتی
- تأمین آب صنایع، معادن و فضای سبز از طریق منابع آب غیر متعارف با سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی و یا تأمین آب متعارف به طور موقت در صورت وجود تخصیص آب بادر یافت هزینه‌های جایگزینی آب
- مدیریت و کنترل سیلاب با انجام آبخیزداری و ساماندهی و لایروبی رودخانه‌ها
- تأمین حداکثری نیاز آب محیط زیست متناسب با شرایط آبی کشور و حفاظت از پیکره‌های آبی (رودخانه‌ها، تالاب‌ها و سواحل)
- توسعه شبکه پایش کیفی و کاهش آلودگی منابع آب با اجرای سامانه‌های جمع‌آوری و تصفیه فاضلاب و وضع قوانین بازدارنده (اخذ جرائم) برای آلوده‌کنندگان منابع آب

- تجمیع، مدیریت و ایجاد دسترسی هدفمند به داده‌ها و اطلاعات آب کشور
- اصلاح مرحله‌ای تعرفه آب و باز توزیع منابع حاصله
- تجمیع و اصلاح ساختار جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات آب و هوای کشور
- اصلاح مرحله‌ای تعرفه آب و باز توزیع منابع حاصله
- استفاده از کنتورهای هوشمند و تفکیکی به منظور پرهیز از اشتراکی شدن و بالا رفتن مصرف

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی
و باز توزیع
عادلانه منافع

سیاست‌های
سرمایه‌گذاری

توسعه زیرساخت‌ها
و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی
توسعه و نظام
برنامه‌ریزی

۳-۳- محیط‌زیست

اهداف / وضع مطلوب

- حقایق محیط‌زیست به میزان ۷/۱۰ میلیارد متر مکعب
- کاهش فرسایش خاک به میزان حداقل ۲۰ درصد
- کاهش حداقل ۲۰ درصدی سطح کانون‌های بحرانی فرسایش بادی
- اجرای ۲۰ میلیون هکتار عملیات آبخیزداری و آبخوانداری
- مدیریت، حفظ، احیا و توسعه ۲۰ میلیون هکتار از مراتع کشور
- افزایش ۲۰ درصدی ضریب پوشش حفاظت از جنگل‌ها و مراتع
- افزایش و تقویت ایستگاه‌ها و سامانه‌های هواشناسی کشاورزی به میزان حداقل ۵ درصد در سال
- تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوانداری
- بهبود کیفیت هوای شهرها و افزایش تعداد روزهای هوای پاک و سالم در شهرهای کشور
- کاهش میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای
- افزایش سطح جنگل‌ها و جمعیت حیات وحش و احیای ذخایر ژنتیکی و زیستی
- افزایش سهم اقتصاد سبز با افزایش میزان کار آفرینی مشاغل سبز در سبداشتغال کشور

وضع موجود

- حدود ۲۹۰۵ میلیون هکتار از وسعت کشور تحت تأثیر فرسایش بادی است و ۲۳۷ کانون بحرانی فرسایش بادی با وسعت حدود ۱۴ میلیون هکتار در این محدوده وجود دارد. همچنین ۱۲۵ میلیون هکتار از مساحت کشور، قلمرو فرسایش آبی است.
- در ایران فرسایش خاک سالانه ۲ میلیارد تن خاک است.
- شوری و آلودگی خاک در برخی مناطق به دلیل استفاده نامناسب از آبیاری و انباشت آلاینده‌ها تشدید شده است.
- حدود ۸۰ گونه جانوری و گیاهی در ایران در معرض خطر انقراض قرار دارند.
- حدود ۱۲ میلیون هکتار جنگل طبیعی وجود دارد که این مقدار ۲۰ سال پیش ۱۳ و نیم میلیون هکتار بوده است.
- سالانه حدود ۹۴ هزار هکتار از مراتع ایران کم می‌شود که این آمار روزانه حدود ۲۵ هکتار است.
- میزان بارندگی در چند دهه اخیر در برخی مناطق تا ۵۰ درصد کاهش یافته است.
- بر اساس آماری که در سال ۲۰۱۸ به ثبت رسیده است سرانه منابع آب شیرین تجدیدپذیر در کشور به میزان قابل توجهی کاهش پیدا کرده است، به طوری که طبق آمار، سرانه منابع آب شیرین تجدیدپذیر در ایران معادل ۱۵۷۰/۹۰۰ مترمکعب بوده است.
- کشور ایران با میانگین غلظت سالانه ۳۲/۵ میکروگرم بر مترمکعب $PM_{۲.۵}$ در رتبه بیست و یکم در بین کشورهای جهان قرار دارد.
- شهر تهران نیز با میانگین غلظت سالانه ۳۶/۱ میکروگرم بر مترمکعب $PM_{۲.۵}$ در جایگاه بیست و یکم آلوده‌ترین پایتخت‌های جهان قرار دارد.
- سالانه حدود ۲۰ میلیون تن پسماند شهری و حجم قابل توجهی پسماند صنعتی و پزشکی در ایران تولید می‌شود که اغلب به صورت نامناسب دفع می‌گردد.
- در طول ۳۰ سال به ازای هر یک دهه، یک درجه افزایش دما به صورت میانگین برای کشور به ثبت رسیده است.
- پدیده گردوغبار، به ویژه در مناطق غرب و جنوب غرب کشور شدت یافته است.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- فرسایش خاک و بحران ریزگردها
- افزایش روزافزون پسماندها

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی و باز توزیع عادلانه منافع

سیاست‌های سرزمینی

توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه‌ریزی

- بحران آلودگی هوای کلان‌شهرها
- کاهش تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی
- افزایش ناترازی‌های اجتماعی-سرزمینی
- عدم تعادل بین منابع و مصارف آب و گسترش خشکسالی
- ضعف ارزیابی و کنترل آثار محیط زیستی در طرح‌های توسعه‌ای و تولیدی کشور
- ضعف ساختار حکمرانی محیط زیست کشور و ناهماهنگی بخشی و فرابخشی
- ناکافی بودن قوانین، آیین‌نامه، ضوابط و دستورالعمل اختصاصی در خصوص حفاظت از محیط زیست
- کم‌توجهی به جایگاه نهادهای مدنی و سازمان‌های غیردولتی در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های اجرایی
- ناکافی بودن منابع آمار و اطلاعات مورد نیاز مرتبط با محیط زیست کشور
- ناهماهنگی بخشی و فرابخشی در اجرای برنامه آموزش همگانی محیط زیست
- ضعف در پایش و نظارت دقیق بر تولید و انتشار آلاینده‌های منابع زیستی
- ضعف در نظام و اعمال فرایندهای حفاظت، ارزیابی، پایش، احیا و نظارت بر بهره‌برداری اجزای تنوع زیستی
- اجرانشدن برنامه‌های احیا و حفاظت اکوسیستم‌ها و زیست بوم‌های حساس و تخریب یافته
- ضعف در دیپلماسی محیط زیستی بین‌المللی و منطقه‌ای

راهبردها

- سازگاری طرح‌های توسعه‌ای متناسب با ظرفیت زیست بوم‌ها
- ایجاد نظام و ساختار یکپارچه ملی مدیریت پسماندها و استفاده بهینه از انواع پسماندها
- توسعه اقتصاد کم‌کربن
- توسعه روش‌های نوین در حفاظت از زیست بوم‌ها
- ارتقای دیپلماسی محیط زیست و تعامل با مجامع بین‌المللی
- اصلاح تدریجی ساختار اقتصاد آب کشور برای ارتقای بهره‌وری و توزیع عادلانه
- توانمندسازی جوامع محلی برای حفاظت از زیست بوم‌ها
- مدیریت تغییرات اقلیمی و نزولات جوی
- اصلاح نظام حکمرانی آب

- توسعه فناوری‌های سبز و ارتقای بهره‌وری سبز
- تقویت نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در نظارت و حفاظت از محیط‌زیست
- توجه به آمایش سرزمین در استقرار مطلوب فعالیت و جمعیت

اثرات و پیامدها

- حفاظت از محیط‌زیست و کاهش آسیب‌پذیری زیست‌بوم‌ها
- تقویت رقابت‌پذیری اقتصادی در بازارهای جهانی
- ایجاد فرصت‌های شغلی نوین در حوزه‌های سبز
- کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و اثرات تغییرات اقلیمی
- افزایش تاب‌آوری جوامع محلی در برابر تغییرات اقلیمی
- بهبود مدیریت و تخصیص عادلانه منابع آبی
- کاهش آلودگی‌ها و تخریب محیط‌زیست
- افزایش کارایی مصرف منابع و بهره‌وری انرژی

اقدامات کلیدی

- ارزیابی اثرات محیط‌زیستی پروژه‌های بزرگ جدید و طرح‌های توسعه‌ای قبل از اجرا
- ارزیابی راهبردی محیط‌زیستی طرح‌های کلان توسعه‌ای
- تدوین برنامه مدیریت تغییرات اقلیمی کشور
- افزایش سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی برای حفاظت از منابع طبیعی و کاهش فرسایش خاک
- ارزش‌گذاری اقتصادی منابع محیط‌زیستی و تعیین هزینه خسارات محیط‌زیستی
- تثبیت خاک در مبدأ و کانون شروع بزرگ‌د
- استقرار نظام حسابداری محیط‌زیستی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های محیط‌زیستی (تخریب، آلودگی و احیاء)
- در حساب‌های ملی
- تدوین برنامه ملی راهبردی مدیریت پسماند
- گسترش طرح‌های آب‌خیزداری و بهره‌برداری پایدار از آب‌های سطحی و زیرزمینی

- توسعه تولید خودروهایی پاک و نوسازی ناوگان حمل و نقل عمومی و خصوصی
- جابه‌جایی صنایع آلاینده از محدوده شهرها بر اساس اسناد آمایش سرزمین
- ایجاد سیستم‌های بهینه‌رصد، پیش‌بینی و کنترل آلاینده‌های هوادرکلان‌شهرها
- مدیریت و مهار آتش‌سوزی جنگل‌ها و بازسازی عرصه‌های آسیب‌دیده
- تجاری‌سازی گونه‌های حفاظتی دارای ارزش اقتصادی
- ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی محیط‌زیستی و افزایش نقش مردم در نظارت
- بازنگری ضوابط مکان‌یابی واحدهای صنعتی متناسب با سازگاری محیط‌زیستی و مطابق با اسناد آمایش سرزمین و رصد و پیگیری آن
- بهره‌گیری مؤثر از فرصت‌ها و مشوق‌های بین‌المللی در حرکت به سوی اقتصاد کم‌کربن و تسهیل انتقال و توسعه‌ی فناوری‌ها و نوآوری‌های مرتبط
- تدوین برنامه‌های مدیریت بحران برای مقابله با حوادث ناشی از تغییرات اقلیمی
- برگزاری کارگاه‌های ترویجی آموزشی برای جوامع محلی به منظور حفظ و احیای زیست‌بوم‌ها
- ایجاد و تقویت زیرساخت‌های برخط برای ارتباط و همکاری میان سازمان‌های مردم‌نهاد، جوامع محلی و دستگاه‌ها

۳-۴- مسکن

اهداف / وضع مطلوب

- تولید و تأمین مسکن مناسب و بادوام
- دستیابی به ضریب سکونت یک در تولید واحدهای مسکونی
- کاهش تراکم خانوار در واحد مسکونی دارای سکنه
- تأمین مسکن مناسب در محدوده شهرها و روستاها با اولویت نوسازی سکونتگاه‌ها و بافت‌های ناکارآمد شهری و روستایی (بافت فرسوده و حاشیه‌نشین)
- افزایش کیفیت و بهبود طول عمر مفید ساختمان‌ها
- صرفه‌جویی در مصرف انرژی و افزایش بهره‌وری در صنعت ساخت مسکن (صنعتی سازی مسکن- کاربست فناوری در ساخت)
- متناسب سازی معماری و شهرسازی سکونتگاه‌ها با هویت ایرانی-اسلامی
- تسهیل دسترسی همه‌گروه‌های درآمدی به ویژه گروه‌های کم‌درآمد به مسکن
- تولید و عرضه مسکن حمایتی
- کاهش طول دوره انتظار تهیه مسکن
- کاهش نسبت خانوارهای مستأجر به کل خانوارها

- کاهش تقاضای سوداگرانه در بازار مسکن
- ساماندهی بازار مسکن استیجاری
- بهبود و توسعه نظام تأمین مالی مسکن
- جذب سرمایه در بخش مسکن و تسهیل تولید مشارکتی
- سهم‌هزینه مسکن در سبدهزینه خانوار
- مدیریت نوسانات مالی بازار مسکن
- افزایش بهره‌وری زمین

وضع موجود

- کاهش سهم ارزش افزوده بخش ساختمان و مسکن به تولید ناخالص داخلی از ۵/۳ درصد در سال ۱۳۸۸ به ۳/۶ درصد در سال ۱۴۰۰
- افزایش ۳۶/۲ درصدی شاخص قیمت زمین در کل مناطق شهری در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰
- روند صعودی متوسط قیمت یک متر مربع واحد مسکونی در شهر تهران از عدد ۳۱۹۸ هزار ریال در سال ۱۳۸۰ به عدد ۴۰۳۹۹۲ هزار ریال در سال ۱۴۰۱
- افزایش ۵۳/۱ درصدی شاخص کرایه مسکن استیجاری در کل مناطق شهری در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰
- افزایش ۵۱/۲ درصدی شاخص بهای خدمات ساختمانی در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰
- تعدیل نسبی شاخص‌های ساخت و ساز و سرمایه‌گذاری در سال ۱۴۰۱ و افزایش ۰/۳ درصدی این شاخص نسبت به سال ۱۴۰۰
- نیاز مسکن ناشی از تراکم بیش از یک خانوار در واحد مسکونی حدود ۱/۲ میلیون واحد

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- حجم بالای بافت ناکارآمد و فرسوده شهری و روستایی و پایین بودن کیفیت واحدهای مسکونی
- آسیب‌پذیری واحدهای مسکونی در قبال حوادث طبیعی، به ویژه زلزله
- ناکارایی نظام نظارت بر ساخت و سازها و عدم رعایت استانداردها از جمله مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمان
- ضعف کارشناسی و تخصصی در امر مکان‌یابی پروژه‌های مسکونی در طرح‌های حمایتی مسکن

- سهم پایین فناوری‌های نوین در صنعت ساختمان
- بدمسکنی (سکونت به صورت حاشیه‌نشینی و یادربافت فرسوده و نابسامان)
- الگوی غیربومی زیست‌شهری، مسکن و معماری و عدم تناسب با هویت ایرانی-اسلامی
- عدم تأمین مسکن اقشار کم‌درآمد
- بالابودن طول دوره انتظار تهیه مسکن
- گرانی مسکن و بالابودن نرخ اجاره مسکن
- سهم بالای هزینه مسکن در سیدخانوارهای کم‌درآمد
- نبود توازن و تعادل بین عرضه و تقاضا در حوزه مسکن
- ناتوانی در کنترل سوداگری در بازار مسکن
- وابستگی شدید به روش سنتی تأمین مالی پروژه‌های ساختمانی
- ناکارآمدی نظام تأمین مالی و فیزیکی مسکن برای طبقه متوسط و نابرابری در برخورداری از امکانات و تسهیلات برای دهک‌های پایین درآمدی
- افزایش نرخ تورم در بخش مسکن
- تبدیل مسکن به ابزار سوداگرانه (کالای مصرفی با دوام به سرمایه‌گذاری)
- ساماندهی خانه‌های خالی
- استفاده ناکافی از ظرفیت‌های بازار سرمایه جهت تأمین مالی بخش مسکن
- ناکارایی روش‌های فعلی تأمین مالی ساخت مسکن از طریق پیش‌فروش
- نوسانات شدید قیمت و عدم تعادل مزمن در بازار مسکن
- بالابودن هزینه‌های ساخت
- خرده‌مالکی و عدم توسعه بخش حقوقی در بازار اجاره
- کاهش سهم تسهیلات مسکن در تأمین هزینه آن
- رکود بازار مسکن
- بالابودن سهم قیمت زمین در هزینه تمام‌شده مسکن
- بهره‌وری پایین زمین

راهبردها

- ارتقای نظام فنی و اجرایی ساختمان در فرایند تولید، اجرا و بهره‌برداری از ساختمان
- گسترش نظارت عالی به کلیه ساخت و سازها در جهت حصول اطمینان از رعایت مقررات ملی ساختمان
- بسط روش‌های حمایتی تشویق نوسازی در بافت‌های ناکارآمد
- ارتقای تاب‌آوری ساختمان‌ها در قبال حوادث طبیعی
- استفاده از روش‌های صنعتی‌سازی در احداث شهرک‌های مسکونی، انبوه‌سازی و توسعه شهرهای جدید
- ارتقای کیفیت ساخت و ساز با گسترش استفاده از فناوری‌های نوین
- اصلاح الگوی ساخت و ساز و کاهش شدت مصرف انرژی در ساختمان‌های موجود و جدیدالاحداث
- جلوگیری از گسترش پهن دشتی شهرها به منظور کاهش حجم و طول سفرهای شهری
- ایجاد انطباق و هماهنگی میان شرایط اقلیمی و رعایت الگوی معماری و شهرسازی
- اتخاذ سیاست‌های حمایتی هدفمند و متناسب با دهک‌های درآمدی و اولویت بخشی به مسکن محرومان
- ایجاد پیوند بین سیاست‌های رفاه و تأمین اجتماعی با برنامه‌های مسکن
- حمایت از خانوارهای در معرض بی‌خانمانی
- پایش و اجرای برنامه‌های فضایی با تمرکز بر اثرگذاری بر مسکن کم‌درآمدها و مسکن روستایی
- حمایت از کوچک‌سازی و اصلاح الگوی مصرف مسکن
- خروج بخش‌های دولتی و بانک‌ها از احتکار زمین، املاک و عرضه آن‌ها به بازار مصرف
- بهبود شرایط صدور مجوزهای ساخت و ساز
- اتخاذ سیاست تحریم توأمان عرضه و تقاضای مصرفی مؤثر و کاهش تقاضای سوداگری در بخش مسکن
- حمایت مالی و اداری از عرضه مسکن اجاره‌ای توسط بخش خصوصی
- تنوع بخشی به ابزارهای مالی در تأمین مسکن
- کاهش مخاطرات حقوقی و مالی مشارکت مردم و نهادهای مالی در ساخت مسکن
- افزایش سهم بخش مسکن از منابع هدفمندسازی یارانه‌ها
- حمایت‌های مالی با ایجاد نظام تأمین مالی مسکن کم‌درآمدها و بانک‌پذیر نمودن آن‌ها

اثرات و پیامدها

- تأمین مسکن مناسب و بادوام
- افزایش عمر مفید و کیفیت ساختمان
- ارتقای کیفیت معماری و شهرسازی
- کاهش سهم جمعیت ساکن در واحدهای فرسوده روستایی و بافت‌های فرسوده شهری و اسکان غیررسمی شهری
- از کل جمعیت
- کاهش طول دوره انتظار تهیه مسکن
- کاهش نسبت خانوارهای مستأجر به کل خانوارها
- کاهش تراکم خانوار در واحد مسکونی دارای سکنه
- کاهش تقاضای سوداگران در بازار مسکن
- بهبود نظام تأمین مالی مسکن
- کاهش سهم مسکن در سبد هزینه خانوار

اقدامات کلیدی

- تدوین نظام جامع استاندارد در صنعت ساختمان
- افزایش نظارت بر رعایت استانداردها از جمله مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمان
- تدوین آیین‌نامه استفاده از فناوری‌های نوین ساختمان در کشور
- گسترش آموزش و ترویج مقررات ملی ساختمان و استفاده از مصالح استاندارد نوین ساختمانی
- نظارت عالی بر نحوه صدور تأییدیه‌ها و گواهی‌های فنی صادر شده جهت محصولات صنعتی سازی شده و فناوری نوین ساختمان با رویکرد ایجاد بانک اطلاعاتی و نرم افزارهای آن
- اجرای پروژه‌های بهسازی و نوسازی واحدهای مسکونی واقع در بافت‌های فرسوده مناطق شهری و روستایی با رویکرد کاهش مصرف انرژی
- اصلاح محله محور بافت فرسوده
- تدوین و اجرای برنامه صرفه جویی انرژی در ساخت واحدهای مسکونی
- تدوین ضوابط و استانداردهای نظام فنی منطبق با شرایط بومی

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی و بار توزیع عادلانه منافع

سیاست‌های سرزمینی

توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه‌ریزی

- هماهنگی بین برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری و روستایی با برنامه‌های تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد
- تهیه برنامه یکپارچه توانمندسازی ساکنین سکونتگاه‌های نابسامان
- استفاده از ظرفیت خیریه و وقف برای تأمین مسکن
- تشکیل بانک اطلاعاتی از برنامه‌های حمایتی و یارانه‌ای در بخش مسکن
- اتخاذ تدابیر لازم توسط وزارت راه و شهرسازی و بانک مرکزی برای تعیین اقساط تسهیلات اعطایی متناسب با استطاعت جامعه هدف
- گسترش فعالیت صندوق‌های سرمایه‌گذاری زمین و ساختمان برای تقویت سمت عرضه
- تکمیل و به‌روزرسانی سامانه ملی املاک و اسکان کشور
- افزایش عرضه زمین در محدوده قانونی شهرها و توسعه افقی شهر با رعایت سیاست‌های آمایش سرزمین
- استفاده از ظرفیت شهرهای جدید موجود در تعادل بخشی به بازار مسکن و توسعه شهرهای جدید بر اساس تعادل بین سکونت، اشتغال و خدمات
- بهینه‌سازی ضوابط ساخت و ساز در روستاهای دارای ویژگی خاص
- تعیین نظام مسئولیت و تقسیم کار و ارائه خدمات هوشمند توسط دستگاه‌های مسئول در فرایند صدور مجوزهای ساخت و ساز
- افزودن مسکن استیجاری دولتی به موجودی کشور به عنوان بدیل سکونتی برای گروه‌های کم‌درآمد و آسیب‌پذیر
- تکمیل پروژه‌های ناتمام مسکن ملی
- تها ترازی به منظور تأمین منابع مالی پروژه‌های آماده‌سازی و تأمین خدمات زیربنایی و روبنایی
- تشکیل صندوق ضمانت تسهیلات مسکن
- واگذاری بخشی از اراضی به سرمایه‌گذاران و انبوه‌سازان از طریق مزایده به منظور اجرای طرح‌های حمایتی مسکن از جمله طرح نهضت ملی
- راه‌اندازی و تقویت بازار رهن ثانویه
- اعطای تسهیلات ساخت مسکن در بافت‌های فرسوده شهری و سکونتگاه‌های غیررسمی بانرخ‌بهره حمایتی

۳-۵- گردشگری

اهداف / وضع مطلوب

امروزه صنعت گردشگری به دلیل داشتن مزیت‌های رقابتی به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های حیاتی و محرک، به موتور رشد و توسعه اقتصادی کشورها تبدیل شده است. گردشگری ایران در وضع مطلوب خود به دلیل بهره‌مندی از یک زنجیره تأمین گسترده باید به عنوان یک محرک مناسب برای رشد اقتصادی، رشد تجارت بین‌المللی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی به بهبود وضع اقتصادی کشور کمک کند. از اهدافی که توجیه‌کننده وضع مطلوب است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ایجاد اشتغال و افزایش درآمد ارزی
- توسعه روابط فرهنگی و تحکیم موقعیت سیاسی نظام
- تعداد گردشگر ورودی به کشور به میزان ۱۵ میلیون نفر تا پایان برنامه هفتم
- افزایش تعداد شاغلان حوزه تولید صنایع دستی و فرش دستبافت و صنایع وابسته به یک میلیون نفر تا پایان برنامه هفتم
- تحکیم وحدت ملی و ارتقای هویت فرهنگی
- دستیابی به سهم مناسب از بازار گردشگری بین‌المللی

وضع موجود

- رتبه ایران در شاخص‌های وضع موجود گردشگری بدتر از میانگین در خاورمیانه است. از جمله شاخص محیط تجارت بارتبه ۷۹، ایمنی و امنیت بارتبه ۸۷، شاخص بهداشت و سلامت بارتبه ۹۳، شاخص منابع انسانی و بازار کار بارتبه ۱۰۵، آمادگی ICT بارتبه ۹۴، در شاخص اولویت بندی سفر و گردشگری رتبه ۱۱۷ و تعامل پذیری بین المللی، رتبه ۱۰۹ ارادارد.
- ایران به دلیل به صرفه بودن در شاخص رقابت پذیری قیمت، رتبه اول رادر جهان دارد.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- دسترسی آسان به ارز و «تکیه به واردات، خدمات و فعالیت‌های سوداگرانه به جای سرمایه‌گذاری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بلندمدت در سایر فعالیتهای اقتصادی به ویژه گردشگری
- سیستم دولتی متمرکز در ایران و توسعه نابرابر زیرساخت‌ها
- عدم توجه به گردشگری به عنوان اولویت توسعه در برنامه ریزی توسعه ملی
- فقدان سرمایه‌گذاری قابل توجه، نه دولتی و نه خصوصی در گردشگری
- فقدان توسعه سیستم بانکی و مالی در زمینه گردشگری توسط دولت، به ویژه الزامات گردشگری بین المللی
- ضعف در آموزش و کمبود اطلاعات در مورد گردشگری علی رغم توزیع ظرفیت‌های گردشگری به طور طبیعی در سراسر کشور
- استفاده بیش از حد از منابع و تهدید زیست محیطی و عدم تعادل اکولوژیکی تحت تأثیر توسعه گردشگری.

راهبردها

- ارتقای زیرساخت‌ها و قابلیت‌های خدماتی و ظرفیت‌های گردشگری استان‌های کشور در مقیاس‌های فراملی، ملی و استانی در چارچوب اسناد آمایش سرزمین
- تنوع بخشی هر چه بیشتر به بازارهای صادراتی و وارداتی کشور، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، یافتن سازوکارهای مقابله با تحریم‌های بانکی و بیمه‌ای
- توانمندسازی مردم محلی به منظور استفاده از آنان در مدیریت منطقه از طریق مشارکت در برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرای تمامی پروژه‌های گردشگری

- توسعه استراتژی‌های بازاریابی و برندینگ برای افزایش ورود گردشگران از کشورهای همسایه، آسیای مرکزی و جنوب خلیج فارس
- گسترش همکاری‌های منطقه‌ای و بین منطقه‌ای و اتخاذ سیاست فعال در بازار جهانی گردشگری به منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های ملی
- آزادسازی اقتصاد گردشگری و تکمیل نهادهای این بازار و اصلاح مناسبات آن
- گسترش رقابت‌پذیری، بازاریابی و جذب گردشگر جهت توسعه پایدار صنعت گردشگری و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز صنعت گردشگری
- تسهیل فرایندهای سرمایه‌گذاری و تأمین نیازهای مشاوره‌ای و اجرایی طرح‌ها و فعالیت‌های گردشگری و صنایع دستی

اثرات و پیامدها

- حفظ میراث فرهنگی کشور و همچنین توسعه و ترویج صنایع دستی
- بهبود توزیع عادلانه درآمدها
- ارتقای ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خدماتی و گردشگری استان‌های کشور در مقیاس‌های فراملی، ملی و استانی در چارچوب اسناد آمایش سرزمین
- افزایش تبادلات فرهنگی بین منطقه‌ای
- بهبود سیاست فعال در بازار جهانی گردشگری علاوه بر درآمدزایی و ارزآوری برای دولت
- تنوع‌بخشیدن به منابع درآمدی دولت و خروج از اقتصاد تک‌محصولی
- رشد سایر بخش‌های اقتصادی و کاهش بیکاری و فقر

اقدامات کلیدی

- مستثنا کردن تمامی تأسیسات و فعالیت‌های گردشگری و حوزه صنایع دستی از شمولیت قوانین نظام صنفی و اعطای معافیت مالیاتی و اختصاص یارانه و تسهیلات مالی در چارچوب بودجه سنواتی
- تدوین ضوابط مشتمل بر نحوه تشکیل، اداره، فعالیت و آموزش و توانمندسازی اعضای تشکل‌های حرفه‌ای صنعت گردشگری و صنایع دستی به منظور انسجام بخشی به تشکل‌ها
- رقومی‌سازی نقشه‌های عرصه و حریم آثار ملی و محدوده بافت‌های تاریخی در نقشه‌های کاداستر و همچنین لایه

شهرها و بناها و محدوده بافت‌های تاریخی - فرهنگی در «سامانه جامع صدور اسناد مالکیت و بستری یکپارچه استعلام دستگاهی»

- مرمت و بهره‌برداری از ابنیه تاریخی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی با مشارکت بخش خصوصی
- صدور مجوزهای کسب و کار تسهیل‌گر سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری در حوزه‌های گردشگری و صنایع دستی برای مؤسسات و اجد صلاحیت با رعایت قانون توسط وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
- تهیه طرح جامع ارتقای کارآمدی و اثربخشی سیاست (دیپلماسی) به‌ویژه در زمینه گردشگری با همسایگان، کشورهای آسیایی، آفریقایی، آمریکای لاتین، قدرت‌های نوظهور و سازمان‌های بین‌المللی توسط وزارت امور خارجه با همکاری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
- افزایش و تقویت تسهیلات الکترونیکی برای گردشگران خارجی از قبیل تسهیلات کارت‌های اعتباری و ویزا کارت
- ترویج یک سیستم آموزشی و برگزاری کارگاه‌ها به منظور افزایش آگاهی جامعه محلی از مشارکت‌های مثبت و تأثیرات منفی گردشگری از طریق رسانه‌های جمعی و ارتقای نهاد‌های مدنی
- ارائه مدلی جهت تبیین ارزش ویژه برند مقاصد گردشگری در کشور
- برندسازی مقاصد گردشگری به منظور کاهش مشکلات ناشی از نامحسوس بودن محصولات گردشگری، منسجم‌تر شدن تلاش‌های عرضه‌کنندگان خدمات گردشگری و ثبات در بازارها و زمان‌های مختلف
- سرمایه‌گذاری مناسب در تبلیغات به منظور تغییر نگرش نسبت به کشور در بازارهای هدف
- ایجاد نظام جامع آماری، نظام حساب اقماری گردشگری و نظام جامع اطلاع‌رسانی فعال و پویا با استفاده از سیستم‌های پیشرفته فن‌آوری اطلاعات در سطح ملی و بین‌المللی
- توسعه وب‌گاه‌ها و اپلیکیشن (برنامه‌های کاربردی) برای معرفی مقاصد گردشگری ایران به زبان‌های مختلف
- شناسایی و معرفی بازارهای هدف به منظور تقویت مبانی دوستی و هم‌مدلی بین کشورها به منظور توسعه گردشگری
- شناسایی منابع و قابلیت‌های کمیاب، تقلیدناپذیر و سازمان‌دهی مناسب آنها به منظور دستیابی به مزیت‌های رقابت‌پذیری پایدار صنعت گردشگری

۳-۶- اقتصاد دریامحور

اهداف / وضع مطلوب

- دستیابی به متوسط رشد سالانه ارزش افزوده اقتصاد دریامحور به میزان ۱۶ درصد
- افزایش سهم اقتصاد دریامحور از تولید ناخالص داخلی و افزایش اشتغال در بخش دریایی
- توسعه سواحل مکران، تکمیل بندر چابهار، تکمیل و متصل نمودن کلیه بنادر گذری شمالی و جنوبی با استفاده از ظرفیت سازمان‌های شانگهای، بریکس، اکو و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در ابعاد گوناگون
- تقویت رویکرد اقتصادمحور در سیاست خارجی و روابط منطقه‌ای و جهانی و تقویت پیوندهای اقتصادی با اولویت همسایگان
- هدایت جمعیت و فعالیت (به ویژه فعالیت‌های آب‌بر و صادرات‌گرا) به نواحی مستعد ساحلی در چارچوب سند آمایش سرزمین و افزایش نسبت جمعیت ساکن در سواحل جنوبی به کل کشور به میزان ۸ درصد
- ساماندهی و تکمیل شبکه لجستیک و حمل و نقل ترکیبی در نواحی ساحلی در پیوستگی و اتصال با سرزمین و کریدورهای توسعه‌فراملی

وضع موجود

- بر خورداری از گذرگاه راهبردی تنگه هرمز که ۲۰ درصد نفت جهان و ۳۰ درصد گاز مایع جهان از آن عبور می‌کند و بازار گسترده‌ای از صنایع و خدمات را فراهم ساخته است.
- بندر چابهار به عنوان تنها بندر اقیانوسی کشور در این حوزه اهمیت ویژه‌ای دارد. در این منطقه امکان جذب سرمایه‌گذاری و همکاری‌های مشترک با کشورهای محصور در خشکی وجود دارد.
- ایران قدرت ۲۲ تجارت دریایی دنیا و بالاتر از ۳ کشور عضو گروه ۷۰ (فرانسه، بریتانیا و کانادا) است.
- ظرفیت حمل بار ناوگان کشتیرانی ایران در سال ۲۰۲۲ حدوداً درصد برابر با ۱۹۰ هزار تن افزایش یافته و به ۱۹ میلیون و ۴۴۱ هزار تن رسیده است. با وجود ظرفیت‌های فراوان این ناوگان با چالش فرسودگی مواجه است.
- ۱۱ بندر مهم در کشور با ظرفیت فعلی ۲۹۰ میلیون تن و ۶۲ بندر کوچک چند منظوره وجود دارد.
- در حوزه اقتصاد دریامحور ۱۰ رشته شغل صنعتی و ۲۰۰ رشته خدماتی قابل تعریف است و در این حوزه، بنادر پتانسیل اشتغال‌زایی قابل توجه در صنایع کشتی‌سازی و تعمیرات کشتی و شناور را دارند.
- از مجموع ۲۹۰ میلیون تن ظرفیت بنادر در حال حاضر ۴۰ درصد ظرفیت خالی وجود دارد و این موضوع به دلیل فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم در این حوزه است.
- در صنعت بانکرینگ به ازای هر یک میلیون تن بانکرینگ، ۵ هزار شغل مستقیم و غیرمستقیم ایجاد می‌شود.
- ظرفیت سالانه تولید آبزیان کشور بر اساس اعلام سازمان شیلات ایران، ۱ میلیون و ۲۶۸ هزار تن است که از این میزان ۷۱۵ هزار تن در بخش صید و صیادی و ۵۵۵ هزار تن آبی‌پروری شامل ماهیان سردآبی، گرمابی، زینتی و میگو در آب شور اختصاص دارد.
- پتانسیل ارتقای جایگاه شهرهای موجود در سواحل به شهرهای سطح یک در کشور از طریق توسعه و استفاده از ظرفیت‌های شهرها و سکونتگاه‌های موجود و ساخت شهرهای جدید به منظور استقرار جمعیت آبی در سواحل جنوب کشور از جمله شهر جدید تیس (۱۵۰ هزار نفر) و مکران (۲۰۰ هزار نفر).
- در وضع موجود، حدوداً ۱۱ میلیون نفر در نوار ۶۰ کیلومتری سواحل شمال و جنوب کشور زندگی می‌کنند که کمتر از ۱۲ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شود.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

ضعف در شکل‌گیری زنجیره ارزش در حوزه دریایی

- وجود موانع و جذابیت کم سرمایه‌گذاری در صنایع دریایی، ترانزیت و صنعت بانکرینگ
- ضعف ساز و کارهای تنظیم‌گری و تسهیل‌گری بازار خدمات زنجیره فعالیت‌های مرتبط با اقتصاد دریامحور
- تجهیزات سنتی و فرایندهای ناکارآمد در زنجیره ارزش شیلات و صنایع تبدیلی و تکمیلی پشتیبان
- فرسودگی و محدود بودن ناوگان تجاری کشور نسبت به فرصت‌های صادراتی کشور
- ضعف نهادی، تعدد و تکثر دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط با حوزه اقتصاد دریامحور و لزوم استقرار نهاد سیاست‌گذار و هماهنگ‌کننده فرابخشی در این حوزه

ضعف در مدیریت کلان حوزه دریایی کشور و حکمرانی دریا

- فقدان سیاست‌گذار و هماهنگ‌کننده فرابخش در حوزه توسعه دریامحور و تداخل وظایف تنظیم‌گری و تصدی‌گرایانه در برخی دستگاه‌ها و نهادهای
- رویکرد منفعلانه در مواجهه با برنامه‌ها و رویدادهای بین‌المللی دریایی
- ضعف نهادی و تعدد و تکثر دستگاه‌ها و نهادهای دست‌اندرکار در حوزه اقتصاد دریامحور

چالش تأمین مالی و سرمایه‌گذاری در حوزه توسعه زیرساخت‌ها و فعالیت‌های دریایی

- فضای ناامن سرمایه‌گذاری به دلیل عدم ثبات اقتصادی در کشور
- سیطره بخش دولتی و امنیتی بر نظام توسعه اقتصادی سواحل و تمایل پایین مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
- جذابیت پایین سرمایه‌گذاری خارجی به دلیل وجود تحریم‌های بین‌المللی

تضعیف توان و ظرفیت رقابت‌پذیری کشور در مقایسه با کشورهای هم‌جوار

- تداوم تنش‌های سیاسی از یک سو و غفلت از فراهم‌سازی و تکمیل زیرساخت‌ها و امکانات مورد نیاز برای بهره‌مندی از مزیت‌های اقتصاد دریامحور
- تحریم‌های بین‌المللی (بانکی، کشتیرانی، سرمایه‌گذاری خارجی، انتقال فناوری و...) و در نتیجه کاهش نقش مؤثر موقعیت منطقه‌ای کشور در معاهدات و کریدورهای بین‌المللی و توسعه کریدورهای جایگزین و رقیب مسیرهای دریایی و زمینی ترانزیتی

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی و پار توریج عادلانه منافع

سیاست‌های سرزمینی

توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی توسعه و نظام برنامه‌ریزی

راهبردها

- باز معماری ساختارها و فرایندهای حکمرانی اقتصاد دریا محور
- فراهم‌سازی بسترها و الزامات تربیت، جذب و به‌کارگیری نیروی انسانی متخصص، کارآفرین و توسعه‌گرا در قلمروهای ساحلی کشور
- بهره‌برداری حداکثری از توان و مشارکت واقعی جامعه محلی در فرایندهای توسعه اقتصاد دریا محور
- افزایش امنیت سرمایه‌گذاری و مدیریت ریسک مخاطرات و ارتقای سهم بخش غیردولتی در سرمایه‌گذاری‌های مرتبط با اقتصاد دریا محور
- ایجاد سازوکارهای جذاب و پویا برای تأمین منابع مالی پروژه‌های مرتبط با دریا و مشارکت بخش خصوصی
- تخصیص سهم درآمدی حاصله از استقرار فعالیت هادر جزایر و سواحل به توسعه این مناطق
- هدایت جریان سرمایه ناشی از مبادلات مرزی برای ایجاد زیرساخت‌ها و تقویت تولیدات محلی
- توجه به ایجاد پیوستار توسعه فضایی یکپارچه از خشکی تا دریا
- اتخاذ رویکرد منظومه‌ای و شبکه‌ای برای توسعه جزایر و مدیریت یکپارچه آنها
- توسعه حمل‌ونقل چندوجهی با اتصال بنادر به سایر نظام‌ها و شیوه‌های حمل‌ونقل و تکمیل و تقویت زیرساخت‌های لجستیکی بنادر و پسکرانه‌ها
- تقویت تاب‌آوری در برابر تغییرات اقلیمی و حوادث طبیعی مرتبط با استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه‌های ساحل و دریا
- ارتقای کارایی بازار خدمات تعمیرات کشتی و رفع خلأهای ساختاری زنجیره ارزش خدمات تعمیراتی
- تقویت زیرساخت‌های حمل‌ونقل دریایی کشور
- طراحی و تقویت نظام تقسیم‌کار تخصصی مبتنی بر مزیت‌ها و فرصت‌های بالقوه و بالفعل میان بنادر و جزایر
- توسعه بازار محصولات و خدمات صنعتی و فناوری مرتبط با دریا با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی کشور
- بسترسازی و هدایت استقرار صنایع آب‌بر و صادرات‌گرا به سواحل، جزایر و پسکرانه‌های کشور
- اولویت‌دهی به توسعه بهره‌برداری اقتصادی از منابع و ذخایر دریایی مشترک و فراسرزمینی
- توسعه کمی و کیفی زیست‌بوم‌های فناوری‌های نو و افزایش نقش شرکت‌های دانش‌بنیان و واحدهای فناور
- بهره‌گیری مؤثر از استیفای حقوق دریایی، ابزارهای دیپلماتیک و ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای در توسعه فعالیت‌های اقتصاد دریا محور
- توسعه همکاری‌های ظرفیت‌ساز و صیانتی در معاهدات و عهدنامه‌های بین‌المللی

- تقویت رویکرد اقتصادمحور در سیاست خارجی و روابط منطقه‌ای و جهانی و تقویت پیوندهای اقتصادی با اولویت همسایگان
- تقویت بسترها و فراهم‌سازی تمهیدات لازم جهت بهره‌گیری حداکثری از فرصت‌ها و قابلیت‌های گردشگری دریایی و ساحلی کشور
- توجه به حفاظت مؤثر از محیط زیست حساس و آسیب‌پذیر نواحی دریای و ساحل ضمن ایجاد الگوهای پایدار و مبتنی بر فناوری‌های نو
- استفاده از فرصت‌های موجود در مناطق آزاد در راستای تکمیل زنجیره‌های ارزش اقتصادی مورد نظر در اقتصاد دریامحور

اثرات و پیامدها

- تحقق رشد اقتصادی میانگین سالانه ۸ درصد مطابق با برنامه هفتم توسعه
- تمرکززدایی از نظام توسعه فضایی جمعیت و فعالیت و متوازن‌تر شدن آن
- اشتغال‌زایی در زمینه‌های گوناگون فعالیتی مؤثر در کاهش بیکاری و محرومیت‌زدایی فضایی
- چرخش از الگوی خشکی مبنایه الگوی مبتنی بر پیوند زنجیره‌های ارزش خشکی و دریامحور
- ارتقای جایگاه کشور در شبکه جریان‌های اقتصادی فراسرزمینی اثرگذار
- تقویت زیرساخت‌ها و نظام اسکان و فعالیت در این مناطق و محرومیت‌زدایی سواحل
- تأمین امنیت پایدار در مرزها
- ممانعت از بخشی‌نگری و هدایت نظام توسعه به سوی نظامی همه‌شمول و متوازن
- برقراری سیاست خارجی مناسب و ایفای نقش مؤثر و قدرتمند در حوزه توسعه دریامحور

اقدامات کلیدی

- آزادسازی حریم سواحل و ممانعت از استقرار جمعیت و فعالیت در حریم سواحل
- تدوین برنامه فضایی دریامحور به عنوان چارچوب کلان و یکپارچه توسعه فضایی مبتنی بر اقتصاد آبی در کشور
- تشکیل زنجیره ارزش مبتنی بر اقتصاد آبی
- استفاده از انرژی‌های نوین و پاک مبتنی بر پتانسیل‌های ساحل و دریا

- استحصال آب پایدار از دریا و استقرار فعالیت‌های آب‌بر و انرژی‌بر در سواحل
- توجه به تنوع زیستی و ظرفیت اکوسیستم حساس ساحل و دریا در استحصال منابع غذایی از آب به صورت پایدار
- ایجاد چارچوب نهادی یکپارچه برای مدیریت ذینفعان گوناگون دخیل در توسعه دریامحور
- تدوین چارچوب‌های مالی و قانونی شفاف به منظور ترویج و تشویق سرمایه‌گذاری
- تفویض اختیار تصمیم‌گیری‌ها برای اجرای طرح‌های گردشگری استان‌های ساحلی به شورایی متشکل از نهادهای مرتبط در هر استان ساحلی
- تأمین برق و گاز مورد نیاز شهرک‌های صنعتی، پالایشگاه‌ها، پتروپالایشگاه‌ها، مجتمع‌های فولادی و شهرک‌های شیلاتی و آبرزی پروری در مناطق ساحلی به صورت پایدار
- استفاده از ظرفیت‌های مناطق آزاد به منظور تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری

۳-۷- ترانزیت و لجستیک

اهداف / وضع مطلوب

- نقش آفرینی و رقابت‌پذیری کشور در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
- فعال‌سازی مزیت‌های جغرافیایی-سیاسی و تبدیل جمهوری اسلامی ایران به مرکز مبادلات و خدمات تجاری، انرژی، ارتباطات و حمل‌ونقل باروان‌سازی مقررات و ایجاد و توسعه زیرساخت‌های لازم برای افزایش سالانه ده درصد (۱۰٪) حجم ترانزیت
- تبدیل کشور به یکی از مراکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر
- تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور بارویکرد برقراری یا تقویت اتصال شبکه ریلی کشور به خطوط ریلی بین‌المللی
- توسعه پیوندهای اقتصادی و تجاری متقابل و شبکه‌ای کشور، به‌ویژه با کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، تبدیل شدن به قطب تجاری و ترانزیتی و انعقاد پیمان‌های پولی دووچندجانبه با کشورهای طرف تجارت
- دستیابی به ۴ میلیون تن ترانزیت در افق پنج‌ساله
- پیوند جریان‌های بین‌المللی شرق به غرب و شمال به جنوب با گذر از سرزمین ایران

وضع موجود

- عبور بیش از ۳۰ میلیون تن کالا در کریدورهای رقیب به موازات کریدورهای اصلی ایران
- عدم استفاده از ظرفیت‌های ترانزیتی داخل کشور (میزان حجم ترانزیت کشور: ۱۰ میلیون تن (۱۳۹۷)، ۷ میلیون تن (۱۳۹۸)، ۵ میلیون تن (۱۳۹۹)، ۱۲/۶ میلیون تن (۱۴۰۰)، ۱۲/۹ میلیون تن (۱۴۰۱) و ۱۴/۲ میلیون تن (۱۴۰۲))
- قابلیت افزایش حجم ترانزیت کشور به ۲۰ میلیون تن با درآمد ارزی بیش از ۲ میلیارد دلار، بدون اضافه کردن زیرساخت جدید به شبکه حمل و نقل کشور، صرفاً از طریق برخی اقدام‌های مدیریتی مانند تسهیل‌گری و روان‌سازی رویه‌ها در تشریفات گمرکی و تبادلات مرزی و بهره‌گیری از دیپلماسی حمل و نقل
- کریدورهای ترانزیتی ایران: کریدور حمل و نقل بین‌المللی شمال-جنوب، کریدور موافقت‌نامه چابهار، کریدور موافقت‌نامه عشق‌آباد، کریدور تراسیکا، شبکه کریدورهای اکو، کریدور خلیج فارس-دریای سیاه، کریدور ایران-عراق-سوریه، توافق‌نامه ایران افغانستان-ازبکستان، کریدور افغانستان-ایران-ترکیه
- کریدورهای ترانزیتی رقیب ایران: مسیرریلی ترنس سیرین از چین تا مسکو، جاده ابریشم یخی، کریدور اقتصادی چین پاکستان (CPEC)، برنامه همکاری اقتصادی منطقه‌ای آسیای مرکزی (CAREC)، کریدور لاجورد، کریدور دریای خزر-دریای سیاه، کریدور چین-قزاقستان-اروپا، کریدور بین‌المللی دریای خزر (TITR)، مسیر دریایی ترنس کاسپین، جاده ابریشم آهنی باکو-تفلیس-قارص، کریدور زنگور یا دالان تورانی ناتو، طرح راهبردی کانال خشک عراق، کریدور هوایی عراق، خطوط ریلی خلیج فارس، پروژه پل زمینی عربستان سعودی و کریدور امارات به سوی رژیم صهیونیستی (کریدور هندی-عربی-رژیم صهیونیستی)

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- تعدد نهادهای مداخله‌کننده در حکمرانی ترانزیت (حداقل ۱۴ سازمان و نهاد مختلف: ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز ریاست جمهوری، گمرک جمهوری اسلامی ایران، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، سازمان حفظ نباتات (قرنطینه گیاهی) و قرنطینه دامی، سازمان ملی استاندارد، شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی، راه‌آهن جمهوری اسلامی ایران، سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای، سازمان انرژی اتمی ایران، وزارت اطلاعات، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سازمان بنادر و دریانوردی)
- عدم وجود نهاد تنظیم‌گر برنامه‌ریزی، تسهیل و ارتقای ترانزیت در کشور
- کاهش نقش و موقعیت ایران در ترانزیت بین‌المللی شرق-غرب و شمال-جنوب به دلیل افزایش فعالیت رقبای منطقه‌ای و بین‌المللی در سال‌های اخیر و عدم فعال‌سازی و به‌کارگیری ظرفیت‌های ترانزیتی داخلی

- غفلت از اهداف توسعه‌ای و غلبه نگاه بخشی به موضوع ترانزیت و لجستیک علی‌رغم ملی و فرابخشی بودن موضوع
- نبود نگاه شبکه‌محور در برنامه‌ریزی و مدیریت حوزه ترانزیت کشور که پیامد آن عدم اتصال محورهای ترانزیتی به کشورهای همکار است (مسائلی مانند اسکله‌های رو-رو و کشتی‌های دارای ظرفیت اتصال به اسکله‌های رو-رو)
- عدم اولویت‌بندی کریدورها به دلیل عدم تهیه برنامه راهبردی حوزه ترانزیت.
- ضعف در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و بخش خصوصی به منظور توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی کشور
- استفاده کامل از ظرفیت روابط بین‌المللی برای ارتقای نقش کریدورهای ترانزیتی ایران در مجامع بین‌المللی
- از دیگر محدودیت‌ها، موانع و چالش‌های کلان و خرد حوزه ترانزیت کشور: از بین رفتن مزیت رقابتی به واسطه زمان‌بر بودن فرایندهای مربوطه در کشور، عدم سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب برای توسعه مراکز لجستیکی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل ترکیبی، عدم برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی توسعه زیرساخت‌ها مبتنی بر کریدورهای ترانزیتی و استفاده مناسب از فرصت‌های کشور، فقدان مکانیسم تعیین عوارض و تعرفه‌های ترانزیتی به صورت هماهنگ در همه شقوق حمل‌ونقل با هدف افزایش مزیت رقابتی، عدم برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب برای ایجاد شرکت‌های لجستیکی نسل جدید در کشور، عدم وجود زیرساخت‌ها و سامانه‌های اطلاعاتی جهت به اشتراک‌گذاری اطلاعات بین سازمان‌های ذی‌ربط، کمبود تجهیزات مناسب جهت به کارگیری بوژی برای ترانزیت به کشورهای آسیای میانه، نامناسب بودن وضعیت راه‌های دسترسی به برخی مبادی مرزی کشور، متناسب نبودن هزینه‌های عوارض و تعرفه‌های خدمات بندری با شرایط اقتصادی، عدم وجود مکانیسم رقابتی نمودن عوارض و تعرفه‌های خدمات بندری در مقایسه با بنادر رقیب در منطقه، عدم توسعه مناسب زیرساخت‌های حمل‌ونقل ریلی در بنادر، عدم انطباق و تضاد برخی مقررات و بخشنامه‌های داخلی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز با کنوانسیون‌ها و مقررات مرتبط با حمل‌ونقل بین‌المللی و ترانزیت، نگاه امنیتی برخی ارگان‌ها و نهادها به مقوله ترانزیت، عدم استفاده از تکنولوژی و تجهیزات نوین کنترل و ردیابی ناوگان در فرایند ترانزیت، ممانعت و محدودیت ترانزیت در مناسبت‌های خاص (نوروز - اربعین - ترانزیت محموله‌های نفتی)، تعدد بازرسی‌های وسایط نقلیه حامل کالای ترانزیتی در مبادی ورودی و خروجی (مرز بانی)، ضعف زیرساخت‌های ارتباطی به ویژه با کشورهای همسایه متناسب با ظرفیت کریدورهای ترانزیتی بین‌المللی ژئواستراتژیک، ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک، ناکارآمدی نظام لجستیکی حمل‌ونقل، عدم توسعه شبکه‌ای زیرساخت‌ها با رویکرد حمل‌ونقل یکپارچه و در ب‌به‌در ب، توزیع نامناسب زیرساخت‌های حمل‌ونقل و لجستیک در برخی مناطق کشور و تمرکز شبکه توزیع کالا بر مرکز (تهران) و عدم کفایت زیرساخت‌های جاده‌ای محور شرق به غرب به منظور ایفای نقش کریدور ترانزیتی این محور.

راهبردها

- مزیت بخشی به کریدورهای ترانزیتی، افزایش جذابیت کریدورهای پروازی عبوری و خدمات ترانزیت بین‌المللی در فرودگاه‌ها و بنادر
- افزایش جذابیت و تثبیت حضور پایدار در کریدورهای پروازی عبوری و ارتقای ارائه خدمات ترانزیت بین‌المللی در فرودگاه‌ها
- افزایش جذابیت و تثبیت حضور پایدار در شبکه ارتباطات دریایی و ارائه خدمات بانکرینگ و دریانوردی
- تقویت نقش مؤثر ایران در توسعه و تجاری‌سازی گذرگاه‌های ترانزیتی منطقه برای دستیابی به بازارهای هدف
- مدیریت یکپارچه مبادی مرزی و تسهیل فرایندها و ربه‌های ترانزیتی در راستای آزادسازی تجارت
- هم‌افزایی کلیه دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در حوزه ترانزیت و تسهیل مشارکت عمومی - خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی
- سازماندهی و پیوستگی شبکه حمل و نقل ترکیبی و لجستیک متناسب با کانون‌های استقرار فعالیت و جمعیت
- توسعه شبکه حمل و نقل بار و یک‌بارچه با اولویت اتصال شهرهای سطح یک
- تقویت ارتباط پذیری و اتصال پذیری دروازه‌های مرزی به پهنه سرزمین با رعایت کامل ملاحظات و الزامات دفاعی و امنیتی و پدافند غیرعامل
- گسترش همکاری‌های بین‌المللی و تقویت حضور در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی حمل و نقل و ترانزیتی
- تقویت تعامل مؤثر و سازنده در حوزه دیپلماسی انرژی جهت افزایش سهم ایران از تجارت جهانی (خرید، فروش، سوآپ و ترانزیت و ذخیره‌سازی) حامل‌های انرژی
- احداث، توسعه و تجهیز زیرساخت‌های مورد نیاز انتقال و ترانزیت اطلاعات در مقیاس بین‌المللی از طریق ایجاد خدمات هاب (HUB) منطقه‌ای و بین‌المللی اطلاعات
- تعریف نقش خاص برای جزایر راهبردی ایران در مجموعه نظام فعالیتی جزایر (توسعه فعالیت‌های دریامحور مانند شیلات، انرژی‌های نو، گردشگری، تجارت، ترانزیت، خدمات بندری، سوخت‌رسانی، ساخت و تعمیرات کشتی)
- تکمیل، تقویت و تجهیز محورهای ارتباط دهنده نظام سکونتگاهی و مراکز اصلی فعالیت
- تقویت دیپلماسی اقتصادی با کشورهای جهان، به ویژه کشورهای منطقه و تولید مشترک محصولات برای اتصال نقش آفرینی در شبکه جهانی تولید

اثرات و پیامدها

- فعال نمودن ظرفیت اقتصادی در اقصی نقاط کشور و اتصال آن به شریان‌های فراملی و بین‌المللی در نتیجه توسعه ترانزیت
- کسب درآمد قابل توجه از ترانزیت
- شکل‌گیری روابط مستحکم بین‌المللی ایران با سایر کشورها، به ویژه کشورهای همسایه
- تثبیت حضور ایران در عرصه‌های بین‌المللی
- کم‌رنگ‌تر کردن آثار تحریم‌های بین‌المللی بر روی اقتصاد ایران
- ایجاد اشتغال پایدار در کشور
- ارتقای ضریب امنیتی کشور با درگیر شدن منافع کشورهای همسایه با منافع ایران

اقدامات کلیدی

- تشکیل ستاد ملی ترانزیت مطابق توضیحات مبسوط ماده ۵۷ برنامه هفتم
- ایجاد مشوق‌ها و حمایت‌ها در حوزه ترانزیت کشور به منظور افزایش رقابت‌پذیری ترانزیت از مسیر ایران نسبت به مسیرهای رقیب
- توسعه دیپلماسی انرژی و حضور در بازارهای بین‌المللی
- تعریف کلان‌پروژه‌های اولویت‌دار برای جلوگیری از خام‌فروشی و تکمیل زنجیره ارزش و رویکرد جهش اقتصادی
- تعریف رویه‌های دوجانبه گمرکی با مشتریان اصلی به منظور تسهیل ترانزیت و افزایش جریان‌های عبوری از کشور
- تعریف خطوط جداگانه برای ترانزیت کالا در پایانه‌ها به منظور کاهش بوروکراسی
- راه‌اندازی حمل‌یکسره بندری (دست‌کم برای محموله‌های ترانزیتی) برای کاهش زمان معطلی در بنادر
- تعریف مسیر سبز گمرکی با توجه به عضویت ایران در کنوانسیون TIR
- تدوین برنامه راهبردی و اجرایی ترانزیت و لجستیک کشور
- شناسایی و تحلیل نقش بازیگران و اثرگذاران حوزه ترانزیت کشور
- اولویت‌بندی کردیدورها و تعیین کردیدورهای اصلی برای سرمایه‌گذاری با توجه به منابع مالی در دسترس
- اولویت‌دهی تخصیص بودجه به طرح‌های عمرانی حوزه حمل‌ونقل و لجستیک کشور مبتنی بر کردیدورهای اولویت‌دار بانگه‌اشبکه‌ای و نه نقطه‌ای

- ایجاد و توسعه زیربناها و روبناهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مراکز لجستیک (شهر، پارک و دهکده لجستیک)
- اصلاح و بهبود قوانین و مقررات در جهت سازگاری و هماهنگی با قوانین بین‌المللی حمل و نقل و ترانزیت
- اجرای توافق‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی گمرکی و حمل و نقلی در گذر راه‌های ترانزیتی برای تسهیل ترانزیت و کاهش زمان عبور
- تکمیل سامانه‌های اطلاعاتی مطابق با موافقت‌نامه تسهیل تجاری سازمان تجارت جهانی
- تسریع در بازرسی، کاهش زمان کنترل کالاهای ترانزیتی و کنترل مکانیزه واردات کالاهای ترانزیتی
- شناسایی نقش و تقسیم‌کار ملی و منطقه‌ای استان‌ها در حوزه ترانزیت و لجستیک کشور بر مبنای اسناد ملی و استانی آمایش سرزمین
- شناسایی کشورهای هدف صادراتی ایران مبتنی بر کریدورهای اولویت‌دار برای توسعه صادرات کشور
- تکمیل ظرفیت‌های ترانزیتی
- بازکردن پرونده جداگانه ترانزیت در دیپلماسی اقتصادی وزارت خارجه و امضای تفاهم‌نامه‌های راهبردی با مشتریان اصلی بازار ترانزیت ایران
- اعزام رایزنان ترانزیتی به سفارتخانه‌های ایران در کشورهای هدف
- حمل و نقل ترکیبی و برنامه‌ای
- توسعه و نوسازی ناوگان هوایی کشور
- ورود و آگن‌های ایران به کشورهای CIS و روسیه
- تعریف کانال‌های مالی مربوطه جهت انجام عملیات ترانزیت با همکاری مشتریان ترانزیتی ایران
- بهره‌مندی از پتانسیل بخش خصوصی در مدیریت کریدورها
- هوشمندسازی شبکه لجستیک با تأکید بر دیجیتال‌شدن فرایندها، زنجیره تأمین هوشمند، به‌کارگیری فناوری‌های نوآورانه (اینترنت اشیا، هوش مصنوعی، ربات‌ها، پهپادها، چاپ سه بعدی، پیش‌ران‌های الکتریکی، ناوگان خودران، ...) و تجارت الکترونیک

۳-۸- امنیت غذایی

اهداف / وضع مطلوب

- تأمین امنیت غذایی و تولید حداقل ۹۰ درصد کالاهای اساسی و اقلام غذایی در کشور
- حفظ پایداری و ارتقای ذخایر ژنتیکی و منابع آبی و خاکی و حفظ تنوع زیستی
- افزایش سطح سلامت و ایمنی مواد غذایی و بهینه‌سازی الگوی مصرف مبتنی بر سبد غذایی مطلوب
- دسترسی فیزیکی و اقتصادی آحاد جامعه به غذای کافی، سالم، ایمن، مغذی، باصالت، حلال، طیب، با کیفیت و استاندارد
- افزایش ضریب نفوذ دانش، ارتقای بهره‌وری و اعتلای فرهنگ کشاورزی
- افزایش ضریب خودکفایی برخی اقلام اساسی کشاورزی (گندم، جو، برنج، گوشت قرمز، گوشت سفید و شکر) به ۹۰ درصد و دیگر اقلام (ذرت و دانه‌های روغنی) به ۴۰ درصد و ارتقای بهره‌وری کشاورزی در واحد سطح به میزان ۵۰ درصد
- کاهش ۲۰ درصد فرسایش خاک و سطح کانون‌های بحرانی فرسایش بادی، تجهیز و نوسازی و زهکشی اراضی به میزان سالانه ۶ هزار هکتار
- استقرار سامانه‌های نوین آبیاری زیر سطحی هوشمند با کاهش مصرف آب کشاورزی تا ۵۰ درصد و بهره‌وری تولید ۵/۱ برابری به میزان سالانه ۱۵ هزار هکتار
- پایین آوردن سهم هزینه مواد غذایی مصرفی در مخارج خانوار تا ۲۰ درصد طی ده سال

- رشد برابری تولیدات گلخانه‌ای به ۱۵ میلیون تن در افق سند ملی امنیت غذایی
- رشد نسبت محصولات فرآوری شده به تولید محصولات خام کشاورزی
- مقابله با تهدید زمین‌های کشاورزی ناشی از توسعه شهری

وضع موجود

- از مجموع ۲۳ میلیون تن تولیدات کشاورزی، فقط ۳ میلیون تن آن گلخانه‌ای و مابقی غیر گلخانه‌ای است.
- مساحت اراضی زراعی کشور حدود ۱۶ میلیون هکتار می‌باشد که از این میزان، ۱۲ میلیون هکتار سطح زیر کشت محصولات سالانه است.
- نرخ رشد اقتصادی بخش کشاورزی ۴/۳ درصد، سهم اشتغال بخش کشاورزی ۱۳ درصد، سهم سرمایه‌گذاری در این بخش از کل اقتصاد ۳/۵ درصد و سهم ارزش افزوده کشاورزی از کل اقتصاد کشور به قیمت ثابت ۸/۶ درصد
- سهم بالای غذا در سبد هزینه‌های خانوار ایرانی (حدود ۳۳ درصد در قیاس با ۲۰ درصد میانگین جهانی)
- تعداد ۳۵۰ شرکت دانش بنیان بخش کشاورزی با فروش ۴۵۰ میلیارد تومان و ۸۰۰ نفر نیروی انسانی شاغل در حال فعالیت هستند.
- نسبت محصولات فرآوری شده به تولید محصولات خام کشاورزی در ایران ۵۰ درصد است.
- راندمان آبیاری در ایران حدود ۴۵ درصد است.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- سهم هزینه مواد غذایی مصرفی در مخارج خانوار ۲۴/۸ درصد (شهری) و ۳۹/۳ درصد (روستایی)
- وابستگی بالا به واردات نهاده‌های کشاورزی و پایین بودن سهم سرمایه‌گذاری
- اجرانشدن الگوی بهینه کشت و جدی بودن خلأ بالا بودن عملکرد در محصولات زراعی
- بالا بودن تلفات و ضایعات و استفاده ناکارآمد از بقایای محصولات کشاورزی
- ضعف در نظام نوآوری، به کارگیری فناوری‌های نوین و آموزش و ترویج
- نابسامانی بازار و تفاوت زیاد قیمت پرداختی مصرف‌کننده و قیمت دریافتی تولیدکننده و ناکارآمدی نظام توزیع، نابسامانی و پایین بودن سهم بازارهای مجازی
- بالا بودن سهم هزینه غذا از هزینه خانوارها و ناهماهنگی و ناکارآمدی نظام حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و هدفمند

نبودن یارانه‌های مواد غذایی

- ضعف برندسازی و معیوب بودن زنجیره تولید تا مصرف و ضعف در شکل‌گیری و توسعه در طول زنجیره ارزش برای تولید مواد غذایی
- الگوی نامناسب مصرف
- راندمان پایین آبیاری ناشی از میزان کم اراضی آبی برخوردار از سیستم‌های نوین آبیاری و بهره‌وری پایین آب
- تولید و صادرات برخی محصولات کشاورزی آب‌بر
- فرسایش خاک و در صد بالای خاک‌های دارای کم‌تر از درصد ماده آلی
- نبود سیاست‌گذار واحد و هماهنگی اجرایی امنیت غذایی
- ضعف در توسعه و مدیریت نظام‌های بهره‌برداری و پایین بودن نقش و حضور تشکل‌های بهره‌برداری در توسعه بخش و ضعف در ایجاد شرکت‌های خدمات کشاورزی و دانش بنیان
- افزایش تقاضای مواد غذایی به علت رشد جمعیت
- پایین بودن سطح زیرکشت علی‌رغم تنوع اقلیمی ایران و وجود مخاطراتی مانند فرسایش خاک و کمبود منابع آب
- پوشش بیمه‌ای ضعیف محصولات کشاورزی

راهبردها

- توسعه ظرفیت‌های بومی و افزایش ضریب خودکفایی در حوزه نهاده‌های مورد نیاز
- توسعه سرمایه‌گذاری باتاکید بر جهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زنجیره ارزش کشاورزی
- توسعه زیرساخت‌ها و اتخاذ سیاست‌های حمایتی مؤثر و کارآمد در بخش کشاورزی
- ارتقای نظام آمار و اطلاعات
- اصلاح نظام بهره‌برداری
- ارتقای زیست بوم نوآوری حوزه امنیت غذایی
- توسعه فناوری‌های نوظهور، تحول آفرین و آینده‌ساز در حوزه امنیت غذایی باتاکید بر روش‌های نوین آبیاری
- ساماندهی تجارت نهاده‌ها و محصولات کشاورزی
- بهبود دیپلماسی غذایی و رصده وضعیت امنیت غذایی و تحولات بازار غذایی کشورهای همسایه، منطقه و جهان
- کارآمد نمودن نظام توزیع محصولات کشاورزی

- اصلاح نظام بهره‌برداری و توسعه مشارکت تشکل‌های صنفی و تخصصی در مدیریت بخش کشاورزی
- رصد سطح امنیت غذایی کشور بر اساس شاخص نوین امنیت غذایی جهانی (GFSI)
- بهره‌مندی عادلانه‌آحاد مردم از سبد غذایی سالم، مطلوب و کافی
- اصلاح و کارآمدسازی نظام توزیع و قیمت
- حکمروایی کارآمد در حوزه آب و مدیریت جامع حوضه‌های آبخیز
- حکمروایی مناسب و مدیریت جامع خاک به منظور ارتقاء ماده آلی و بهبود حاصلخیزی خاک و کاهش فرسایش خاک
- اولویت دهی به رویکردهای اقتصادی و مبتنی بر بازار در برابر رویکردهای حمایتی در توسعه بخش کشاورزی
- سیاست‌گذاری با ثبات و قابل پیش‌بینی بودن بازارهای محصولات کشاورزی
- ارتقای جایگاه و منزلت اجتماعی کشاورزان و تقویت تشکل‌های صنفی ذی‌ربط

اثرات و پیامدها

- افزایش اقتدار و استقلال کشور با خوداتکایی در محصولات اساسی و راهبردی کشاورزی و دستیابی به امنیت غذایی
- تأمین حداقل انرژی و پروتئین مورد نیاز بر مبنای سبد غذایی مطلوب برای یکایک مردم با توجه ویژه به اقشار آسیب‌پذیر و کم‌درآمد
- ارتقاء جایگاه و شأن اجتماعی کشاورزان، رعایت کرامت انسانی افراد در دسترسی به غذای کافی و رعایت عدالت بین نسلی در توسعه بخش کشاورزی و حفاظت از منابع پایه، تعادل زیست‌بوم‌ها و مهار عوامل ناپایداری آن‌ها
- ارتقاء شاخص‌های کیفیت و سلامت غذا در کل اجزای زنجیره ارزش، عرضه و مصرف غذای حلال و سالم در کل زنجیره غذایی از پیش تولید، مزرعه تا سفره

اقدامات کلیدی

- طراحی و استقرار نظام جامع آمار و اطلاعات (افزایش سهم آمار ثبتي مبنادر نظام جامع داده و اطلاعات امنیت غذایی)
- تهیه و اجرای الگوی کشت مناسب سالانه بر اساس آب‌قابل برنامه‌ریزی
- افزایش کشاورزی فراسرزمینی برای تأمین محصولات راهبردی کشاورزی
- اعطای گواهی صلاحیت فنی و حرفه‌ای به بهره‌برداران کشاورزی
- افزایش حضور شرکت‌های دانش‌بنیان و هسته‌های فناوری در بخش کشاورزی

- تقویت نظام تعیین صلاحیت حرفه‌ای و توانمندسازی منابع انسانی در بخش کشاورزی
- توسعه و تکمیل زنجیره ارزش محصولات کشاورزی و غذایی
- کاهش سالانه ۵ درصد از واردات نهاده‌های دامی تراریخته و افزایش کشت فراسرزمینی به ۲ میلیون هکتار
- تغییر قوانین نظام بهره‌برداری به منظور جلوگیری از کاهش سطح زیرکشت
- اختصاص یارانه‌های هدفمند در راستای کارآمدسازی نظام توزیع و قیمت

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی
و پار توریج
عدالته منافع

سیاست‌های
سرزمینی

توسعه زیرساخت‌ها
و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی
توسعه و نظام
برنامه‌ریزی

۳-۹- حاشیه‌نشینی وسکونت‌گاه‌های غیررسمی

اهداف / وضع مطلوب

- محرومیت زدایی و پیشگیری از بازتولید فقر در این محدوده‌ها
- تحقق حکمروایی شهری، توسعه اجتماع محور، شهرنگر و زمینه‌گرا با تأکید بر نقش تسهیل‌گر و حمایت‌گر دولت
- توانمندسازی اجتماعات ساکن و ظرفیت‌سازی نهادی در مدیریت شهری
- افزایش انسجام اجتماعی، منزلت مکانی و حفاظت از ارزش‌ها در محدوده‌های ناکارآمد
- پیش‌نگری و پیشگیری از گسترش محدوده‌ها و محله‌های نابسا مان شهری از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و کالبدی
- افزایش کیفیت، ایمنی و پایداری ساخت و ساز و برخورداری ساکنان از زیرساخت‌ها و خدمات مطلوب شهری

وضع موجود

- مطابق با آمارهای مربوط به سال ۱۳۹۵، مجموع مساحت بافت‌های ناکارآمد (بافت فرسوده، بافت تاریخی، سکونتگاه غیررسمی) در سطح کشور برابر با ۶۶۷/۱۶۲ هکتار است؛ و در مجموع ۶/۱۰۳/۶۰۶ خانوار با جمعیتی برابر با ۱۵۳/۱۸۳۵/۱۹ نفر در این بافت‌ها سکونت دارند. از این میزان، ۵۸/۹۵۶ هکتار با جمعیت ۶/۲۱۴/۹۰ نفر به سکونتگاه‌های غیررسمی تعلق دارد.

- بررسی وضعیت توزیع فضایی محلات هدف اسکان غیررسمی در استان‌های کشور نشان دهنده این است که خراسان رضوی و خوزستان بیشترین تعداد محلات هدف حاشیه‌نشینی را در کشور دارا هستند و استان‌های چهارمحال و بختیاری و ایلام نیز کمترین تعداد محلات را در خود جای داده‌اند.
- از نظر تعداد جمعیت ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی، استان خراسان رضوی با ۹۵۷/۶۶۷ نفر در رتبه نخست قرار داشته و پس از آن، استان‌های کرمانشاه با ۴۵۷/۵۴۳ نفر و آذربایجان شرقی با ۴۵۶/۶۱۳ نفر در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند.
- در زمینه وضعیت سکونتگاه‌های غیررسمی، استان‌های خراسان رضوی، خوزستان، کردستان، کرمانشاه، آذربایجان شرقی و سیستان و بلوچستان در اولویت مداخله قرار دارند.
- استان‌های کرمانشاه، البرز و هرمزگان از استان‌های دارای بیشترین میزان آسیب‌های اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی و اعتیاد، مصرف مشروبات الکلی و سرقت از شايع‌ترین علل آسیب‌های اجتماعی هستند.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- چاره‌جویی برای بهبود کیفیت زندگی در بافت‌های نابسامان شهری، نیازمند رهیافتی یکپارچه و جامع‌نگر برای برخوردی متوازن و همه‌جانبه با مشکلات گوناگون اجتماعی-اقتصادی و کالبدی در این پهنه‌های شهری است. پیش‌برد چنین رهیافتی با ساختارهای اداری جاری در کشور سازگار نیست و به سبب ضعف سازوکارهای افقی، دچار پراکندگی، موازی‌کاری با چالش‌های جدی مواجه است. این چالش‌ها در حوزه‌های ذیل قابل تفکیک می‌باشد:
- غلبه رویکرد توزیع‌محور و حمایتی (عدالت یارانه‌ای و تأمین اجتماعی و افزایش کمک‌های مالی مردم و اقدامات نیکوکارانه) به جای رویکرد توانمندسازی و اقدامات توسعه‌ای به مسئله فقر در اسناد توسعه
  - تعیین محدوده‌های حاشیه‌نشین منوط به وجود شاخص‌های مطرح و دقیق در این زمینه است؛ در حالی که به رغم تعریف معیارها و شاخص‌های شناسایی برای این محلات و محدوده‌ها در بازه‌های زمانی مختلف؛ همچنان آمار دقیقی بر اساس شیوه‌نامه مصوب (سال ۱۴۰۰) احصا نشده است.
  - فقدان تصریح مفهومی و عملیاتی مشخص و معتبر از حاشیه‌نشینی و سنجه‌های شناسایی آن در قوانین، آیین‌نامه‌ها و اسناد مربوطه ناشی می‌شود؛ به عبارت دیگر، فهم و شناخت دقیقی از مسئله صورت نگرفته است تا امکان ارائه راه‌حل مؤثر فراهم شود.
  - وجود ضوابط نامتناسب و تشدیدکننده سکونتگاه‌های غیررسمی کشور در طرح‌های توسعه شهری

- راه حل‌ها و اقدامات سطحی و کمتر اثر بخش و نگاه عمدتاً فیزیکی به این سکونتگاه‌ها
- فقدان عزم و ظرفیت ناکافی دولت در بسیج ظرفیت‌های مردمی در فرایندهای برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت به دلیل بیم از انحراف نهادهای مردمی
- کم‌توجهی به بحث تولی‌گری و وجود حجم بالایی از ناهماهنگی، موازی‌کاری و تعارضات ساختاری و نهادی
- فقدان رقابت‌پذیری و نقش‌پذیری محدود شهرهای میانی در شبکه شهری کشور
- عدم توجه به گونه‌شناسی اجتماعی مهاجرت و حاشیه‌نشینی و در نظر گرفتن نسخه واحد برای کل سکونتگاه
- فقدان سازماندهی نظام کارآمد مالی برای پشتیبانی از برنامه‌های توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌ها
- فقدان سازوکار مؤثر نظارت و ارزیابی عملکرد دستگاه‌های ملی بر اساس وظایف محوله وفق قوانین و مقررات موضوعه
- فقدان سامانه بررسی و پایش جریان‌های مهاجرتی جمعیت در کشور برای مدیریت زمین و اسکان جمعیت

راهبردها

- ترویج و بسط اندیشه اجتماع‌محوری به عنوان رویکردی مسئله‌محور در برنامه‌ریزی مناطق و محلات حاشیه‌نشین
- ظرفیت‌سازی اجتماعی در تمامی کنشگران و مدیریت دانش ستادهای ملی، استانی و شهری
- نهادینه‌سازی گفتگوی مؤثر دولت با مردم و همراه‌سازی آنها در برنامه‌های توسعه‌ای
- تعادل بخشیدن به نظام استقرار جمعیت و فعالیت در شبکه شهری کشور و پیشگیری از گسترش محدوده‌های اسکان غیررسمی، مبتنی بر اسناد آمایش ملی
- حفظ، تقویت و بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی اماکن و محدوده‌های تاریخی-فرهنگی شهرها در جهت بازآفرینی شهری پایدار
- زمینه‌سازی و تسهیل دسترسی به مسکن مناسب، به‌ویژه برای افراد واجد شرایط و در راستای ارتقای کمی و کیفی سکونت
- ظرفیت‌سازی و بسترسازی حلقه‌های میانی و گروه‌های مردمی و ساکنان سکونتگاه‌ها و مناطق شهری ناکارآمد
- ساماندهی نقاط بحرانی اقتصادی اجتماعی در بافت‌های شهری فرسوده، حاشیه‌شهرها و سکونتگاه‌های غیررسمی
- کاهش عوامل طرد و محرومیت اجتماعی، توانمندسازی اقشار و گروه‌های آسیب‌دیده اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی ساکنان در مناطق حاشیه‌نشین

- پیشگیری از توسعه حاشیه نشینی بارویکرد (مهاجرت معکوس)
- تقویت کیفیت زندگی ساکنان کانون ها و مناطق مهاجر فرست در کشور
- تشویق سرمایه گذاران بخش غیر دولتی، خصوصی و تعاونی هادر پروژه های گردشگری، فرهنگی، آموزشی و ورزشی در محدوده های مصوب باز آفرینی شهری (بافت های فرسوده و ناکارآمد)
- توسعه اشتغال، به ویژه اشتغال های حاصل از ایجاد کسب و کارهای خرد خانگی و کارگاه های خرد با اولویت استقرار در مناطق حاشیه نشین

اثرات و پیامدها

- تقویت نقش و جایگاه مناطق حاشیه نشین و سکونتگاه غیر رسمی
- بهبود ارتقای وضعیت معیشت و اشتغال ساکنان محله های حاشیه نشین و سکونتگاه های غیر رسمی
- کاهش آسیب های اجتماعی (قاچاق، نزاع، اعتیاد و...)
- توسعه سطح آموزش و فرهنگ عمومی مناطق حاشیه نشین و سکونتگاه غیر رسمی از طریق تدوین چارچوب آموزشی
- فراهم شدن زمینه برای سرمایه گذاران در راستای اشتغال زایی و ایجاد فرصت های شغلی در مناطق حاشیه نشین و سکونتگاه غیر رسمی
- توازن فضایی و تعادل منطقه ای، محرومیت زدایی و تجهیز فضایی - عملکردی
- پاسخ به تقاضای اسکان قشرهای کم درآمد شهری از طریق رفع شکست بازار زمین و مستغلات و بازار سرمایه
- یکپارچه سازی ساختار اقتصادی مناطق حاشیه نشین و غیر رسمی با ساختار توسعه اقتصادی شهری

اقدامات کلیدی

- شناسایی ظرفیت های درونی توسعه به منظور جلوگیری از گسترش بی رویه شهرها و حفظ منابع طبیعی
- احصای نیازهای محلات حاشیه نشین و تشکیل پایگاه داده بر اساس تقاضای واقعی و اولویت بندی آنها بارویکرد برنامه ریزی مشارکتی
- تهیه و تنظیم برنامه های تأمین مسکن ارزان قیمت با کیفیت مناسب توسط وزارت راه و شهرسازی و شهرداری ها
- شناسایی محدوده ها و محلات هدف بر اساس آخرین شیوه نامه موجود وزارت راه و شهرسازی توسط شرکت باز آفرینی شهری

- بازنگری در شرح خدمات و ضوابط طرح‌های توسعه شهری در محدوده‌ها و محلات هدف اسکان غیررسمی توسط وزارت راه و شهرسازی، بنیاد مسکن و شهرداری
- تدوین و اجرای برنامه‌های فرهنگی- اجتماعی جمعی به منظور تقویت همبستگی، مشارکت و احساس تعلق ساکنان حاشیه‌نشین و سکونتگاه غیررسمی
- تصویب قانون جامع تشکل‌های اجتماعی با محوریت رویکرد توانمندسازی، تسهیلگری و نقش‌آفرینی در اقدامات توسعه به جای توجه صرف به مقابله با تخلفات و فساد برخی تشکل‌های کژکارکرد در پیش‌نویس قانون تشکل‌ها
- حمایت از راه‌اندازی و به رسمیت شناختن توسعه تشکل‌ها و نهادهای منطقه‌ای و بومی با اولویت محله‌های ناکارآمد
- تشکیل کارگروه مشترک با نمایندگان و داوطلبان فعال سازمان‌های مردم‌نهاد ارائه بسته‌های پیشنهادی
- ایجاد نهادهای پیشرفت و توسعه محلی در سکونتگاه‌ها و مناطق حاشیه‌نشین و سکونتگاه غیررسمی به منظور استفاده از ظرفیت گروه‌های جهادی، حلقه‌های میانی و ساکنان سکونتگاه‌ها
- ایجاد مشوق‌های لازم برای توسعه و تقویت نهادهای پشتیبان مشاغل خرد خانگی مانند شرکت‌های فعال در توسعه بازار، تأمین نهاده و خدمات کسب و کار توسط نهادها و دستگاه‌های متولی اشتغال با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
- اعطای معافیت‌ها و امتیازات قانونی به سرمایه‌گذاران بخش غیردولتی، خصوصی و تعاونی‌ها به منظور سرمایه‌گذاری در مناطق حاشیه‌نشین و سکونتگاه غیررسمی
- تقویت نقش و خدمات نقاط شهری کوچک و میانی در چارچوب سند آمایش سرزمین، در راستای حفظ استقلال نسبی آنها و جلوگیری از مهاجرت فرستی بی‌رویه و شکل‌گیری سکونتگاه‌های حاشیه‌نشین
- تأمین زیرساخت‌های لازم در سکونتگاه غیررسمی به منظور جلوگیری از حاشیه‌نشینی
- تقویت فعالیت‌های تولیدی و رقابت‌پذیری و کارآفرینی در روستاها به جای توجه صرف به محرومیت‌زدایی به منظور جلوگیری از تخلیه روستاها
- صدور پروانه نوسازی مسکن خارج از نوبت در محدوده‌های مصوب بازآفرینی شهری (بافت‌های فرسوده و ناکارآمد) توسط شهرداری‌ها
- گونه‌شناسی و طبقه‌بندی اجتماعی اقتصادی ساکنان

- شناسایی وسازماندهی ظرفیت‌های مردمی وتشکل‌های اجتماعی در راستای توجه به رویکرد اجتماع محور
- شناسایی، تبیین وبرجسته‌سازی زمین‌های اولویت دارمداخله در استان‌های بحرانی از لحاظ حاشیه‌نشینی
- شناسایی کلیه ساختمان‌های ناایمن بحرانی وپرخطر دستگاہ‌های اجرایی در کلانشهرهاومراکز استان‌ها
- تقویت‌تعاونی‌ها،بخش‌خصوصی،نهادهای محلی‌وخیرین در چارچوب قانون ساماندهی وحمايت از تولیدوعرضه
- مسکن‌واقدمات بازآفرینی شهری
- انجام اقدامات مربوط به حوزه بازآفرینی شهری در چارچوب نظام هماهنگ در سیاستگذاری توسعه شهرها
- پیش‌بینی هزینه عمران شهری در محدوده‌ها ومحل‌های هدف در ردیف خاصی از بودجه شهرداری‌ها وتأمین آن از محل عوارض‌نوسازی وسایر عوارض
- واگذاری اراضی بلااستفاده یا بایر متعلق به دولت یاسازمان‌ها ونهادهای وابسته برای ایجادفضاهای عمومی شهری
- باحفظ مالکیت دولت به شهرداری‌ها
- استقرار سامانه جامع پایش و ارزیابی عملکرد طرح‌ها وبرنامه‌های اجرایی در زمینه سکونتگاه‌های غیررسمی با پوشش دستگاہ‌های ملی،استانی ومحلی
- حمایت ازتشکیل وثقویت‌نهادهای دیده‌بان مردمی وتأسیس میزخدمت در شهرداری‌ها
- تهیه بانک اطلاعاتی وثبت اطلاعات مربوط به ویژگی‌های کالبدی-اجتماعی واقتصادی محلات حاشیه‌نشین در سامانه مدیریت آسیب‌های اجتماعی بارعایت قانون مدیریت داده‌ها واطلاعات ملی
- ایجاد پایگاه اطلاعاتی مرجع برخط با قابلیت به‌روزرسانی در زمینه میزان و انواع بافت‌های ناکارآمد موجود در نقاط مختلف کشور مبتنی برآخرین شاخص‌ها وسنجه‌های تدوین شده وزارت راه وشهرسازی (شرکت ملی بازآفرینی شهری)
- تهیه، تصویب و ابلاغ برنامه پایش جریان‌های مهاجرتی جمعیت در کشور، وزارت کشور، مؤسسه تحقیقات جمعیت کشور، وزارت راه وشهرسازی، بنیادمسکن وشهرداری‌ها

توسعه
زیرساخت‌ها و
امکانات زیربنایی

۴-۱- افزایش توان بازدارندگی

اهداف / وضع مطلوب

- اختصاص حداقل پنج درصد (۵٪) از منابع بودجه عمومی دولت (منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی) به عنوان سهم تقویت بنیه دفاعی در ردیف‌های خاص تقویت بنیه دفاعی (مطابق مصوبه فرماندهی معظم کل قوا) در بودجه سالانه کشور به منظور افزایش توان بازدارندگی، پیش‌کنشگری و دفاعی کشور در تراز قدرت منطقه‌ای و تأمین منافع و امنیت ملی
- تأمین امنیت همه جانبه و بازدارنده
- ارائه خدمات امن‌سازی، ارزیابی و رتبه‌بندی سالانه امنیت رایانکی (سایبری) دستگاه‌های اجرایی
- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین
- ایجاد امنیت پایدار با اتکاب به مردم‌پایگی امنیت و نقش و مشارکت مردم در فرایندهای امنیتی
- ارتقای بازدارندگی تقنینی و نظارتی در حوزه امنیت عمومی

وضع موجود

- در سال ۱۳۹۹ سهم اعتبارات ملی و استانی امور امنیتی و دفاعی ۲۲/۳ و ۴ درصد بود.
- در سال ۱۳۹۹ تعداد برنامه‌های اجرایی امور دفاعی و امنیتی ۸۷ بوده است.
- در وضع موجود ابزارها صرفاً سازمان پایه است.

- دارای دیپلماسی دفاعی معطوف به تنظیم مناسبات صرفاً دفاعی-امنیتی
- الگوی توسعه دفاعی منفصل
- الگوی نقش آفرینی نیروهای مسلح در برنامه‌سازندگی مبتنی بر قراردادهای پیمانکاری و کوتاه مدت

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- بروز برخی مشکلات در حوزه همسایگان، حضور نیروهای نظامی خارجی در منطقه و گروه‌های تروریستی و افراطی مورد حمایت بیگانه در منطقه
- توجه اندک به دانش فنی کادر تخصصی اطلاعاتی و امنیتی کشور
- استفاده از روش‌های اطلاعاتی محدود، متمرکز و با سطح تکنولوژی ناکافی
- نوسازی و طراحی مداوم پروژه‌های اطلاعاتی توسط سرویس‌های حریف
- تنوع و رشد فزاینده تهدیدات توأم با تشدید محدودیت‌های منابع
- دشواری ایجاد تناسب بین الزامات و منابع پشتیبانی دفاعی در افق حال و آینده
- عدم هم‌افزایی و هم‌تکاملی در توسعه صنعتی و فناوریانه بخش‌های دفاعی و غیردفاعی
- ناهم‌زمانی بین پاسخگویی به نیازهای فوری بخش دفاعی با سرعت اجرای طرح‌های اکتساب قابلیت‌های فناورانه بومی در بخش غیردفاعی
- محرومیت از فرصت‌های هم‌جوشی امنیت و تجارت منطقه‌ای و تضعیف جایگاه ایران در زنجیره‌های ارزش منطقه‌ای و جهانی
- مسدودسازی شریان‌های اقتصادی و تجاری ایران با منطقه، به منظور ضرب زدن به فرصت‌های توسعه اقتصادی ایران

راهبردها

- تقویت و بسترسازی امنیت همه‌جانبه (غذایی، آب، محیط زیست، اجتماعی، اقتصادی و ...) با حفظ پایداری و تاب‌آوری سرزمین
- ارتقای ایمنی تأسیسات و حداقل سازی اثرات ناشی از وقوع حوادث
- توسعه ظرفیت‌های آموزشی متناسب با اولویت‌های اطلاعاتی و امنیتی کشور

- ارتقای قابلیت طراحی و تولید و افزایش عمق ساخت داخل و ایمن‌سازی سامانه‌های راهبردی دفاعی
- رشد صادرات محصولات و خدمات دفاعی و دو منظوره و افزایش سطح مبادلات فناوری
- افزایش سطح مشارکت راهبردی بخش دفاع با سایر دستگاه‌های اجرایی کشور در توسعه زیرساخت‌های صنعتی و تحقیقاتی
- توسعه ساز و کارهای تجمیع منابع، ظرفیت‌ها و تقاضای دفاعی و غیردفاعی
- پشتیبانی از آمایش دفاعی برای استقرار نیروهای مسلح در پهنه سرزمینی
- پشتیبانی از دیپلماسی دفاعی به عنوان بخشی از دیپلماسی کلان کشور برای اهداف دفاعی و با اولویت تحریم‌شکنی
- اتخاذ رویکردهای توسعه‌گرا به امنیت و برقراری امنیت از طریق توسعه همه‌گیر مردمی
- توسعه همگرایی و هم‌افزایی در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس
- توسعه زیرساخت‌های صنعتی و اکتساب فناوری‌های پیشرفته
- توسعه استفاده از ظرفیت‌ها و مزیت‌های بخش دفاع در برنامه‌های سازندگی و توسعه زنجیره‌های ارزش راهبردی کشور مشروط به عدم تزاخم با بخش خصوصی
- ساماندهی کلیه مؤلفه‌های قدرت ملی به منظور تاب‌آوری راهبردی در مقابل تهدیدات و امکان بهره‌گیری توأمان آنها در زمان تهدید و جنگ
- افزودن شبکه‌ها و سامانه‌ها به منظور کاهش آسیب‌پذیری آنها در مقابل تهدیدات سخت و نرم (سایبرالکترونیک، امنیتی، فرهنگی، زیستی، گیاهی، شناختی و...) و فراهم کردن امکان ادامه کارکردهای ضروری آنها در شرایط بحرانی
- ذخیره‌سازی راهبردی، موازی‌سازی زیرساخت‌ها و تنوع بخشی و پایداری سازی سامانه‌ها و شبکه‌ها
- اتخاذ سیاست رفع تنش‌ها، سوء تفاهم‌ها و تقویت روابط با همسایگان و کنشگری فعال منطقه‌ای و بین‌المللی
- تقویت جمعیت‌پذیری نقاط روستایی و شهرهای کوچک و میانی واقع در حاشیه کویر و مناطق مرزی به منظور ارتقاء امنیت منطقه
- حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی و بهره‌مندی از مشارکت حداکثری مردمی در راستای تقویت توان بازدارندگی کشور
- تقویت ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کشور در حوزه جنگ ترکیبی و مقابله با جنگ نرم در کشور
- مبنای قرار دادن رویکردهای اجتماعی و مردمی برای تأمین امنیت برای تحقق امنیت پایدار مردمی
- برقراری تعادل و توازن سرزمینی و توجه به آمایش مناطق مرزی

اثرات و پیامدها

- اقتدار و بازدارندگی همه جانبه در منطقه و جهان
- افزایش تاب آوری و پایداری در مواجهه با تهدیدات
- افزایش آمادگی در برابر وقوع حوادث احتمالی
- تحقق سیاست خارجی در تراز انقلاب اسلامی بر مبنای اصل عزت، حکمت و مصلحت
- برقراری روابط متوازن با جهان از جمله قدرت های نوظهور و بازیگران مؤثر اقتصادی
- حصول پیشرفت در گفتگوهای هسته ای
- استمرار روابط تعاملی سازنده ایران با ژانسه بین المللی انرژی اتمی
- آزادسازی منابع ارزی، گشایش در تجارت خارجی و روابط تعاملی سازنده با ساز و کارهای اقتصادی، تجاری، بانکی و مالی جهانی
- تثبیت اقتدار جبهه مقاومت و نقش مهم آن در مبارزه با تروریسم و تأمین امنیت جمعی منطقه

اقدامات کلیدی

- توسعه فناورانه صنایع دفاعی با تأکید بر هوشمندسازی تجهیزات و سیستم های فرماندهی و اطلاعاتی
- ایجاد ظرفیت های آموزشی متناسب با اولویت های اطلاعاتی و امنیتی کشور و گسترش همکاری ها با مراکز علمی و دانشگاهی در این زمینه
- افزایش ایمنی و تاب آوری و تأسیسات حیاتی، افزودن شبکه ها و سامانه ها در ابعاد گوناگون
- نوسازی، بازسازی و بهبود زیرساخت ها و سامانه های دفاعی و امنیتی
- به روز رسانی و استانداردسازی سامانه های حفاظتی و امنیتی مورد نیاز سازمان ها، ادارت، نهادها و وزارت خانه ها
- رعایت اصول پدافند غیرعامل از جمله پراکندگی در استقرار تأسیسات حساس و حیاتی و صنایع دفاعی
- انتقال پادگان های مراکز نظامی و کارخانجات بزرگ صنعتی دفاعی از مراکز جمعیتی و شهرهای بزرگ از جمله تهران
- تأمین و واگذاری تسهیلات اعتباری، بانکی، زمین، تغییر کاربری و... به منظور ایجاد حریم های لازم برای تأسیسات مورد نیاز
- هوشمندسازی و پایش سخت افزاری و نرم افزاری مرزهای کشور

رشد اقتصادی

توسعه اجتماعی
و باز توزیع
عادلانه منافع

سیاست های
سرمایه ای

توسعه زیرساخت ها
و امکانات زیربنایی

الزامات نهادی
توسعه و نظام
برنامه ریزی

۴-۲- ناترازی انرژی در کشور

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش بهره‌وری تولید، انتقال، مصرف
- کاهش شدت انرژی در کشور به نصف تا پایان افق سند چشم‌انداز انرژی (۱۴۲۰)
- افزایش باز یافت مخازن نفت و گاز کشور
- حداکثر کردن تولید و بهره‌برداری از میدان‌های مشترک نفتی و گازی
- افزایش خوداتکایی در توسعه و کاربرد فناوری‌های پیشرفته با دانش بنیان نمودن حوزه انرژی
- ارتقای امنیت عرضه انرژی مطمئن، پایدار و با کیفیت مناسب
- تنوع بخشی اقتصادی سبد انرژی کشور

وضع موجود

- نفت و گاز طبیعی به عنوان اصلی‌ترین حامل‌های انرژی کشور
- وابستگی ۷۰ درصدی مصرف انرژی در کشور به گاز طبیعی
- ناترازی در گاز طبیعی ناشی از محدودیت افزایش ظرفیت تولید و ادامه روند رشد مصرف در همه بخش‌ها
- اعمال محدودیت‌ز یاد در تأمین گاز برای بخش‌های اقتصادی شده، ناشی از ناترازی انرژی در کشور
- ناترازی گاز به ترتیب ۲۲۷ و ۳۱۵ میلیون مترمکعب در سه ماه سرد و سردترین ماه سال ۱۴۰۱

■ متوسط رشد عرضه انرژی اولیه سالیانه ۴ درصد و رشد مصرف نهایی انرژی ۵/۴ درصد در طی ده سال
■ حداکثر میزان ناترازی روزانه گاز طبیعی بیش از ۳۰۰ میلیون مترمکعب و ناترازی برق حدود ۱۲ هزار مگاوات در سال
۱۴۰۱

- عدم مدیریت مصرف سوخت بنزین و گاز و بی‌ل و نگرانی دولت نسبت به ناترازی عرضه و تقاضا
- بروز جدی آسیب‌های جبران‌ناپذیر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و زیست‌محیطی ناشی از ناترازی انرژی گاز
- عدم تأمین پایدار انرژی و کاهش رفاه و نارضایتی جامعه و تشدید عدم اعتماد عمومی
- افزایش روند ناترازی در سال‌های اخیر و تشدید چالش‌های ناشی از آن

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- قیمت یارانه‌ای حامل‌های انرژی: دولت‌های گذشته تاکنون نتوانسته‌اند به دلیل تبعات اجتماعی و اقتصادی نامناسب حذف یارانه‌ها برای دوره کوتاه‌مدت، راهکارهای اساسی و تحولی را در جهت اصلاح قیمت‌های حامل‌های انرژی بر اساس سازوکار عرضه و تقاضا و همسوی با قیمت‌های منطقه‌ای و جهانی در پیش‌گیرند.
- تأخیر در انجام اصلاحات در تصمیم‌گیری‌ها: در چند دهه گذشته به دلیل تثبیت قیمت حامل‌های انرژی و عدم اصلاح آن‌ها به صورت تدریجی و مرحله‌ای، فاصله زیادی بین قیمت‌های موجود و قیمت‌های آن در کشورهای مصرف‌کننده به وجود آمده است. علاوه بر این، نسبت قیمت‌های حامل‌های انرژی در کشور به قیمت سایر کالاها و خدمات مصرفی کاهش شدیدی یافته و این خود مصرف‌کنندگان را در همه بخش‌ها بالا برده است. از این رو، مشکل ناترازی انرژی کماکان گریبانگیر دولت است.
- عدم اطمینان بخش غیردولتی به بازگشت سرمایه‌گذاری انجام شده در طرح‌های بهینه‌سازی مصرف انرژی و کاهش مشارکت آن‌ها
- عدم جذابیت نسبی اقتصادی طرح‌های توسعه میادین گازی
- احداث پالایشگاه و جمع‌آوری گازهای مشعل
- نبود ساختار متمرکز و متولی مشخص برای بهینه‌سازی مصرف انرژی در کشور
- عدم توجه به ملاحظات آمایش سرزمین و استراتژی توسعه صنعتی در تدوین برنامه توسعه انرژی
- عدم رصد کامل حامل‌های انرژی از نقطه تولید تا مصرف نهایی و توسعه ناکافی ظرفیت‌های انتقال و ذخیره‌سازی انرژی در کشور

- نبود ظرفیت لازم برای تزریق گاز به مخازن نفتی در سال‌های اخیر به دلیل کمبود گاز ناشی از افزایش مصرف
- بالا بودن عمر مخازن نفت و گاز کشور و افت تولید طبیعی آنها
- بالا بودن تلفات در بخش‌های تولید، تبدیل و عرضه انرژی در کشور
- محدودیت در دسترسی به منابع مالی بین‌المللی
- محدودیت دسترسی به فناوری‌های (تکنولوژی‌های) نوین
- موانع و مشکلات پیمانکاری و صنایع سازنده تجهیزات
- تأخیر در ایفای تعهدات دولت در قبال بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری در تجهیزات صنایع نفت و گاز
- کمبود شدید منابع مالی برای توسعه طرح‌های بخش انرژی

راهبردها

- واقعی کردن قیمت نسبی حامل‌های انرژی در بخش‌های مختلف مصرف‌کننده طی سال‌های برنامه پیشرفت
- تفکیک کامل وظایف حاکمیتی از تصدی‌گری و ایجاد ساختارهای مناسب برای ایفای وظایف حاکمیتی در بخش انرژی کشور، به ویژه صنعت نفت با تأکید بر اعمال حق حاکمیت و مالکیت ملی بر منابع، ذخایر و صیانت از آن
- تعریف و استقرار زنجیره ارزش بر مبنای نتایج امکان‌سنجی فنی و اقتصادی و ملاحظات زیست‌محیطی با هدف ایجاد حداکثر ارزش افزوده
- گسترش فعالیت‌های اقتصادی در مناطق و سواحل و جزایر جنوبی با استفاده از ظرفیت‌های صنعت نفت و گاز و همچنین مدیریت مصرف آب در صنایع انرژی‌بر
- ایجاد بازارهای رقابتی در زمینه تولید و عرضه حامل‌های انرژی
- کاهش ضایعات و تلفات در بخش تولید، انتقال، توزیع و مصرف انرژی تا سطح استانداردهای ملی
- ارتقای فناوری در تجهیزات و فرایندهای زنجیره انرژی
- بهره‌گیری مؤثر از موقعیت منطقه‌ای و جغرافیایی کشور برای خرید، فروش، معاوضه، انتقال، فرآوری و ذخیره‌سازی نفت و گاز و برق در بازارهای داخلی و منطقه‌ای با رویکرد حداکثر سودآوری در تجارت حامل‌های انرژی با تأکید بر ارتقای دیپلماسی انرژی
- توسعه مشارکت‌آحاد مردم در سرمایه‌گذاری بخش انرژی
- بهبود کیفیت محصولات و خدمات بخش انرژی متناسب با استانداردهای ملی در راستای صیانت از حقوق متقابل

مشتریان و عرضه‌کنندگان با ایجاد نهادهای تنظیم مقررات بخش انرژی (رگولاتوری انرژی)

- تبدیل و تولید حامل‌های انرژی با ارزش افزوده بالاتر
- حمایت از گسترش پژوهش‌های کاربردی، تولید دانش فنی و تجاری‌سازی فناوری‌های نوین
- تجاری‌سازی فناوری‌های انرژی‌های تجدیدپذیر و دستار محیط‌زیست
- توسعه صادرات کالا و تجهیزات دانش بنیان و خدمات فنی مهندسی بخش انرژی
- به‌کارگیری روش‌های ازدیاد برداشت و تولید صیانتی برای افزایش ضریب بازیافت میادین نفتی کشور
- توسعه و بهره‌برداری حداکثری از کلیه میادین مشترک نفتی و گازی در راستای حفظ منافع ملی کشور
- گسترش اکتشاف نفت و گاز به‌عنوان پشتوانه تولید نفت و گاز کشور در پهنه سرزمین
- افزایش ظرفیت و حفظ سهم ایران در تولید نفت اوپک و سهم در بازار جهانی نفت
- حفظ سطح تولید صیانتی از مخازن هیدروکربوری مایع کشور
- توسعه کمی و کیفی محصولات زنجیره نفت خام و گاز (پالایشی و پتروشیمیایی) بار و یک‌بار ایجاد حد اکثر ارزش افزوده
- ارتقای فناوری و تولید محصولات نفت و گاز متناسب با روش‌های روزآمد مختلف تأمین مالی داخلی و خارجی در طرح‌های صنعت نفت و گاز و افزایش سهم مشارکت بخش غیردولتی
- تخصیص بهینه گاز طبیعی تولیدی کشور بر اساس جامع‌نگری در منافع ملی
- جمع‌آوری، فرآوری و یاتبدیل حداکثری گازهای همراه و مشعل سوز بار عایت ملاحظات اقتصادی و زیست‌محیطی
- ایجاد اطمینان در تقاضای فروش نفت خام با خریدی مشارکت در پالایشگاه‌های خارج از کشور
- اتخاذ تدابیر کارآمد در حوزه دیپلماسی انرژی برای افزایش سهم ایران از تجارت جهانی گاز طبیعی و فرآورده‌های نفتی
- گسترش بازارهای صدور خدمات فنی مهندسی و فناوری انرژی

اثرات و پیامدها

- نگاه راهبردی به زنجیره‌های ارزش تولید نفت و گاز به‌عنوان موتور محرکه توسعه اقتصادی کشور
- ایجاد انگیزه اقتصادی کافی برای بهبود بازدهی نیروگاه‌ها و کاهش تلفات در شبکه
- حفظ پایدار انرژی مورد نیاز
- تسهیل فرایند بهینه‌سازی مصرف انرژی در بخش‌های مختلف اقتصادی
- افزایش تولید در بخش انرژی

اقدامات کلیدی

- ذخیره‌سازی گاز طبیعی
- خرید تضمینی گواهی‌های صرفه‌جویی انرژی توسط دولت جهت توسعه بازار بهینه‌سازی انرژی
- انتقال یارانه انرژی به انتهای زنجیره ارزش تولید گاز
- اصلاح تعرفه گاز طبیعی بر حسب منطقه و بخش
- کارآمدتر ساختن ساختار سازمانی انرژی کشور متناسب با ساختار شرکت‌های پیشرو در این عرصه
- خوداتکاسازی صنایع عمده در تأمین گاز
- احداث نیروگاه‌های خورشیدی و بادی
- نیروگاه‌های خودتأمین در بخش‌های صنایع کوچک و متوسط، کشاورزی، تجاری، عمومی، اداری و خانگی
- برقی‌سازی خودروها با اولویت اتوبوس‌های شهری، تاکسی‌ها و موتورسیکلت‌ها
- تجمیع و ادغام تمام ظرفیت‌های سازمانی موجود در دستگاه‌های اجرایی از جمله شرکت بهینه‌سازی مصرف سوخت، سازمان انرژی‌های تجدیدپذیر و بهره‌وری انرژی برق (ساتبا) و ستاد مدیریت حمل و نقل و سوخت به صورت یک نهاد فرادستگاهی با عنوان «سازمان بهینه‌سازی و مدیریت راهبردی انرژی»
- ترویج و گسترش فرهنگ صرفه‌جویی و بهینه‌سازی مصرف انرژی و حمایت از توسعه شرکت‌های خدمات انرژی (ESCO)
- اصلاح ساختار سازمانی و همچنین قوانین و مقررات جاری بخش انرژی متناسب با استانداردها و شرایط روز با تأکید بر حداکثرسازی مبادلات تجاری، عملکردهای بهینه اجرایی و توسعه‌ای در سطح بین‌المللی و افزایش جذابیت سرمایه‌گذاری
- اجرای طرح مطالعات جامع انرژی کشور با راهبری سازمان برنامه و بودجه کشور
- توانمندسازی سرمایه‌انسانی از طریق ارتقای آموزش‌های حرفه‌ای و مهارت‌های کاری و آموزش مستمر

۳-۴- توسعه فناوری و نوآوری

اهداف / وضع مطلوب

- سهم ۷ درصدی محصولات با فناوری متوسط به بالا (های. تک) از تولید ناخالص داخلی
- افزایش میزان اشتغال شرکت‌های دانش بنیان
- دستیابی به رتبه ۱۴ جهانی از نظر کمیت تولید علم به استناد پایگاه‌های معتبر بین‌المللی
- رشد ۲۰۰ درصدی فروش کالاها و خدمات دانش بنیان از تولید ناخالص داخلی نسبت به سال تصویب برنامه
- دستیابی به رتبه ۲ صادرات محصولات با فناوری متوسط به بالا (های. تک) در منطقه
- افزایش درک اجتماعی نسبت به اهمیت توسعه علم و فناوری
- تقویت زیرساخت‌ها و نظامات پشتیبان پژوهش و فناوری
- ساماندهی نظام‌های ملی و منطقه‌ای نوآوری به منظور پیشسازی اقتصاد دانش بنیان
- افزایش اعتبارات پژوهش و فناوری بخش دولتی و غیردولتی به تولید ناخالص داخلی به ۲ درصد
- حمایت و تقویت پژوهش و فناوری و توسعه بخش‌های دولتی و غیردولتی و حمایت از انتشار دستاوردهای پژوهشی و فناوریانه جهت رفع نیازهای جامعه با رویکرد تعمیق کیفیت
- افزایش تعداد شرکت‌های دانش بنیان به ۳۰,۰۰۰ شرکت
- سهم اقتصاد رقومی (دیجیتال) از تولید ناخالص ملی به ۱۰ درصد
- تحقق ۶۰ درصدی اهداف سند راهبردی جمهوری اسلامی ایران در فضای مجازی

وضع موجود (آمارها مربوط به سال ۲۰۲۳ است)

- جایگاه ۶۲ از میان ۱۳۲ کشور، رتبه دوم از میان ۱۰ کشور منطقه آسیای مرکزی و جنوبی و رتبه ششم از میان ۳۷ کشور در گروه کشورهای با درآمد متوسط به پایین بر اساس گزارش شاخص جهانی نوآوری (۲۰۲۳)
- رتبه ۱۹، ۴۳ و ۵۵ در ارکان، پیچیدگی بازار و خروجی‌های نوآورانه، دانش و فناوری (بهترین رتبه‌های کسب شده توسط ایران)
- رتبه ۹۷، ۱۱۷ و ۱۳۱ در ارکان موسسات، پیچیدگی بازرگانی و زیرساخت
- عملکرد بالاتر از میانگین گروه با درآمد متوسط به پایین در بروندادهای دانش و فناوری، خروجی‌های خلاقانه، پیچیدگی بازار، سرمایه انسانی، تحقیقات و زیرساخت‌ها
- رتبه بهتر شاخص‌های خروجی نوآوری نسبت به ورودی‌های نوآوری
- نقاط قوت اصلی نوآوری ایران: شاخص علائم تجاری بر اساس مبدأ رتبه ۱، رصدفارغ التحصیلان علوم و مهندسی با رتبه ۰.۳، ارزش بازار رتبه ۵ و شکل‌گیری سرمایه ناخالص با رتبه ۹ جهان
- نقاط ضعف اصلی نوآوری ایران: کیفیت نظارتی با رتبه ۱۳۲، مشارکت الکترونیکی با رتبه ۱۲۷، سرمایه‌گذاری مشترک / معاملات اتحاد استراتژیک / میلیارد دلار تولید ناخالص ملی با رتبه ۱۲۶ و ثبات عملیاتی برای مشاغل با رتبه ۱۲۶ جهان
- کسب رتبه به ترتیب ۱۳ و ۱۶ در شاخص حق اختراع بر اساس مبدأ و هزینه‌های نرم‌افزاری در شاخص خروجی‌های دانش و فناوری
- جایگاه بهتر نسبت به کشورهای کویت، گرجستان، عمان، ارمنستان، مصر، پاکستان، آذربایجان و لبنان از نظر شاخص نوآوری و فاصله نسبت به کشورهای روسیه، عربستان سعودی، قطر، هند، ترکیه، مالزی و امارات

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- سهم کم ارزش محصولات و خدمات دانش بنیان در تولید ناخالص داخلی و اثربخشی محدود شرکت‌های دانش بنیان در حل مسائل اساسی کشور
- سهم پایین صنایع و بنگاه‌های بزرگ در هزینه‌کرد تحقیق و توسعه کشور و توسعه فناوری و نوآوری
- مواجهه منفعلانه و غیربهرنگام با فرصت فناوری‌های نوظهور و الگوهای نوین کسب و کار
- نارسایی در ساماندهی و حمایت حرفه‌ای از پارک‌های علم و فناوری
- عدم پیوند مناسب بین شرکت‌های مستقر در پارک با صنعت

- توسعه نیافتگی در برخی از فناوری‌های اقتدار آفرین
- ضعف و نارسایی زیرساخت‌ها و بسترهای اجرایی و قانونی در ایجاد و توسعه شرکت‌های دانش بنیان
- ناکافی بودن حمایت‌های مالی
- ناآشنایی شرکت‌های دانش بنیان جهت آمادگی برای حضور در بازار
- تحریم‌های بیرونی و داخلی در حکمروایی
- ضعف حضور بخش خصوصی در پارک‌ها و مراکز رشد علم و فناوری
- استفاده بسیار پایین از ظرفیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی سرمایه‌های ایرانیان خارج از کشور در حوزه فناوری
- عدم التزام به مأموریت توسعه فناوری و نوآوری در دستگاه‌های اجرایی
- وجود ریسک‌های متعدد دفنی و تجاری در ارائه محصولات
- تضمین حاشیه سود بالا برای اغلب صنایع و بنگاه‌های بزرگ بر مبنای رانت‌های قیمتی و انحصار
- عدم تبعیت بخش خصوصی از پیوست فناوری
- عدم احساس نیاز و ضعف دانش و آگاهی سازمان‌ها و شرکت‌ها از قلمرو مرز دانش و فناوری‌های نوین
- فقدان سند جامع و مرجع متولی در شناسایی نیازها، نوع فناوری‌های کشور، مهد تکنولوژی، نحوه و فرایند انتقال فناوری‌های نو، تک‌به‌کشور
- ضعف زیرساخت‌های سخت افزاری و نرم افزاری فناوری اطلاعات و ارتباطات
- بی‌توجهی شرکت‌های دولتی ایرانی در اعمال قانون انتقال فناوری به هنگام انعقاد قرارداد فی مابین با کشورهای و شرکت‌های خارجی

راهبردها

- تقویت و جهت‌دهی حمایت‌های مالی و مالیاتی برای افزایش نقش آفرینی شرکت‌های دانش بنیان در حل مسائل اساسی کشور
- اهرمی کردن مشوق‌های دولتی برای شرکت‌های بزرگ برای فعالیت‌های محرک اقتصاد دانش بنیان
- کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در توسعه فناوری‌های نوظهور اولویت‌دار
- ارتقاء سطح زیرساخت و ایجاد تمهیدات اجرایی و قانونی در ایجاد و توسعه آسان و سریع شرکت‌های دانش بنیان
- ساماندهی پارک‌های علم و فناوری

- توسعه تعاملات علمی بین‌المللی با کشورهای هدف
- توسعه نظام جامع تأمین مالی علم و فناوری
- تقویت و توانمندسازی نیروی انسانی برای نظام‌های ملی و منطقه‌ای نوآوری
- ارتقاء فرهنگ عمومی به منظور تقویت پژوهش و فناوری و مردمی‌سازی آن
- ارتقاء دانش و آگاهی سازمان‌ها و شرکت‌ها از قلمرو مرز دانش و سطح فناوری‌های نوین
- تقویت زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری فناوری اطلاعات و ارتباطات
- توانمندسازی شرکت‌های دولتی و خصوصی و تسهیل در انتقال فناوری
- ارزیابی عملکرد شرکت‌های دولتی در استقبال از فناوری‌های جشنواره شهید رجایی

اثرات و پیامدها

- دستیابی به رشد اقتصادی بالاتر
- افزایش بهره‌وری، افزایش تشکیل سرمایه و کاهش نرخ بیکاری
- ارتقای سهم اقتصاد دیجیتال از تولید ناخالص داخلی کشور
- قرار گرفتن کشور در بین کشورهای برتر از نظر دستیابی به فناوری‌های نوین
- توسعه همکاری‌های راهبردی و فناوری محور با سایر کشورها

اقدامات کلیدی

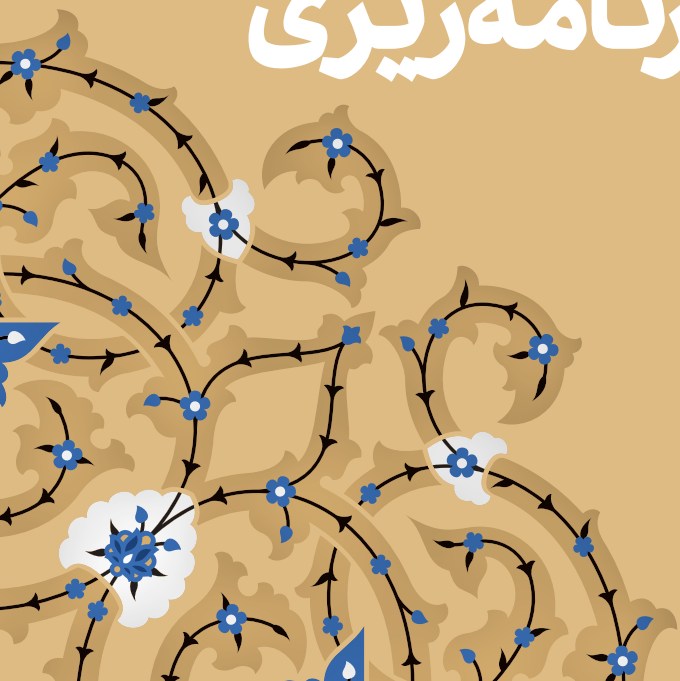
- بازنگری و به‌روزرسانی نقشه جامع علمی کشور مبتنی بر اولویت بخشی به فناوری‌های نوظهور مطابق با ظرفیت ایران
- اصلاح زمان بندی نظام تعرفه‌گذاری و تدوین پیوست فناوری بخشی برای واردات کالاهای با قابلیت ساخت داخل، با اجرای قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی داخلی و حمایت از کالای ایرانی
- تمرکز سرمایه‌گذاری و حمایت نهاد‌های تخصصی تأمین مالی اقتصاد دانش بنیان به ویژه صندوق نوآوری و صندوق توسعه ملی و... از طرح‌های دانش بنیان مرتبط با حل مسائل اساسی کشور
- شکل‌گیری شبکه شرکت‌های دانش بنیان حول بنگاه‌های بزرگ صنعتی خریدار کالا و خدمات دانش بنیان از طریق تعریف ابزارها و مشوق‌های مالی مانند سرمایه‌گذاری خطرپذیر، اجاره به شرط تملیک، تأمین منابع مالی و بیمه کیفیت

- محصولات دانش بنیان و همچنین اصلاح نظام مالیاتی حامی تحقیق و توسعه و اختصاص اعتبار مالیاتی به فعالیت‌های تحقیق و توسعه اثر بخش در بنگاه‌های صنعتی و باغ
- افزایش تنوع در تولیدات فناورانه داخلی و ظرفیت‌سازی برای حضور و فعالیت شرکت‌های دانش بنیان در کشورهای هدف به منظور صادرات محصولات فناورانه از طریق مدیریت ریسک سرمایه‌گذاری در نوآوری و حمایت از سرمایه‌گذاری بنگاه‌های صنعتی و باغ کشور در طرح‌های دانش بنیان با حمایت‌های مالی، مالیاتی، بیمه‌ای و گمرکی و اعطای مشوق‌های صادراتی
  - حمایت از ایجاد گواهی‌کننده‌های دانش فنی داخلی، به خصوص در صنایع فرایندی مانند پتروشیمی، نفت و گاز با اولویت تمرکز بر فناوری‌های راهبردی آینده و با ارزش افزوده بالا
  - تقویت محیط‌آزمون برای پرورش فناوری‌های نوظهور متناسب با نیازهای کشور
  - پیشنهاد اصلاح قوانین کسب و کار متناسب با الزامات فناوری‌های نوظهور و الگوهای نوین کسب و کار
  - حمایت از بومی‌سازی برخی اقلام تحریمی، ارتقاء و بهبود کیفیت محصولات صنعتی، کاهش هزینه‌های دولت، پاسخ به انتظارات جامعه و صنعت برای حل چالش‌های کشور
  - تهیه برنامه برای مدیریت و راهبری اقتصاد دانش بنیان در سطح منطقه و یا استان‌ها
  - شناسایی مشکلات اساسی بخش صنعت و نیازسنجی جامعه و صنعت و تصریح تقاضا
  - ارزیابی شرکت‌های دانش بنیان از لحاظ ریسک و بازدهی انتظاری
  - ایجاد صندوق‌های تأمین مالی جمعی، سرمایه‌های خرد برای تأمین مالی پروژه‌های دانش بنیان
  - راه اندازی و مدیریت سیستم آماری مربوط به شاخص‌های اقتصاد دانش بنیان در سطح منطقه و یا استان
  - انجام پژوهش به منظور تدوین، بومی‌سازی و اثر بخشی استانداردها
  - تقویت ارتباط کارکردی نهادهای متولی تولید آمار و اطلاعات در حوزه نوآوری
  - ساماندهی نظام ارزیابی، اعتبارسنجی، رتبه‌بندی و تضمین کیفیت فناوری‌های نوین

الزامات نهادی
توسعه و نظام
برنامه ریزی

۵-۱- سیاست خارجی و دیپلماسی اقتصادی

اهداف / وضع مطلوب

- تقویت رویکرد اقتصادمحور در سیاست خارجی، روابط منطقه‌ای، جهانی و تقویت پیوندهای اقتصادی با اولویت همسایگان
- استفاده از تمام امکانات و ظرفیت‌های سیاست خارجی، روابط دوجانبه، سیاست (دیپلماسی) همسایگی و سیاست (دیپلماسی) چندجانبه و بین‌المللی برای پیشبرد سیاست اقتصادی
- آزادسازی منابع ارزی، گشایش در تجارت خارجی و روابط تعاملی سازنده با سازوکارهای اقتصادی، تجاری، بانکی و مالی جهانی
- بهره‌گیری عینی از منافع عضویت در پیمان‌های اقتصادی و سازمان‌های منطقه‌ای مانند آکو، شانگهای و اتحادیه اقتصادی اوراسیا
- گذار از یک الگوی اقتصادی کم‌پیوند با خارج به یک اقتصاد برون‌گرای دارای پیوندهای پایدار از جمله برقراری روابط متوازن با قدرت‌های نوظهور اقتصادی و بازیگران مؤثر آسیایی

وضع موجود

جهانی‌شدن باعث مرززدایی از بسیاری روندهای سیاسی-اقتصادی و فرهنگی شده و ژئواکونومیک در کنار ژئوپلیتیک، جایگاه و اهمیت مؤلفه اقتصاد را ارتقا بخشیده است. در این راستا سطح توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی کشورها رابطه در هم تنیده‌ای

باجهت‌گیری کلان سیاست خارجی آنها پدیدآورده و در نتیجه، ادعاهای سرزمینی دیپلمات‌های سنتی و کارویژه‌های آنها به چالش گرفته شده است. به دلیل پیچیدگی روابط و سازمان اقتصادی ناشی از جهانی شدن امروزه در کنار وزارت خارجه، بازیگران فراملی و فراملی دیگری نیز در حوزه کاری دیپلمات‌ها وارد شده‌اند. شکل‌گیری دیپلماسی اقتصادی یکی از نمودهای تحول و پیچیدگی ساختار جدید است.

تأکید بر مضامین دیپلماسی اقتصادی در اسناد فرادستی کشور از جمله سند چشم‌انداز، بیانیه گام دوم انقلاب، برنامه‌های توسعه و نیز سند تحول دولت بازتکرار شده است. به رغم تأکیدات فوق، از بررسی روند انقباض ژئوپلیتیک ایران در دودهمه اخیر که ذیل تنش هسته‌ای و نیز تحریم‌های گسترده اقتصادی، زمینه ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک ایجاد شده، چنین به نظر می‌رسد که در قیاس با سایر اقتصادهای مطرح منطقه (ترکیه، هند و عربستان و غیره) هنوز با یک اقتصاد برون‌گرای دارای پیوندهای پایدار با جهان فاصله داریم که البته اثر و نتایج خاص خود را دارد.

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

با بررسی اسناد مربوطه از جمله سند برنامه هفتم توسعه و سند تحول دولت مشخص می‌شود که اصلی‌ترین چالش در موضوع فوق، روند کاهش اثرگذاری ایران در اقتصاد بین‌الملل است که به خصوص در دهه‌های اخیر از آسیب‌پذیری اقتصاد ایران در برابر تحریم‌های فزاینده (در سایه پرونده هسته‌ای) برمی‌آید. به این موارد باید تهدیدات امنیتی و سیاسی در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی را افزود که در مجموع بیشتر توجه دستگاه حاکمیت را به خود مصروف می‌کند و کم‌توجهی به دیپلماسی اقتصادی را به دنبال دارد؛ بنابراین شاهد یک دور باطل هستیم، به طوری که مدام عزم هیئت حاکمه کشور برای به‌کرد دیپلماسی اقتصادی به‌در بسته می‌خورد. در این میان، مهم‌ترین محدودیت‌ها و موانع موجود عبارت‌اند از:

- تهدیدات امنیتی و سیاسی در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی
- کم‌توجهی به دیپلماسی اقتصادی
- تهدیدنمایی برنامه صلح‌آمیز هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران
- تلاش نظام سلطه برای مقابله با جمهوری اسلامی ایران
- ضعف در پشتیبانی از حقوق ایرانیان خارج از کشور و بهره‌مندی ناکافی از ظرفیت‌های آن‌ها
- روند کاهش اثرگذاری ایران در اقتصاد بین‌الملل
- آسیب‌پذیری اقتصاد ایران در برابر تحریم‌های فزاینده

راهبردها

به نظر می‌رسد اصلی‌ترین راهبرد در تحقق مقوله فوق، استقرار سیاست خارجی توسعه‌گرا در کشور است. این مهم، نیازمند تصویرسازی کشور به عنوان فرصتی جمعی است تا در پرتو آن بتوان وارد زنجیره جهانی ارزش شد و بهترین موقعیت کشور را در این زنجیره ارزش ارتقا داد. در این راستا تولید و حفظ ثبات در محیط امنیتی و طراحی دیپلماسی اقتصادی، کنشگرایی اقتصادی دولت، اتصال بازارهای محلی ایران به بازارهای منطقه‌ای و جهانی را می‌توان شاخص‌های کلیدی سیاست خارجی توسعه‌گرای ایران مطرح کرد. بر این اساس، مهم‌ترین الزامات سیاست خارجی توسعه‌گرای ایران، تلفیق رویکردها و لایه‌های جغرافیای اقتصادی و سیاسی با محوریت استقلال کشور است. رئوس اصلی این راهبرد عبارت‌اند از:

- به فعلیت رساندن فرصت‌ها و ظرفیت‌ها و مزیت‌ساز کشور در عرصه بین‌الملل
- گسترش تعاملات پایدار بین‌المللی بنگاه‌های کوچک و متوسط
- مستقل کردن تعاملات خارجی از سازوکارها و ابزارهای تحریم‌پذیر و نقش آفرینی در نظام‌های جدید پولی و بانکی بین‌المللی
- حل و فصل هوشمندانه و عزت‌مندانه موضوع هسته‌ای با حفظ حقوق و دستاوردهای علمی کشور
- نهادسازی و سیاست‌گذاری مؤثر برای شرایط تحریم
- ارائه واقعیات جمهوری اسلامی ایران در فضای بین‌المللی به عنوان کشوری صلح‌طلب و متعهد به هنجارهای عادلانه بین‌المللی
- حضور فعال‌تر و سازنده‌تر در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و تلاش برای تغییر نظم موجود با ملاحظات عدالت‌محوری و ظلم‌ستیزی
- اتخاذ سیاست‌رفع تنش‌ها، سوء تفاهم‌ها و تقویت روابط با همسایگان و کنشگری فعال منطقه‌ای و بین‌المللی

اثرات و پیامدها

اثرات و پیامدهای چندگانه رویکرد سیاست خارجی توسعه‌گرا که دیپلماسی اقتصادی را در بطن خود دارد، عبارت‌اند از:

- تدوین نقشه راه دیپلماسی اقتصادی
- مقابله با مخاطرات و اختلال‌های اقتصادی خارجی
- تقویت دیپلماسی انرژی
- بازطراحی سیاست خارجی با اولویت اقتصادی و رویکرد تمدنی
- تبدیل منطقه‌گرایی به یک مزیت برای نظام حکمرانی
- افزایش جریان انتقال تکنولوژی

- بهبود تجارت خارجی
- بهره‌مندی از فرصت سرمایه‌گذاری‌های خارجی
- تعامل سازنده با رژیم‌ها و سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی
- ارتقای برند ملی ایران
- تقویت لجستیک تجاری
- بهره‌برداری از موقعیت جغرافیایی

اقدامات کلیدی

دیپلماسی اقتصادی موفق محصول کنشگری یک دولت توسعه‌گر است که هم‌زمان با اصلاحات و گشایش‌ها در اقتصاد داخلی، سیاست خارجی را نیز به خدمت توسعه درمی‌آورد. موفق‌ترین نمونه‌های این دولت‌ها مربوط به شرق آسیا هستند که از ظرفیت سازمان‌های منطقه‌ای‌شان مانند آسه‌آن به خوبی بهره‌می‌برند، ظرفیتی که در ایران البته تا حد زیادی مغفول است و جای مانور بیشتر دارد. در مجموع، اقدامات کلیدی در تحقق اهداف سیاست (دیپلماسی) اقتصادی عبارت‌اند از:

- تهیه طرح جامع ارتقای کارآمدی و اثربخشی سیاست (دیپلماسی اقتصادی)، به ویژه در زمینه اقتصاد دانش بنیان با تمرکز بر پیوندهای اقتصادی با همسایگان، کشورهای آسیایی، آفریقایی، آمریکای لاتین، قدرت‌های نوظهور و سازمان‌های بین‌المللی از جمله سازمان همکاری‌های شانگهای
- انعقاد و تعمیق موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی و آزاد با اولویت انعقاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با کشورهای هدف در میان مدت و تجارت آزاد در بلندمدت (از جمله اوراسیا)
- فراهم آوردن زمینه استفاده از ظرفیت‌های بخش خصوصی در جهت توسعه هرچه بیشتر روابط اقتصادی و تجاری خارجی با همکاری اتاق‌ها
- کمک به ارتقای جایگاه جمهوری اسلامی ایران در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی با تأکید بر استفاده از ظرفیت سازمان‌های شانگهای، بریکس، اکو و اتحادیه اقتصادی اوراسیا
- تنوع‌بخشی هر چه بیشتر به بازارهای صادراتی و وارداتی کشور با یافتن سازوکارهای مقابله با تحریم‌های بانکی
- اتصال و وابسته نمودن شبکه‌های انرژی کشورهای همسایه به شبکه داخلی کشور
- افزایش رایزنی‌ها و مشورت‌های سیاسی در سطوح مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی، فعال‌تر نمودن گروه‌های اقتصادی و بازارچه‌های مرزی با همسایگان و افزایش و ارتقای سطح تماس با مقامات کشورهای منطقه و جهان

۵-۲- حکمروایی

اهداف / وضع مطلوب

- اعتلا و بهبود حکمرانی داده در خط مشی گذاری
- پایداری در استفاده از رویکرد آینده نگر و اولویت بخشی به منافع و علائق ملی بلندمدت در نظام تصمیم گیری
- تحقق ایده مشارکت عمومی - خصوصی (کنش جمعی معطوف به تأمین منافع/علائق عمومی)
- نقش آفرینی پیشینه نیروهای اجتماعی - اقتصادی - سیاسی در ایجاد منافع/علائق مشترک و پیکربندی کنش جمعی برای تعالی کشور

وضع موجود

- عدم کاربست فناوری های نوین در روند گردآوری داده ها
- حاکمیت داده سازی به قصد حامی پروری و سفید نمایی در بسیاری از موارد
- خوگرفتن و توسل به ایده ها و راهکارهای کوتاه مدت و حاکمیت روحیه ضربتی و اقدامات بخشی، جزیره ای و غیر فراگیر
- برقراری حکمرانی از بالا به پایین و تحکيل عمودی ترجیحات توسط دولت بزرگ
- کاهش ضریب نفوذ خط مشی هایی بی توجه به اقبال عمومی

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- عدم انتشار نتایج حاصل از پیمایش‌ها در بسیاری مراکز تصمیم‌گیری به دلایل غیرشفاف و عمدتاً سیاسی
- اتکای فرایندگردآوری داده‌ها به پیمایش‌هایی با فواصل زمانی زیاد
- مانع فرهنگی ریشه‌دار کوتاه‌مدت‌نگری در جامعه ایرانی در کنار عوامل زمینه‌ساز دیگر
- مشکلات موجود برای رصد واقعی مطالبات عمومی برای شکل‌دهی منافع مشترک
- رویه‌های فزاینده فسادخیز در حوزه بخش عمومی و خصوصی
- کاهش نگران‌کننده امید و اعتماد اجتماعی و سیطره رفتارهای ناسالم

راهبردها

- اصلاح نظام خط‌مشی‌گذاری با تحکیم بشواهد محوریت و تکیه بر داده‌های واقعی
- بهره‌گیری از فناوری‌های نودرون‌گردآوری، ثبت و انتشار داده‌ها
- ارتقا و تسریع در تسهیم داده‌ها و حوزه اشتراک‌گذاری نتایج خام
- جریان‌سازی ترتیبات بلندمدت‌نگر در تشریح نظام مسائل
- اصلاح تدریجی فرهنگ ناظر بر «اقدام عاجل»
- جریان‌سازی رسمی و غیررسمی مشارکت در حوزه‌های گوناگون تصمیم‌گیری که امکان سهم‌گذاری عمومی در آنها وجود دارد
- تثبیت رقابت در عرصه‌های سیاسی (به‌طور ویژه انتخابات)
- کاستن از بار موانع نوشته و نانوشته برای حضور فعالان بخش خصوصی

اثرات و پیامدها

- اتخاذ رویکردهای واقع‌گرا به قصد حل مسائل از یک سو و امیدآفرینی به عموم
- کمک به شکل‌گیری فضای اقتصادی رقابت‌پذیر
- ترویج نوآوری و زمینه‌سازی برای جهش اقتصادی
- ایجاد فضای اولویت‌گذاری برای تخصیص منابع به قصد حل مسائل عمومی
- کاستن از اضافه‌بار دولت در مدیریت و برآوردن مطالبات جامعه

- مدیریت طبیعی و واحدی خودتنظیم‌گر تعارض‌های اجتماعی و فرهنگی به واسطه سهم‌گذاری گروه‌های مختلف در طرح و حل مسائل
- تدوین خط‌مشی‌های اثربخش‌تر به دلیل مشارکت حداکثری ذی‌نفعان بالقوه
- کنترل رفتارها و رویه‌های فسادخیز به میانجی و تفویض بخشی از مسئولیت نظارت و پایش به جمعیت بزرگ‌تری از ذی‌نفعان
- تقویت سویه عدالت خواهانه خط‌مشی‌ها به لطف تسهیم و وظیفه‌آراء امور
- تقویت امید، اعتماد و همبستگی اجتماعی با طراوت بخشیدن و پویا ساختن تصمیم‌گیری‌های عمومی

اقدامات کلیدی

- تصحیح نگاه کنونی نسبت به دوگانگی امیدآفرینی و واقع‌نگری به قصد ایجاد نظام‌های انگیزشی مؤثر و کارا
- ایجاد و فاق‌آراء در خصوص دلایل محرمانگی و مدیریت انتشار داده‌ها
- مهارت‌پروری در اتکاگری عاملان سیاسی-اقتصادی-اجتماعی به داده‌ها
- تدوین پیوست‌های اجتماعی و فرهنگی بلندمدت‌ناظر بر آینده‌نگری پیامدها به منظور ترویج فرهنگ تدریج‌گرایی در اذهان عاملان اجتماعی
- پرهیز از موازی‌کاری و تلاش برای ایجاد یکپارچگی حکمرانی
- تدوین یک پارادایم یا کلان‌الگوی توسعه‌ای به منظور ترسیم نقشه راه آینده برای کشور با قید مشارکت دهی اکثریتی به ذی‌نفعان بالقوه
- پیراستن نظام تصمیم‌گیری از مراکز با مأموریت‌های مشابه
- بازشناسی گلوگاه‌هایی که در آنها امکان تفویض اداره و مدیریت امور به عموم وجود دارد
- تدوین برنامه عملیاتی برای حکمرانی فروملی و محلی که نیازی به تصمیم‌های نخبه‌گرایانه نیست و پیامدهای مخاطره‌آمیز گسترده‌ای در پی ندارند. مثلاً مدیریت فضای شهری
- ارتقای ابزارهای انگیزشی و شفاف که سنخ‌های رفتاری مشارکت‌جو را در شهروندان بیدار می‌کند، به ویژه در امور شهری، شهرداری‌ها و موارد خرد

۵-۳- اصلاح ساختار بودجه کشور

اهداف / وضع مطلوب

- تقویت و افزایش منابع درآمدی پایدار و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی
- افزایش کارایی و اثربخشی بودجه عمومی
- اصلاح ساختار و رویه‌های بودجه ریزی شرکت‌های دولتی
- ارتباط یافتن بودجه با برنامه توسعه و برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی
- افزایش شمولیت و شفافیت بودجه
- نسبت بدهی دولت و شرکت‌های دولتی شامل بدهی به صندوق توسعه ملی به تولید ناخالص داخلی به میزان ۴۰ درصد در طول سال‌های برنامه (با هدف گذاری بدهی دولت حداکثر به میزان ۱۸ درصد)
- نسبت اعتبارات تملک‌داری‌های سرمایه‌ای به بودجه عمومی ۲۵ درصد
- کاهش کسری تراز عملیاتی بودجه به ۵ درصد از کل اعتبارات هزینه‌ای

وضع موجود

- تداوم وابستگی منابع بودجه عمومی دولت به صادرات نفت و گاز و سهم ۷/۲۲ درصدی نفت از منابع عمومی بودجه، هرچند در مقطعی به رشد تولید و سرمایه‌گذاری منجر گردیده، لیکن به خاطر نوسانات و کاهش قیمت

- نفت بعضاً با کاهش جدی سرمایه گذاری و ایجاد عدم تعادل های اساسی در اقتصاد کشور انجامیده است.
- کاهش میزان سرمایه گذاری دولت و تنزل سهم اعتبارات تملک دارایی های سرمایه ای از کل مصارف عمومی به ۱۵/۶ درصد که عمدتاً متأثر از کاهش درآمدهای نفتی بوده و منجر به حجم بالایی پروژه نیمه تمام و طولانی شدن زمان بهره برداری گردیده است.
- تداوم کسری عملیاتی بودجه (نسبت کسری عملیاتی به کل اعتبارات هزینه ای ۱۹ درصد) و ضرورت انجام اصلاحات اعتبارات هزینه ای به منظور تامین آن از محل منابع مالی پایدار و از جمله افزایش درآمدهای مالیاتی و به تبع آن افزایش و بهبود کیفیت خدمات عمومی چون آموزش، بهداشت، درمان، رفاه اجتماعی و سایر امور حاکمیتی
- زیان ده بودن و بهره وری پایین در شرکت ها و بنگاه های دولتی ناشی از عدم تناسب ساختار انگیزشی، مالی و مدیریتی با اهداف و مأموریت های محوله

چالش ها، محدودیت ها و موانع

- وابستگی شدید بودجه به درآمدهای نفتی و عدم موفقیت در حذف معافیت های مالیاتی و یارانه های غیر ضروری و کسب درآمدهای پایدار
- چسبندگی هزینه های دولت در شرایط تورمی و مشکل کار برد فزاینده مالیات ها در شرایط رکودی
- حکمرانی نامناسب و مدیریتهای ناکارآمد در شرکت های دولتی
- پیوند ضعیف برنامه های اجرایی در تخصیص منابع در لایحه بودجه و مقاومت بخشی و دستگاہی برای استقرار روش های نوین
- تمرکزگرایی مالی و مقاومت در قبال تراکم زدایی و عدم تمرکز بودجه (افزایش سهم بودجه ای استان ها)
- عدم شفافیت در بودجه شرکت های دولتی ناشی از ضعف نظارت های مناسب
- بهره وری پایین اعتبارات هزینه ای و تملک دارایی های سرمایه ای ناشی از عدم پیوند برنامه های توسعه همراه با پروگرام های میان مدت، برنامه های مالی میان مدت مخارج دولت و بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد متأثر از ناتوانی علمی، اجرایی و منافع رانگی

راهبردها

- هوشمندسازی نظام بودجه ای و شفاف سازی و تقویت نظام کنترل و نظارت بر اهداف و عملیات بودجه

- تقویت منابع درآمدی از طریق کاهش فرار مالیاتی، بازنگری در معافیت‌ها و عوارض و هدفمندسازی بهینه یارانه‌های مختلف
- تقویت تمرکززدایی از بودجه‌ها و ارتقای ظرفیت نهادی ضروری در استان‌های کشور
- بازنگری و ساماندهی شرکت‌های دولتی از طریق واگذاری سهام، اجاره و بهبود مدیریت
- بازنگری در هزینه‌های جاری از طریق اولویت‌بندی مخارج عمومی، حذف هزینه‌های غیرضروری، ارتقای ساختار انگیرشی برای افزایش بهره‌وری و واگذاری وظایف غیرحاکمیتی به بخش خصوصی
- ساماندهی طرح‌های عمرانی دولت
- گسترش شیوه‌های مشارکتی در تأمین منابع سرمایه‌گذاری‌ها، کاربست و رعایت کامل مفاد قانونی در تعریف طرح‌ها و پروژه‌های جدید
- رصدبدهی‌ها و ایجاد تعهدات دولت در سطوح و زمینه‌های مختلف
- افزایش شفافیت بودجه مبتنی بر معیارها و ضوابط مشخص و پذیرفته شده
- ارتقای ساز و کارهای پیوند توزیع منابع بودجه با برنامه توسعه و تقویت بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد در دستگاه‌های اجرایی

اثرات و پیامدها

- تقویت کارایی نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی و استفاده بهینه از منابع
- افزایش و بهبود کیفیت خدمات عمومی
- کمک به برقراری ثبات اقتصادی و جلوگیری از تورم و سایر پدیده‌های مخرب اقتصادی
- ایجاد عدالت، افزایش رفاه اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی و افزایش مشارکت‌های شهروندی در سرمایه‌گذاری

اقدامات کلیدی

- تقویت زیرساخت‌های فناورانه و باریک‌کردن خلق ظرفیت‌های جدید، جلوگیری از فرار مالیاتی و حذف و کاهش تخفیف‌ها و معافیت‌های ناعادلانه
- پیاده‌سازی نظام یکپارچه مدیریت مالی بخش عمومی
- کاربرد فناوری‌ها در مراحل گوناگون بودجه‌ریزی از تهیه و تنظیم تا نظارت
- بهینه‌سازی دارایی‌های عمومی (شرکت‌های دولتی و ملک و مستغلات) به منظور تقویت منابع درآمدی دولت از

- طریق برقراری حکمرانی شرکتی، واگذاری ها و خصوصی سازی
- تغییر ساختار اعتبارات هزینه ای با اجرای کامل بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد در یک چارچوب میان مدت مخارج دولتی با هدف افزایش بهره‌وری و اقتصادی و برنامه‌ای کردن مصارف دولتی
  - اصلاح، به‌روزرسانی و تجمیع قوانین و مقررات مرتبط با مالیه عمومی کشور همچون «قانون برنامه و بودجه» و «قانون محاسبات عمومی» و سایر موارد
  - تقویت و استقرار کامل نظام درآمد- هزینه استانی در طول برنامه با هدف گذاری و استفاده از شاخص‌های معین
  - بازنگری نظام یارانه‌ای به منظور تقویت عدالت و تأمین منابع مالی پایدار بخش‌های تولیدی و زیرساختی
  - تعیین تکلیف طرح‌های عمرانی نیمه تمام با تأکید بر مشارکت عمومی - خصوصی یا واگذاری به بخش خصوصی با آسیب شناسی دستورالعمل‌ها و آیین نامه‌های اجرایی موجود در راستای جذب بیشتر سرمایه‌گذاران
  - بازنگری در خط‌مشی‌های تدوین و تصویب طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای جدید با رویکرد تحقق اهداف توسعه‌ای و عدالت محوری
  - بومی سازی و کار بست معیارهای پذیرفته شده بین المللی در شفافیت مالی
  - استقرار نظام آمارهای مالی دولت و انتشار و کار برد آن، به ویژه عملکرد هاد در ۵ سال اخیر
  - تهیه و کار برد گزارش‌های تهیه شده در مورد بدهی‌ها و تعهدات دولت در راستای اهداف کمی برنامه
  - استقرار چارچوب میان مدت مخارج عمومی در نظام بودجه ریزی و پیوند آن با اهداف برنامه‌های توسعه

۵-۴- اصلاح نظام بانکی

اهداف / وضع مطلوب

- کاهش سالانه ۲۰ درصد ناترازی بانک‌ها در طول اجرای برنامه
- بهبود شاخص کفایت سرمایه در شبکه بانکی به حداقل ۸ درصد
- کاهش اضافه برداشت غیرمجاز مؤسسات اعتباری از بانک مرکزی در هر سال به میزان ۲۰ درصد

وضع موجود

نظام بانکی در اقتصاد ایران همواره تحت تأثیر مداخلات مستقیم و غیرمستقیم دولت و نهادهای حاکمیت بوده است. این مداخلات در حوزه تخصیص منابع و تعیین نرخ‌های سود و کارمزد، تأسیس بانک‌ها و مؤسسات اعتباری جدید و مواردی از این قبیل می‌باشد. در کشوری که بازارهای مالی گسترده و عمیق وجود ندارد و تأمین مالی بیشتر از طریق سیستم بانکی صورت می‌گیرد، اهمیت اصلاح بخش بانکداری ضمن درک درست مشکلات آن و اتکا به نقشه راه صحیح، بیشتر جلوه می‌کند.

- افزایش قابل توجه بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی، به ویژه در سال ۱۴۰۱ بارشده معادل ۱۶۷ درصد
- رشد اسکناس و مسکوک یا به عبارت دیگر پول نقد در دست مردم بانرخ ۲۸۴ درصدی در سال ۱۴۰۱
- رشد بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی در سال ۱۴۰۱ به میزان ۵۲ درصد
- بالا بودن نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات به میزان ۹ درصد

- رشد ناترازی بانک ها و مؤسسات مالی در سال های اخیر و اثر آن بر افزایش نرخ تورم
- خروج ۳ درصد دارایی های بانک ها از چرخه عملیات بانکی
- - ۹/۷ درصد از دارایی های خارج شده از چرخه، دارایی های غیر مولد هستند.
- - ۱۶/۸ درصد از دارایی های خارج شده از چرخه، دارایی های منجمد هستند.

چالش ها، محدودیت ها، موانع

- بالابودن سهم دارایی های منجمد و غیر مولد شبکه بانکی؛ عمدتاً شامل سپرده قانونی، مطالبات از دولت و بخش دولتی، تسهیلات اعتباری غیر جاری و اموال غیر منقول و تملیکی است. در واقع دارایی هایی هستند که عملاً از چرخه عملیات اصلی بانک (تسهیلات دهی) خارج و موجب کاهش منابع مالی سیال شبکه بانکی در اقتصاد می شوند.
- بالابودن نسبت مطالبات غیر جاری به تسهیلات؛ این نسبت به عنوان معیار سلامت بانک در اعطای تسهیلات و بازگشت به موقع آن است. بر اساس استانداردهای بین المللی، نسبت مذکور بین ۲ تا ۵ درصد تعریف می شود.
- بالابودن سهم اموال غیر منقول و تملیکی در دارایی بانک ها شامل ساختمان های اداری، شعب بانک ها و شرکت های تابعه آنها.
- پایین بودن کفایت و کیفیت سرمایه؛ سرمایه شبکه بانکی علاوه بر ناچیز بودن از کیفیت لازم نیز برخوردار نیست. بخش قابل توجهی از افزایش سرمایه بانک های دولتی و خصوصی به صورت غیر نقدی بوده و عملاً منابع جدیدی به بانک ها تزریق نمی شود.
- عدم حضور مؤثر ذینفعان در تصمیم گیری بانک ها؛ مهم ترین چالش ساختاری نظام بانکی، اجرای ناقص حاکمیت شرکتی در بانک ها و عدم حضور ارکان حاکمیت شرکتی به صورت عملی و واقعی، با وجود دستورالعمل های مربوطه و پیش بینی ترتیبات آن در اساسنامه بانک ها است.
- بنگاه داری بانک ها؛ سهامداری و بنگاه داری بانک ها دارای تبعات منفی است. ورود بانک ها به بنگاه داری غیر بانکی (به جز شرکت های ابزاری و شرکت هایی که در زنجیره تأمین ارزش بانک قرار دارند) باید به سمت سهامداری بدون تملک کرسی مدیریتی و صرفاً در سرمایه گذاری های مولد و به میزان مشخصی از سرمایه پایه محدود شود.

راهبردها

- تسلط بخش دولتی بر بخش پولی و بانکی: این تسلط دارای دو جنبه حقوقی و نیز اقتصادی است. از جنبه حقوقی دولت در مجمع بانک مرکزی، تعیین رئیس بانک مرکزی و نیز شورای پول و اعتبار نقشی مسلط و اساسی دارد. از جنبه اقتصادی نیز دولت و سیاست‌های آن بر بانک مرکزی و کارکرد سیاست‌های پولی آثاری معنادار دارد.
- اقتدار و اثر بخشی پایین مقام ناظر در شبکه بانکی: ساختارها و مقررات کنونی حاکم بر امر نظارت بانکی به گونه‌ای است که اصول بازدارندگی مجازات (شدت، قطعیت و سرعت مجازات) رعایت نمی‌شود. این وضعیت عامل فراگیر شدن تخلفات بانک‌هاست که همه ساله تکرار نیز می‌شود.
- تحمیل تکالیف بودجه‌ای و غیر بودجه‌ای به نظام بانکی: دولت تکالیفی را در بودجه سالانه بر عهده شبکه بانکی قرار می‌دهد که ضمن تشدید فشارهای هزینه‌ای بانک‌ها، غالباً به افزایش مطالبات غیر جاری، وثایق تملیکی، نقض طبقه‌بندی تسهیلات و غیره می‌شود. علاوه بر این، اتکا به منابع مالی بانک‌ها برای جبران کسری بودجه دولت، معمولاً بدون در نظر گرفتن زمان تسویه و باز پرداخت منابع بانک‌ها صورت می‌گیرد که منجر به تشدید فشار منابع بانک‌ها و بی‌انضباطی آنها در اضافه برداشت منابع بانک مرکزی و پیامدهای تورمی خواهد شد.
- تعدد، تضاد و به روز نبودن قوانین و مقررات: تعدد قوانین در حوزه پولی و بانکی، کارایی و سرعت عمل در این بخش را کاهش داده و گاهی به دلیل تداخل و تناقض، زمینه سوء استفاده را فراهم کرده است. ضمن اینکه این قوانین تناسبی با تحولات صنعت بانکداری بین‌المللی و جهت‌گیری بانکداری به سمت بانکداری دیجیتال ندارد.

- اصلاح ناترازی در دارایی‌ها و بدهی‌های نظام بانکی
- هماهنگی در سیاست‌های مالی و پولی به منظور کاهش بدهی دولت به نظام بانکی
- بازتعریف رابطه بانک‌ها با بانک مرکزی، دولت و بنگاه‌ها
- اصلاح زیرساخت‌ها و ارتقا، حفظ و استمرار سلامت بانکی
- روزآمدسازی قوانین، مقررات و نظارت بانکی

اثرات و پیامدها

- تقویت کارکرد تأمین مالی نظام بانکی در درجه اول
- کارآمدی و اثربخشی ساختار نظام بانکی کشور
- رعایت قوانین و مقررات و کارآمدی این قوانین در توسعه نظام بانکی کشور
- شفافیت و قاعده مند شدن کسب و کار بانکها
- پالایش ترانزنامه بانکها به لحاظ اصلاح داراییهای منجمد و منابع غیرمولد بانکها

اقدامات کلیدی

سالم سازی ترانزنامه و افزایش قدرت تسهیلات دهی بانکها

- افزایش کیفیت دارایی بانکها با حل و فصل مطالبات غیر جاری بزرگ
- واگذاری املاک مازاد، مولدسازی داراییها و مدیریت بهینه سرمایه گذاری بانکها
- الزام به افزایش سرمایه بانکها و بهبود نسبت کفایت سرمایه به منظور افزایش قدرت تسهیلات دهی
- کاهش نرخ سپرده قانونی و جلوگیری از اضافه برداشت بانکها
- افزایش نقدشوندگی داراییهای بانکها با افزایش سهم اوراق بازار پذیر دولت و افزایش ماندگاری سپردههای بانکی
- از طریق افزایش سهم اوراق گواهی سپرده از کل سپردهها

ایجاد درآمدهای پایدار و کاهش هزینه فعالیت بانکی

- افزایش کارایی و بازآرایی شعب و کمک به توسعه فناوریهای نوین بانکی برای کاهش هزینههای اداری و عملیاتی بانکها
- اصلاح روش طبقه بندی داراییها، ذخیره گیری و شناسایی درآمد بانکها برای تقویت نظارت و مدیریت ریسک
- تفکیک قراردادهای سپرده دیداری و سرمایه گذاری و ایجاد محدودیت بر پرداخت سود به سپردههای دیداری به منظور کاهش هزینه و افزایش ماندگاری سپردهها

بهبود عملکرد و تعمیق بازار بین بانکی

- فعال کردن ابزارهای متناسب برای تعمیق بازار بین بانکی مانند سپرده سرمایه گذاری متقابل، خرید و فروش دین و خرید دین مجدد، مشارکت مجدد، قرض بدون بهره مشروط، فروش سهام بانک تجاری به بانک مرکزی و غیره

- گسترده‌تر کردن اعضای مانند مؤسسات، شرکت‌های بیمه و صندوق‌های بازنشستگی و عضویت آنها در بازار بین بانکی برای معامله با سایر اعضا
- یکنواخت کردن نسبت سپرده قانونی برای انواع سپرده‌ها و کاهش تدریجی آن توسط بانک مرکزی
- طراحی چارچوب متناسبی از عملیات بدون ربای بین بانکی در عملیات تنزیل مجدد اسناد تجاری و شکل‌گیری بازار اوراق بدهی دولت
- تنوع بخشی به ابزارهای پولی و استفاده از وجوه آن در پذیره نویسی اوراق مشارکت دولتی و اسناد خزانه
- ایجاد شفافیت و رقابت سالم در ارائه خدمات بانکی توسط بانک مرکزی:
- تهیه بانک اطلاعاتی الکترونیکی جامع مؤسسات اعتباری توسط بانک مرکزی برای نظارت مستمر بر فعالیت بانک‌ها
- الزام بانک‌ها به رعایت استانداردهای تعیین شده توسط بانک مرکزی در ارائه گزارش‌های مالی و بهبود نسبت شاخص کفایت سرمایه و اطلاع رسانی مبادلات مشکوک به بانک مرکزی
- اقدام در زمینه رابطه نظام بانکی با دولت:
- فروش بدهی دولت در ترازنامه بانک‌ها به صورت اوراق مالی اسلامی و خروج آن از ترازنامه بانک‌ها، به منظور تخفیف آسیب نقدینگی و افزایش قدرت وام‌دهی بانک‌ها
- کاهش زیان‌های انباشته در قالب افزایش سرمایه توسط دولت در نقش سهام‌دار برخی از بانک‌ها و توقف سازوکارهای ایجاد زیان در بانک‌های دولتی
- بازطراحی مدل کسب و کار بانک‌ها در اکوسیستم بانکداری دیجیتال با رویکرد تنوع بخشی به خدمات متناسب با نیازهای مشتریان
- سرمایه‌گذاری انسانی برای افزایش مهارت نیروی کار در استفاده از فناوری دیجیتال و گسترش بانکداری دیجیتال
- تشکیل هیئت ثبات مالی به منظور هماهنگی بین متولیان بازارهای مالی و بانکی (بانک، بورس و...)
- بازتعریف وقاعده مند کردن روابط مجلس/دولت با نظام بانکی
- اصلاح قوانین مخل کسب و کار، ناکارآمد و بعضاً متعارض

۵-۵- بهبود فضای کسب و کار

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش اشتغال شایسته و بهره‌ور
- افزایش رقابت پذیری
- تقویت حقوق مالکیت
- تسهیل و تسریع شروع فرآیند کسب و کار
- لزوم اجرای صحیح و بهنگام قراردادها
- تقویت پشتیبانی از تأمین مالی تولید
- حمایت و ارتقای تجارت فرامرزی

وضع موجود

- جایگاه متوسط وضعیت کسب و کار ایران بر اساس شاخص‌های جهانی فضای کسب و کار
- افزایش اندک شاخص فضای کسب و کار ملی ایران از ۵/۸۵ در سال ۱۳۹۵ به ۵/۸۹ در سال ۱۴۰۰
- تغییر امتیاز ایران در شاخص سهولت کسب و کار از ۵۵/۹ در سال ۲۰۱۰ به ۵۸/۵ در سال ۲۰۲۰
- ارتقای رتبه ایران در شاخص‌های:
- سهولت کسب و کار از ۱۳۷ در سال ۲۰۱۰ به ۱۲۷ در سال ۲۰۲۰

- اخذ مجوزهای ساخت و ساز از ۱۴۱ در سال ۲۰۱۰، به ۷۳ در سال ۲۰۲۰
- دسترسی به برق از ۱۵۳ در سال ۲۰۱۰، به ۱۱۳ در سال ۲۰۲۰
- ثبت مالکیت از ۹۱ در سال ۲۰۱۶، به ۷۰ در سال ۲۰۲۰
- اخذ اعتبار از ۱۱۳ در سال ۲۰۱۰، به ۱۰۴ در سال ۲۰۲۰
- حمایت از سهامداران خرد از ۱۶۵ در سال ۲۰۱۰، به ۱۲۸ در سال ۲۰۲۰
- تجارت خارجی از ۱۳۴ در سال ۲۰۱۰، به ۱۲۳ در سال ۲۰۲۰
- تنزل رتبه ایران در شاخص‌های
- شروع کسب و کار از ۴۸ در سال ۲۰۱۰، به ۱۷۸ در سال ۲۰۲۰
- پرداخت مالیات از ۱۱۷ در سال ۲۰۱۰، به ۱۴۴ در سال ۲۰۲۰
- الزام آور بودن اجرای قراردادها از ۵۳ در سال ۲۰۱۰، به ۹۰ در سال ۲۰۲۰
- ورشکستگی و پرداخت دیون از ۱۰۹ در سال ۲۰۱۰، به ۱۳۳ در سال ۲۰۲۰

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- محیط اقتصاد کلان:
  - نرخ تورم بالا و نوسان قیمت‌ها
  - عدم ثبات در بازار ارز
  - قیمت‌گذاری‌های دستوری
- دشواری تأمین مالی:
  - موانع حقوقی، قانونی و فرایندهای اداری کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی
  - فساد و سوءاستفاده افراد از موقعیت اداری
  - بی‌ثباتی سیاست‌ها، قوانین و مقررات و رویه‌های اجرایی
  - تفسیرپذیری قوانین و مقررات
- حوزه رقابت‌پذیری اقتصاد:
  - وجود انحصار و رقابت غیرمنصفانه

- ضعف زیرساخت های حمل و نقل
- کمبود نیروی کار ماهر
- حوزه امنیت تولید و سرمایه گذاری:
- ریسک بالای محیط سرمایه گذاری
- ضعف در امنیت سرمایه گذاری و تولید
- دخالت های غیر منطقی در تعیین قیمت ها در بازار
- حوزه تجارت خارجی:
- عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار ایران
- بوروکراسی پیچیده فرایند تجارت خارجی
- ضعف مراجع قضایی و اداری در رسیدگی به شکایات
- نظام تأمین اجتماعی، بیمه و مالیات:
- رویه های سخت گیرانه مراکز کار و تأمین اجتماعی
- عدم توجه به ساماندهی نیروی خارجی
- کاستی های ثبت اطلاعات حوزه کسب و کار در کشور
- رویه های نامناسب و سلیقه ای ممیزی و دریافت مالیات
- نااطمینانی در روابط منطقه ای و بین المللی
- اختلال فضای کسب و کار ناشی از تحریم های اقتصادی

راهبردها

- کاهش نرخ تورم و ایجاد ثبات در بازار ارز
- اصلاح قوانین مرتبط با قیمت گذاری و حذف فرصت های رانتی منبعت از قیمت گذاری دستوری
- اصلاح ساختارها و رویه های تنظیم بازار
- بازطراحی مأموریت، ساختار و وظایف نهادها و مؤسسات مالی توسعه ای
- توسعه بازار سرمایه

- شفاف‌سازی و روان‌سازی قوانین و مقررات در کوتاه‌ترین زمان ممکن برای دریافت مجوزهای لازم جهت کار آفرینان و سرمایه‌گذاران
- اصلاح فرایندها، تدوین و اصلاح مقررات حاکم بر فضای کسب و کار
- پیش‌بینی پذیر کردن فرایندهای اداری و توسعه ساز و کارهای ارائه خدمات غیر حضوری
- عادلانه‌سازی نظام مالیات‌ستانی
- افزایش تمرکز مالیاتی بر فعالیت‌های اقتصادی بخش غیررسمی و سوداگری‌های اختلال‌زا
- بازطراحی نظام بیمه‌ای کشور
- بازطراحی نظام حمایت از حقوق مالکیت
- رانت‌زدایی از فعالیت‌ها و تصمیمات سیاست‌گذاری در بخش عمومی
- ارتقای دانش بنیانی اقتصاد، رسوخ فناوری و هوشمندسازی در فعالیت‌های اقتصادی
- ارتقای دسترسی به فرصت‌های برابر برای فعالین اقتصادی
- تسهیل شکل‌گیری بازار رقابتی
- ایجاد تقارن اطلاعاتی برای فعالین اقتصادی و ذینفعان
- تلاش برای کاهش و رفع تحریم‌های اقتصادی

اثرات و پیامدها

- افزایش شفافیت و مطالبه‌گری عمومی و ساده‌سازی و اجرای دقیق و عادلانه قوانین
- ساماندهی و بهبود فرایندهای صدور مجوز و ارائه خدمات
- ارتقای سرمایه‌گذاری با مشارکت حداکثری بخش غیردولتی
- ارتقای شاخص‌های سهولت کسب و کار
- کاهش فساد
- ارتقای بهره‌وری
- ارتقای کیفی و افزایش کمی تولید ملی
- حاکمیت فرآیندهای ساده و شفاف در محیط کسب و کار

اقدامات کلیدی

■ محیط اقتصاد کلان:

- تعیین نرخ سود سیاستی حداقل سالی یک بار توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- نرخ سود بین بانکی
- نرخ سود سپرده‌ها
- نرخ سود تسهیلات

■ نظام تأمین مالی:

- تسهیل تأمین مالی شرکت‌های کوچک و متوسط از بازار سرمایه
- تأمین مالی پروژه‌های نیمه تمام با منابع غیر بانکی
- اصلاح قوانین پذیرش در بورس
- سرمایه‌گذاری صندوق توسعه ملی به صورت فعالانه و تأمین مالی پروژه‌های دولتی
- توسعه تأمین مالی خرد
- پوشش نوسانات نرخ ارز از طریق ایجاد بازار آتی ارز
- ارتقای حکمرانی شرکتی برای حمایت از حقوق سهامداران خرد
- تکمیل سامانه جامع تسهیلات تولید و اشتغال
- حوزه مجوزهای کسب و کار: تکمیل درگاه ملی مجوزها از طریق:
  - صدور کلیه مجوزها و استعلام‌ها
  - صدور مجوزهای کسب و کار در مناطق آزاد
  - صدور مجوزهای مربوط به مؤسسات خصوصی و دستگاه‌های خودانتظام شامل اتحادیه‌ها، نظام‌ها و کانون‌ها و
  - تشکل‌های صنفی و تخصصی
  - نظام مند کردن تعیین نرخ حق بیمه انواع قراردادها
  - احراز و اعمال هوشمند شروط قراردادها
  - هوشمندسازی فرایندهای اخذ مالیات و حق بیمه
- حوزه رقابت پذیری اقتصاد:
  - ممنوعیت واگذاری شرکت‌های دولتی به شرکت‌های شبه دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی

- منع تأسیس مؤسسات مالی شرکت‌های ساختمانی، صنعتی، معدنی و کشاورزی به غیر از بخش خصوصی
- ساماندهی طرح‌های تملک‌داری‌های سرمایه‌ای و کاهش دوره اجرای آن‌ها (دولت و شرکت‌های دولتی)
- تکمیل نظام جامع اطلاعات بازار کار به منظور رفع هدف کمبود نیروی کار ماهر
- بسط اختیارات مناطق در سیاست‌گذاری فضای کسب و کار، رقابت‌پذیری و نوآوری منطقه‌ای و جذب سرمایه
■ حوزه امنیت تولید و سرمایه‌گذاری:

- عضویت در معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی به منظور جلب اعتماد و کاهش ریسک سیاسی برای سرمایه‌گذاران خارجی
- تلاش برای تصویب رساندن لایحه مدیریت تعارض منافع در بخش عمومی
- حمایت حقوقی و قضایی از سرمایه‌گذاری، امنیت اقتصادی و بهبود محیط کسب و کار
■ حوزه مداخلات دولتی:

- اصلاح مأموریت و ادغام ستاد تنظیم بازار و نهادهای مشابه به نهاد/ نهادهای تنظیم‌گر بدون حق دخالت در قیمت‌گذاری
- اصلاح ساز و کار خرید تضمینی توسط دولت
■ حوزه تجارت خارجی:

- کنترل بازارچه‌های مرزی و مبادی ورود کالا به گمرک به منظور جلوگیری از قاچاق کالا
- تسریع در تکمیل زیرساخت‌های مربوط به شناسایی و رهگیری اقلام تجاری از جمله زیرساخت‌های GSI در خصوص کالاهای صادراتی و وارداتی
- ایجاد بسترهای تبادل اطلاعات فعالان اقتصادی مجاز (AEO) با کشورهای طرف تفاهم
- ممنوعیت وضع هرگونه محدودیت مقداری بر صادرات به بهانه کنترل قیمت‌های داخلی و تنظیم بازار طی دوره برنامه
■ حوزه قوانین و مقررات:

- فعال‌سازی هیئت‌مقررات‌زدایی و تسهیل مجوزهای کسب و کار
- تدقیق قوانین و مقررات تفسیرپذیر موجود توسط نهادهای مسئول و حذف و اصلاح موارد مغل کسب و کار
■ حوزه نظام قضایی:
- ایجاد دادگاه‌های تخصصی در حوزه‌های امور بانکی، فناوری، تجارت خارجی، بازار سرمایه و امور ورشکستگی

- اصلاح ساختار هیئت‌های رسیدگی به شکایات

■ محیط سیاسی:

- افزایش رایزنی‌ها و تعاملات سیاسی در سطوح مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی

- تقویت همکاری بانهادها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی

- تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد

■ تحریم‌های اقتصادی

- تهیه طرح جامع ارتقای کارآمدی و اثر بخشی سیاست (دیپلماسی اقتصادی)

- تلاش برای تداوم مذاکرات اقتصادی

- افزایش رایزنی‌ها و مشورت‌های سیاسی در سطوح مختلف منطقه‌ای و بین‌المللی، فعال‌تر نمودن گروه‌های

اقتصادی و بازارچه‌های مرزی با همسایگان و افزایش و ارتقای سطح تماس با مقامات کشورهای منطقه و جهان

۵-۶- اصلاح نظام مالیاتی

اهداف / وضع مطلوب

- افزایش نسبت درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی به ۱۰ درصد
- پوشش ۸۰ درصد هزینه‌های جاری دولت از طریق درآمدهای مالیاتی

وضع موجود

- نسبت درآمدهای مالیاتی به کل تولید ناخالص داخلی در بودجه مصوب سال ۱۴۰۲، معادل ۸/۷ درصد در سال ۱۴۰۲
- پیش‌بینی سهم ۶۹ درصدی درآمدهای مالیاتی در تأمین مالی هزینه‌های جاری دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳
- نسبت ۴۵/۵ درصدی درآمدهای مالیاتی به مجموع منابع بودجه عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳
- پرداخت بخش عمده‌ای (۶۰ درصد کل درآمدهای مالیاتی) از مالیات توسط بخش صنعت با وجود سهم اندک آن از کل تولید ناخالص داخلی (۱۳ درصد بدون احتساب بخش ساختمان، معدن و نفت)
- پرداخت سهم مالیاتی کمتر از ۲۰ درصد توسط بخش خدمات که ۵۷ درصد از کل اقتصاد ایران را در سال‌های اخیر تشکیل داده
- تعلق حدود ۶۰ درصد کل درآمدهای مالیاتی به پایه درآمد جاری افراد، شرکت‌ها و بنگاه‌های ارائه‌کننده تولیدات و خدمات
- نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی کشورهای OECD معادل ۳۴ درصد در سال ۲۰۲۲
- فرانسه بالاترین نسبت (۴۶ درصد) و مکزیک پایین‌ترین نسبت (۱۷ درصد)

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- عدم تعمیق ابزار مالیات در جهت سیاست‌گذاری به دلیل وجود معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی متعدد، گسترده و در برخی موارد همراه با ابهام به لحاظ دامنه شمولیت آنها
- توزیع آسیب‌زای بار مالیاتی بین افراد و بخش‌های اقتصادی، به گونه‌ای که آسیب‌هایی مانند نابرابری توزیع درآمد، تحریک و گسترش فعالیت‌های سوداگرانه و دلالی، فشار آمدن بر عوامل تولید کار و سرمایه و بروز رکود تولید و کاهش فعالیت بخش‌های تولیدی و صنعتی در اقتصاد را به دنبال دارد.
- ضعف زیرساختی برای یکپارچه‌سازی اجزای نظام مالیاتی برای پیاده‌سازی پایه مالیات بر مجموع درآمد به عنوان پایه‌ای که با اجرای آن بسیاری از آسیب‌های ناشی از چالش‌هایی مانند معافیت‌های گسترده و توزیع نابرابر بار مالیاتی در بین بخش‌های مختلف اقتصادی قابلیت مرتفع شدن دارد.
- آسیب‌های ناشی از ضعف بوروکراتیک نظام مالیاتی و روابط استانی-ملی آن که به اعتقاد برخی از کارشناسان به دلیل ضعف در تنظیم رابطه مذکور، باعث از بین رفتن انگیزه سازمان‌های متولی در هر استان برای وصول مالیات متناسب با ظرفیت استان می‌شود.
- عدم اعتماد جامعه به نظام مالیاتی و نحوه هزینه‌کرد آن توسط دولت که خود به دلیل نبود شفافیت و پاسخگویی در فرایند مالیات‌ستانی و نحوه هزینه‌کرد آن در نظام بودجه‌ریزی کشور رخ داده است.
- وجود زمینه‌های فساد در تشخیص مالیات و وصول آنها

راهبردها

- افزایش کارایی و اثربخشی نظام مالیاتی و بهره‌برداری از آن در سیاست‌گذاری
- توزیع عادلانه بار مالیاتی اشخاص و بخش‌های اقتصادی
- تقویت زیرساخت‌ها برای هوشمندسازی و یکپارچه‌سازی اجزای مالیات
- اصلاح اداری نظام مالیات و روابط استانی-ملی آن
- اعتمادسازی، فرهنگ‌سازی در پرداخت مالیات، ایجاد شفافیت و کاهش فساد

اثرات و پیامدها

- افزایش پایدار درآمدهای مالیاتی

- استفاده از مالیات به عنوان یک ابزار کارآمد برای سیاست‌گذاری دولت
- رونق تولید و ایجاد اشتغال در بخش تولید صنعتی و همچنین کنترل نوسان و سودآوری بخش خدمات، به ویژه فعالیت‌های سوداگرانه
- توزیع متناسب بار مالیاتی بین بخش‌های اقتصادی
- مدیریت جامع و یکپارچه اطلاعات مالیات برای مجری و سیاست‌گذار نظام مالیاتی کشور از طریق تحلیل داده‌ها
- تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری کارآمد برای برقراری عدالت مالیاتی و بهبود عملکرد اثر بخش نظام مالیاتی بهبود
- کاهش فرار مالیاتی در کشور
- فراهم کردن زمینه عملکردی بهتر برای نظام انگیزشی بوروکراتیک مالیات کشور و همچنین انگیزه پرداخت برای مؤدیان مالیات
- همراهی مردم و جامعه با دولت در اداره امور کشور

اقدامات کلیدی

- اصلاح نرخ‌های مالیاتی، ساماندهی معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی:
  - بر اساس یک برنامه میان‌مدت، به صورت تدریجی نرخ مالیات بر اشخاص حقوقی، سالانه کاهش و نرخ مالیات بر درآمد افراد افزایش باید.
  - کلیه معافیت‌های مالیاتی شناسایی و فهرست آن تهیه شده و بر اساس ملاحظات داخلی و استانداردهای بین‌المللی در باره لغو یا ادامه معافیت‌ها تصمیم‌گیری شود.
  - اجرای مالیات بر عایدی سرمایه بارویکرد کنترل نوسان بازارهای موازی (طرحی که در حال حاضر در جریان است و در حال تبدیل به قانون می‌باشد، امکان تحقق این اهداف را ندارد).
- طراحی و پیاده‌سازی مالیات بر مجموع درآمدها:
  - طراحی و پیاده‌سازی سامانه جامع درآمد
  - سالانه خانوارها مکلف به ثبت نام و تکمیل اطلاعات درآمدی و هزینه‌ای خود در سامانه جامع درآمدی به عنوان اظهارنامه مالیاتی شوند و درآمدها (شامل مواردی از قبیل حقوق و دستمزد، پاداش، هدایا، اجاره املاک، سود سپرده، سود سهام و غیره) بعد از کسر حد آستانه حمایت اجتماعی دولت، مشمول پرداخت مالیات می‌شوند (در صورت منفی بودن حاصل کسر، بدیهی است مشمول دریافت یارانه می‌شوند).

- لازم است برخی اظهارنامه های مؤدیان به طور تصادفی انتخاب و با استفاده از داده کاوی انبوه داده های به دست آمده از سامانه مؤدیان مورد بررسی قرار گیرند.
- اصلاح بار مالیاتی اشخاص:
  - حذف معافیت های مالیات ارزش افزوده و تکمیل زنجیره اخذ مالیات از تمام حلقه های ارزش افزوده به منظور افزایش مالیات بر کالاها و خدمات و کاهش فشار بر تولیدکننده
  - کاهش مالیات بر سود شرکت ها و یکسان سازی نرخ مالیات برای همه آنها
  - تسویه علی الحساب شرکت های بزرگ دولتی به صورت فصلی
- اصلاح مالیات بخش های اقتصادی:
  - اخذ مالیات کامل از فعالیت های خدماتی که مشمول معافیت مالیاتی هستند، به ویژه خدمات مالی (معاملات ارز و سایر دارایی ها) و بانکی
  - اصلاح معافیت فعالیت های بخش کشاورزی
  - اصلاح مالیات مناطق آزاد در جهت حمایت از فعالیت های تولیدی و معدنی و حذف معافیت مالیاتی فعالیت های مربوط به خدمات مصرفی (واردات کالاها، مصرفی، بازارچه ها، خدمات مالی و بانکی و...)
  - جلوگیری از اقدامات اصناف و مشاغل (پزشکان، وکلا، طلا فروش ها و...) در جهت فرار مالیاتی
- استقرار نظام نوین و هوشمند مالیاتی:
  - در این نظام جدید سامانه جامع درآمد ایجاد شده و تمام اشخاص حقیقی و حقوقی مکلف به ثبت اطلاعات پرداخت حقوق و دستمزد کارکنان خود می شوند.
  - دسترسی درون سامانه ای سازمان امور مالیاتی برای تحلیل ریز داده ها و اطلاعات مالی اشخاص در بسترهای الکترونیک فراهم می شود و ضمانت های قانونی کافی برای مجازات دستگاه هایی که همکاری ندارند، ایجاد می گردد.
  - همگانی کردن صندوق های مکانیزه فروش و پایانه های فروشگاهی باعث خواهد شد تا نظام مالیاتی ممیز محور تبدیل به نظام مالیاتی هوشمند، الکترونیک و مؤدی محور شود.
- اصلاح ساز و کارهای اداری:
  - تسهیل فرآیند پرداخت مالیات و کاهش هزینه ناشی از بروکراسی پرداخت
  - سپردن اخذ مالیات املاک و مستغلات و مالیات بر خانه های خالی به شهرداری ها و سهیم نمودن آنها در بخشی از

- درآمدها با پیشنهاد اصلاح مواد فصل دوم و سوم از باب دوم قانون مالیات‌های مستقیم - ارزیابی عملکرد نظام مالیاتی با استفاده از شاخص‌های مناسب، مبتنی بر میزان وصولی‌های مالیاتی، هوشمندسازی مالیات‌ستانی و رضایت مؤدیان
- اصلاح نظام انگیزشی و استقرار نظام درآمد - هزینه استان‌ها
- اعتمادسازی عمومی، تحقق شفافیت و کاهش فساد:
  - گزارش‌دهی سالانه توسط سازمان برنامه و بودجه کشور از نحوه هزینه‌کرد درآمدهای مالیاتی در بودجه عمومی، با این رویکرد که شهروندان به ازای بخشی از درآمدی که به واسطه مالیات از دست داده‌اند، چه خدماتی را به دست آورده‌اند.
  - کارکردهای نظام مالیاتی بر اساس اصول حکمرانی خوب، دولت تنظیم‌گر و بهینه‌بودن تنظیم‌گری دولت اصلاح شود.
  - کارکردهای نظام مالیاتی به گونه‌ای بازتعریف شود که حرکت نظام مالیاتی به سمت نظام نوین هوشمند را تسهیل کند.
  - برگزاری دوره‌های آموزشی فراگیر برای مؤدیان مالیاتی جهت آشنایی با نحوه ساز و کار نظام اداری مالیات

ه-۷- تحول قضایی

اهداف / وضع مطلوب

- تحول قضایی و دستیابی به قوه قضاییه هوشمند، کارا و سریع، در دسترس و انجام ارزان فرآیندهای قضایی
- قوه قضاییه پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت
- چرخش از نگاه بخشی به قوه قضاییه به همکاری و هم افزایی سازنده و مؤثر با سایر قوا
- چرخش از نگرش قدیمی، غیر پاسخگو و غیر شفاف قوه قضاییه به نگرش هوشمند، پاسخگو و شفاف
- چرخش از مدیریت متمرکز و اکتفا به ظرفیت های درون سازمانی به مدیریت مشارکت جو و مردم محور
- افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی
- اهداف سنجه های عملکردی تحول قضایی مطابق ماده ۱۱۴ برنامه هفتم:
  - افزایش نسبت ابلاغ الکترونیک اوراق مراجع غیر قضایی که نتیجه تصمیمات، آراء و دستوراتشان مطابق قوانین یا مقررات باید به ذی نفع ابلاغ شود به کل اوراق ابلاغی
  - افزایش نسبت تعداد اسناد مالکیت حدنگاری (کادا استری) به کل اسناد مالکیت
  - افزایش نسبت پاسخ آئی به استعلام های املاک دریافتی از محاکم دادگستری و دستگاه های اجرائی به کل استعلام های املاک دریافتی از مراجع مزبور

- بهبود میانگین زمان دریافت سند مالکیت حدنگاری جدید توسط متقاضی از زمان ثبت درخواست یا ثبت معامله برای املاک دارای سند حدنگاری
- افزایش نسبت نسبت تعداد ثبت درخواست صدور اجرائیه در سامانه خودکار بری اجرای مفاد اسناد رسمی لازم الاجرا به تعداد کل درخواست‌های صدور اجرائیه
- افزایش نسبت نسبت تعداد ضابطان قضایی مجهز به دستگاه ضبط تصویر و صدابه تعداد کل ضابطان قضائی
- افزایش تعداد قاضی و کارمند دادگستری نسبت به سال اول برنامه (قضات سالانه ۱۱۵۰ کارکنان سالانه ۳۴۵۰)
- افزایش میزان دسترسی آحاد مردم به روش‌های جایگزین رسیدگی قضائی

وضع موجود

- قوه قضاییه با نگرش قدیمی، غیر پاسخگو و غیر شفاف و متکی به فرآیندهای سنتی و کند با سطح دسترس پذیری پایین
- وجود نگاه بخشی در قوه قضاییه و عدم همکاری و هم افزایی بهینه، سازنده و مؤثر با سایر قوا
- مدیریت متمرکز و اکتفا به ظرفیت‌های درون سازمانی
- وجود فساد در فرآیندهای رسیدگی به پرونده‌های قضایی
- محدودیت ظرفیت منابع انسانی دادستانی‌ها برای اعلام جرم
- بهره‌وری پایین و عدم اتقان کافی در فرآیند رسیدگی به پرونده‌ها
- عدم اهتمام و توانمندی در کاهش نرخ ورودی پرونده‌ها
- نقش پررنگ نیروی انسانی در فرآیندهای مربوط به قوه قضاییه و هزینه نداشتن اظهارات و تصمیمات افراد
- فقدان وحدت رویه در صدور احکام و زمان بر بودن فرآیندهای قضایی
- ضعف عملکردی برخی قضات و نهادهای نظارتی
- حجم بالای پرونده‌ها؛ بار سنگین قضات برای رسیدگی
- فرآیند ناکارآمد کارشناسی پرونده‌های قضایی
- فرآیند ناکارآمد تشخیص اعسار

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- غیرمتقن بودن برخی از آراء و تصمیمات قضایی
- اطلاع در فرایند رسیدگی و کارشناسی
- اجرای ناقص و دیر هنگام برخی از احکام
- تعارض، ابهام و نقص قوانین و مقررات
- خطای برخی از نظرات کارشناسی و اظهارات خلاف واقع برخی از شهود و مطلعین
- کثرت و افزایش پرونده‌های ورودی به قوه قضاییه
- حجم بالای ادعاهای اعسار از هزینه دادرسی
- تجدید رسیدگی ناشی از ضعف در شیوه ابلاغ
- طولانی بودن فرایند شناسایی دارایی و اموال محکومان
- دشواری دسترسی عمومی به خدمات حقوقی
- عدم شناسایی کامل عوامل اصلی شکل‌گیری جرائم و دعاوی

راهبردها

- شناسایی و حذف بسترهای فسادزا
- استفاده از ظرفیت‌های مردمی و توسعه روش‌های مشارکتی و غیرقضائی در حل و فصل دعاوی
- تسهیل دسترسی مردم به خدمات قضائی از قبیل ارائه و پیگیری دادخواست یا شکوائیه به صورت الکترونیکی
- بهره‌گیری از ظرفیت متخصصان در صدور آراء و تصمیمات متقن و پیشگیری از صدور نظرات کارشناسی نادرست
- استفاده از فناوری‌های نوین و بویژه هوش مصنوعی در فرایند صدور آراء و تصمیمات قضایی و هوشمندسازی حداکثری فرایندهای رسیدگی
- ایجاد شفافیت در فرایند رسیدگی و صدور آرای قضایی
- حذف مداخلات انسانی در مراجع و ارائه نظرات کارشناسی
- افزایش کیفیت اخذ شهادت شهود و اظهارات مطلعین و افزایش تبعات شهادت کذب
- توسعه روش‌های حل اختلافات جایگزین رسیدگی قضایی
- تجمیع ظرفیت‌ها و تقویت تعامل و هم‌افزایی میان نهادهای مسئول

- ارتقاء شفافیت عملکرد دستگاه‌ها در اجرای قوانین و افزایش تبعات عدم اجرای قوانین
- استفاده از ظرفیت‌های مردمی برای نظارت و استقرار نظام ارزیابی عملکرد قضات
- الکترونیکی نمودن اسناد مالکیت، توسعه اسناد رسمی و افزایش صدور اسناد حدنگاری شده
- ساماندهی وکالت‌نامه‌ها و قراردادهای صلح
- صیانت از حقوق مردم در اجرای ثبت و تسهیل دسترسی مردم به خدمات ثبتی تسریع در اجرای قانون جامع حدنگار
- ساماندهی امور حقوقی دستگاه‌های اجرائی

اثرات و پیامدها

- دستیابی به عدالت و افزایش رضایتمندی مردم از طریق تحول قضایی در کشور
- تغییرات بنیادین از مواجهه‌های منفعل و پسیبی در حکمرانی قضایی، به مواجهه‌های فعال و ایجابی، از اکتفا به انجام حداقلی وظایف به استفاده حداکثری از تمامی ظرفیت‌های قوه قضاییه، از نگرش قدیمی غیر پاسخگو و غیر شفاف به نگرش هوشمند، پاسخگو و شفاف، از مدیریت متمرکز به مدیریت مشارکت‌جو و مردم‌محور، از اکتفا به مقابله با مفسدین به شناسایی و حذف بسترهای فسادزا

اقدامات کلیدی

- پرونده‌های قضایی الکترونیکی جایگزین پرونده‌های قضایی کاغذی
- راه‌اندازی سامانه شفافیت عملکرد و کارشناسان رسمی
- ایجاد پایگاه جامع وکالت‌نامه‌ها و قراردادهای صلح بر اساس شناسه یکتا و با قابلیت استعلام بر اساس قوانین
- ایجاد سامانه خودکار بری برای تمامی اشخاص در فرآیندهای قضایی
- ساماندهی امور حقوقی دستگاه‌های اجرائی با ایجاد سامانه جامع بر خط، خودکار بر رویایگان به منظور رعایت اصول دادرسی منصفانه، تأمین حقوق مردم، رسیدگی شفاف، ثبت شکایات و ابلاغ‌آرا
- ارائه اطلاعات و داده‌های لازم توسط کلیه دستگاه‌های اجرائی و کلیه مراجع دارنده اطلاعات و داده برای صدور اجرائیه الکترونیکی به صورت برخط و آنی
- اعلام اطلاعات و مستندات راجع به اموال نامشروع موضوع اصل چهل و نهم (۴۹) قانون اساسی به مراجع ذی‌ربط توسط دولت و اقدام لازم برای استرداد اموال خارج شده از کشور ناشی از فساد

- ایجاد سامانه الکترونیک ارائه خدمات پزشکی قانونی اعم از معاینات، آزمایشگاه‌ها، تشریح و کمیسیون‌ها توسط سازمان پزشکی قانونی کشور
- اعمال نظارت کامل و فراگیر بر مؤسسات پولی بانکی و ساماندهی مؤسسات و بازارهای غیرمتشکل پولی و ارتقای شفافیت و سلامت
- تسهیل رسیدگی به پرونده‌های قضائی و رفع اختلافات مردم
- ایجاد یک نهاد ناظر بر هیئت رئیسه قوه قضاییه

۵-۸- حاکمیت نظم و قانون

اهداف / وضع مطلوب

- چارچوب بندی حقوق و تکالیف زمامداران و شهروندان در قالب سندی رسمی و مدرن
- ضابطه مند نمودن نهاد حاکمیت و نهادینه شدن مجاری اعمال قدرت حکومت بر شهروندان
- تحدید قدرت و تعیین حدود صلاحیت هر یک از نهادهای سیاسی مطابق قانون اساسی (اصولی همچون ۱۰۷، ۷۲، ۷۱، ۱۱۰، ۱۱۳، ۱۲۵، ۱۲۸، ۱۳۳، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۶، ۱۵۶، ۱۷۰، ۱۷۳) محدود وظایف و اختیارات کارگزاران نظام اسلامی را تعریف کرده است)
- سلسله مراتب و نظارت پذیری به عنوان عناصر حداقلی تعیین دولت قانون مدار
- ایجاد عدالت و امنیت در سراسر کشور با اجرای دقیق قانون در سه سطح. سطح اول: اجرای دقیق قانون اساسی، سطح دوم: اجرای قوانین وضع شده در قوای سه گانه؛ سطح سوم: اجرای دقیق مقررات وضع شده در نهادها، دستگاه‌ها، ارگان‌های دولتی و حکومتی

وضع موجود

- عدم اجرای درست قانون
- عدم نظارت در اجرای قانون
- عدم برخورد مناسب با قانون گریزان فرادست
- حاکمیت رابطه به جای ضابطه

- بی توجهی و عدم احترام به قانون توسط برخی از مدیران
- نقض وعده‌های انتخاباتی

چالش‌ها، محدودیت‌ها و موانع

- برخورد های واکنشی با مطالبات به جای توجه دقیق به آنها
- عدم اعمال روش های کنشی برای زدایش نارضایتی
- عدم تناسب قانون با نیاز و خواست جامعه
- عدم تناسب قانون با اقتضائات اجرایی
- تورم و پراکندگی، تراکم و انباشت قوانین
- ضعف در محتوای برخی قوانین به لحاظ پایین بودن کیفیت آنها
- عدم اهتمام قانونگذار به پیش بینی ضمانت اجرای مؤثر
- وجود ابهام و عدم شفافیت در محتوای قانون

راهبردها

- ایجاد هم افزایی بین حکمرانی رسمی و خودگردانی غیررسمی
- نهادینه کردن پایه های سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی و اجتماعی جامعه نهادر چارچوب قانون اساسی
- ارتقاء میزان احترام به اجرای نظم و قانون با فرهنگ سازی در سطح جامعه
- جلوگیری از موازی کاری در وضع قوانین و مقررات و پرهیز از تصویب قوانین تکراری
- ارتقای جایگاه حاکمیت قانون به مقام مقسم و مبین عدالت اجتماعی، حق و حقوق متقابل شهروندان و دولت
- بهره گیری از مشارکت گروه های مرتبط با قانون در فرایند قانون گذاری
- استفاده بیشتر از ظرفیت لوایح قانونی در مقام ابتکار قانون
- افزایش استفاده از ظرفیت های کارشناسی در فرایند تدوین و تصویب قوانین
- کاستن از سرعت قانون گذاری و توجه به تنقیح قوانین
- تعیین ضمانت اجرایی مؤثر برای اجرای قانون
- به حداقل رساندن تهیه طرح های قانونی دارای بار مالی از طرف نمایندگان و دادن فرصت لازم به دولت در تنظیم لوایح

قانونی و ابتکار قانون به منظور انطباق قوانین با اقتضائات اجرایی

- توجه جدی به موضوع تدوین و تنقیح قوانین از سوی معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی به منظور جلوگیری از پراکندگی، انباشت بی‌رویه و تراکم قوانین و لزوم رجوع به قوانین جامع قبل از اقدام به امر قانون‌گذاری
- ارتقای کیفیت قوانین از طریق پیش‌بینی الزامات قانونی برای نهادهای مرتبط با امر قانون‌گذاری
- توجه و اهتمام مجلس به امر نظارت بر حسن اجرای قوانین در حین پرداختن به تکلیف قانون‌گذاری در راستای حفظ تعادل و تناسب در این دو حوزه
- عنایت به ظرفیت‌های بوروکراسی در خط‌مشی‌گذاری و تقنین در راستای اجرای قانون
- دوری از سیاست‌زدگی در قانون‌گذاری و پرهیز از تصویب قوانین نمادین
- ایجاد نهادها و سازمان‌های کارآمد و اثر بخش به‌عنوان ناظر بر اجرای صحیح قوانین و مقررات
- رعایت اصل پاسخگویی تمامی نهادها و قوای حاکم بر اساس قانون اساسی

اثرات و پیامدها

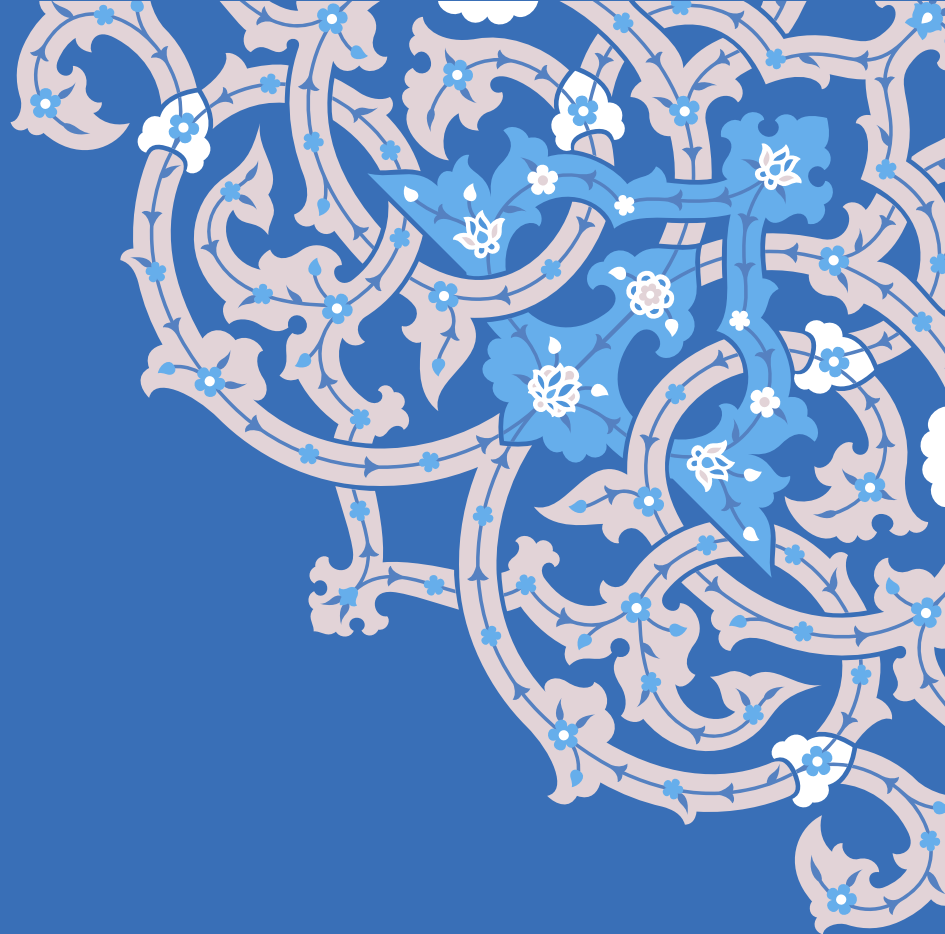
- ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی
- مشخص شدن حدود حق و تکلیف جامعه و افراد
- مشخص شدن حد و اختیار حکومت و دولت
- مسدود نمودن راه هرگونه تحدی و تجاوز بر پایه قانون
- تأکید و اتکاب بر قانون اساسی در خصوص آزادی‌های مشروع شهروندان
- احساس تساوی و برابری افراد در برابر قانون در صورت حاکمیت قانون
- محورگونه اشکال استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی

اقدامات کلیدی

- تعیین‌کنشگر اصلی در برنامه‌ریزی برای حل مسائل مهم کشور در راستای مدیریت تعارض منافع
- لزوم افشاگری علمای اسلام، مدیران و کارشناسان در سطوح مختلف، در موارد تعرض به قانون اساسی
- تعیین پاداش برای افشاکننده فساد
- فراهم آوردن بسترهای لازم برای انجام کارشناسی‌های تفصیلی توسط مراکز پژوهشی، مراکز علمی و پیش‌بینی

- تمهیداتی برای توجه بیشتر به نظرات کارشناسی در فرایند قانون گذاری
- استفاده از نظرهای ذی نفعان و نهادهای قانونی مردم نهاد (تخصصی و صنفی) و مشارکت دادن آنها در فرایند قانون گذاری در چارچوب انطباق قوانین بانیاها و خواست عمومی
- تشویق دستگاه ها و نهادهای اجرا کننده دقیق قوانین و تنبیه دستگاه ها و نهادهای ناقض قوانین
- استفاده از رسانه های جمعی برای فرهنگ سازی برای احترام به قوانین، مقررات و حقوق دیگران
- قرارگیری پیش نویس قوانین و مقررات قبل از تصویب در اختیار شهروندان، به خصوص صاحب نظران این عرصه

مرکز پژوهش‌های
توسعه و آینده‌نگری

Center for Development Research and Foresight

www.cdrf.ir